NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF NATIONALØKONOMISK FORENING

REDAKTIONSUDVALG:

C. V. BRAMSNÆS · V. VILLADSEN · F. ZEUTHEN

REDAKTØR: CARL IVERSEN

*

1943

81. BIND · 6. HEFTE

*

INDHOLD:

Sid	ae
PLANER TIL STABILISERING AF PENGEVÆSENET EFTER KRIGEN. Af Axel Nielsen	6 9
OM ERKENDELSESTEORIENS OG VÆRDITEORIENS METODE. Svarbemærkninger til Professor Jørgen Jørgensen. Af Vinding Kruse	86
OM FINANSTEORETISK FÖRLOPPSANALYS II. Syn- punkter på de offentliga utgiftsöverskottens långtids- problem. Av Harald Dickson	12
DISKUSSIONEN OM INFLATIONENS BEKÆMPELSE. To Indlæg. Af Jørgen Pedersen og H. Winding Pedersen 43	32
BOGANMELDELSER (se Omslagets 3. Side) 45	56
NATIONALØKONOMISK FORENING: Medlemsliste pr. 31. December 1943	61
TITELBLAD OG INDHOLDSFORTEGNELSE	

DEN DANSKE LANDMANDSBANK

AKTIEKAPITAL: KRONER 50.000.000,-RESERVEFOND: KRONER 34.000.000,-

Hovedkontor: Holmens Kanal 12 København K.

44 Filialer i København og Omegn - 53 Filialer i Provinsen

KAPITAL-FORVALTNING

Frie og baandlagte Kapitaler modtages til Forvaltning. Reglement tilsendes paa Forlangende. (Telf. 6500, Lokal 343).

VÆRDIPAPIRER modtages i Opbevaringsdepot. (Gebyr 50 Øre aarligt af 1000 Kr. nom. Beløb. Min. 2 Kr.).

AKTIER og OBLIGATIONER købes og sælges.

BOXER udlejes.

HUSLEJEINDBETALINGER modifiques.

Alle Forespørgsler besvares omgaaende af vore Afdelinger og af vort Hovedkontor Central 6500 Lokal 65.

Telegram-Adresse: LANDMANDSBANK

PLANER TIL STABILISERING AF PENGEVÆSENET EFTER KRIGEN')

Af AXEL NIELSEN

OM Krigen synes at gaa paa Hæld, er Interessen for, hvad der skal følge efter, voxet rundt om i Verden. Ikke mindst interesserer man sig for, hvorledes Pengevæsenet skal ordnes. Adskillige Forslag har allerede set Dagens Lys og flere vil sikkert følge efter; om nogen af disse overhovedet vil blive gennemført, er vel tvivlsomt — her som i Livets andre Forhold bliver det vel Kompromiset, der sejrer. Hertil kommer, at, selvom man med Rette kan hævde, at et ordnet, stabilt Pengevæsen er meget vigtigt for Verdens Genopbygning, saa er det paa den anden Side ogsaa vist, at man ikke kan skabe et saadant, uden at det Samfund, hvori det skal virke, har en vis Stabilitet i sin Økonomi. Ingen ved i Øjeblikket, om Verden vender tilbage til en fri Økonomi eller en reguleret, om der bliver et internationalt, økonomisk Samfund, eller om Verden skal falde i mer eller mindre begrænsede Samfund, der kun har ringe indbyrdes Varebytte; ej heller ved man, hvor stærk Samfølelsen mellem Nationerne efter Krigen vil blive, om det enkelte Land vil være villig til at ofre egne Interesser af Hensyn til Helheden — kort sagt, de forskellige Forslag om Pengevæsenets Ordning efter Krigen, der er fremsat, gaar ud fra en Mængde Forudsætninger og da i første Række fra et Verdenssamfund af en bestemt Struktur; men ingen ved, om dette kommer til at passe.

Forsaavidt kunde man mene det naturligt at afvente Krigens Afslutning og se, hvilken økonomisk Politik man slaar ind paa, før man spekulerer over, hvorledes Pengevæsenet skal indrettes. Men

¹⁾ Foredrag i Nationaløkonomisk Forening 27. Oktober 1943. Forskellige Ændringer er dog foretaget under Hensyntagen til de Forandringer, Planerne i Mellemtiden er undergaaet.

man har gjort sine Erfaringer fra forrige Krig, og mange mener, at en af Arsagerne, maaske den vigtigste, til, at der den Gang fulgte vanskelige økonomiske Forhold, var, at man ikke strax fik indført et ordnet Pengevæsen. Erfaringerne fra Aarene efter 1919 ligger derfor bag de Forslag, der nu er fremkommet, og er det end ikke udelukkende disse, der har dikteret Forslagene, saa har de dog spillet en betydningsfuld Rolle. Indledningsvis vil det derfor være af Interesse kortelig at omtale, hvorledes Penge- og Kreditvæsenet da fik Lov at udvikle sig.

Ved Afslutningen af forrige Verdenskrig talte man ganske vist om en Stabilisering af Pengevæsenet; kun ved Guldfodens Indførelse var der Mulighed for at naa den nødvendige Stabilitet for en Udvikling af det internationale Samkvem. Overgangen til Guldfoden blev stillet som Maal, men man havde ikke des mindre i adskillige Aar i de fleste Lande Papirfod med svingende Kurser.

Fra flere Sider var man betænkelig ved, at Stabiliteten skulde naas over Guldfodens almindelige Antagelse. Man frygtede for, at en saadan almindelig Overgang til Guldet skulde skabe Guldknaphed og dermed faldende Priser. Genua Konferencen af 1922 anbefalede derfor at gaa tilbage til Guldet som en Guldvexelfod; Spørgsmaalet om at styre Guldets internationale Værdi tog Konferencen dog ikke op, men henviste det til bedre Tider, idet den anerkendte, at det vilde være paa sin Plads, om man koordinerede Efterspørgslen efter Guld gennem et internationalt Organ, saa at man undgik Fluktuationer i Guldets Købeevne. Det var i Forbindelse med Spørgsmaalet om Guldknaphed, at denne Konference kom ind paa Tanken om en Clearing-Union; gennem Kevnes nye Forslag er en saadan atter blevet aktuel, men er Navnet ogsaa det samme, er det væsensforskellige Ting, der her tænkes paa, som strax skal ses. Genuakonferencen tog kun til Orde for en saadan Union for at spare Guld og forudsatte, at Landene allerede var paa Guldfod, naar en saadan Union indførtes.

Jeg skal ikke gennemgaa 20'ernes mange Konferencer om Pengevæsenets Ordning. Som en rød Traad gennem dem alle gaar Nødvendigheden af Guldfodens Indførelse i en eller anden Form. Men lad mig blot endnu minde om det Udvalg, Folkeforbundet 1929 nedsatte angaaende Guldspørgsmaalet og Skabelsen af den internationale Bank, der efter sine Statutter ogsaa skulde fungere som Afregningssted for Lande paa Guldfod, ligesom den ved Ydelse af Krediter skulde hjælpe Lande, der havde Vanskelighed ved at

opretholde Guldfoden.

Naar saaledes Guldet igen var kommet til Hæder og Værdighed i de enkelte Landes Pengesystemer, mente man, at der dermed var skabt et sikkert Fundament, hvorpaa international Samhandel og internationale Kapitalbevægelser kunde udvikle sig. Men det kom til at gaa ganske anderledes. 1930'erne viste, hvorledes det ene Land efter det andet maatte opgive Guldfoden efter Kamp for at bevare den. Gennem mere eller mindre prohibitive Toldsatser, gennem Valutakontrol eller paa anden Maade søgtes Guldfoden opretholdt, uagtet man herved virkede i Modstrid med Hensigten med Indførelse af Guldfoden og vanskeliggjorde Stillingen for andre Lande. Kun i beskedent Omfang kom de internationale Kapitalbevægelser Guldfoden til Hjælp, ja, som Tiden gik, kom de gennem Kapitalflugt endog til at nedbryde denne. Alle disse Kendsgerninger er saa friske i Erindringen, at der næppe er Anledning til her at søge dem genopfrisket. Opbygningsarbejdet fra 20'erne brød sammen i 1930'erne, og man er nu havnet i den bilaterale Clearing, hvor ikke alene Kvantum, men i mange Tilfælde ogsaa Prisen paa Varer, der gaar i Bytte, aftales mellem Staterne.

Man har gennem de gjorte Erfaringer set, at, selv om Guldfoden kan siges at være Grundlaget for et livligt internationalt Bytte, saa maa den understøttes af internationale Kapitalbevægelser og af en Handelspolitik, der ikke ved Indførelse af prohibitive Toldsatser i Kreditorlandene hindrer Debitorerne i at betale deres Gæld. Det er disse dyrekøbte Erfaringer, der har gjort, at de forskellige Forslag, der i Fjor har set Dagens Lys, vel kun drejer sig om Pengevæsenets Ordning efter Krigen, men samtidig meget stærkt understreger Nødvendigheden af, at der Haand i Haand hermed maa gaa en Reduktion af Toldsatser i stærkt beskyttede Lande og Bestræbelser for at føre en Handelspolitik, der ikke virker i direkte Modstrid med den Genopbygning af international Samhandel, man vil med Pengevæsenet. Ogsaa international Kreditgivning maa fremmes, men hele dette Problem er endnu i Støbeskeen, særlig for de lange Kapitaler. Forslagene om Pengevæsenets Ordning er derfor kun een Side af Verdensfredens Problem.

Hvorvidt der ved Krigens Afslutning hersker en saadan gensidig Tillid mellem Nationerne indbyrdes, at dette Genopbygningsarbejde, der maa være identisk med, at de enkelte Lande indsnævrer deres Handlefrihed, kan komme i Stand, kan ingen sige. Derfor ved man ej heller, om noget af Forslagene om Pengevæsenets Ordning gaar igennem og da i hvilken Skikkelse; forsaavidt kan man maaske synes, det er mærkeligt, at dette Emne i Aften er sat paa Dagsordenen her. Til Forsvar tjener, at Verden for Tiden er stærkt optaget heraf, og vi selv kan jo ej heller lade være med at

tænke paa, hvad Fremtiden vil bringe.

Mærkeligt nok, samme Dag i April Maaned i Fjor, som den engelske Regering i Form af en Hvidbog fremlagde det Forslag, der sædvanlig gaar under Keynes' Navn, om en international Clearing-Union, fremsatte Finansminister Morgenthau i U.S.A. Planen om et internationalt Stabiliserings-Fond, der nok saa ofte gaar under Navn af White-Planen, idet den er udarbeidet af Mr. White i det amerikanske Finansministerium. Siden hen har kanadiske Experter drøftet denne Plan med amerikanske Sagkyndige og fremsat et Forslag om en international Exchange-Union. Planerne er siden kritiseret af andre allierede Nationer, væsentlig ud fra deres særlige Interesser; White-Planen er blevet omarbejdet, Keynes er eller har været i U.S.A. for at drøfte sin Plan - kort sagt, ude i Verden existerer der efterhaanden mange forskellige Planer. Man vil forstaa, at alle disse Planer er ikke naaet til vore Breddegrader, og allerede af den Grund maa jeg indskrænke mig til Omtale af enkelte af dem, og da i første Række Keynes- og White-Planerne.

Planerne er meget forskellige, allerede de anførte Titler viser det. Keynes-Forslaget vil skabe en international Union, hvorigennem de forskellige Lande kan afregne Fordringer paa hinanden, medens White-Planen vil skabe et internationalt Stabiliseringsfond. Men fælles for disse Forslag er det, at de ikke tager Sigte paa de Hjælpeaktioner, der sikkert umiddelbart efter Krigen maa sættes igang, og som maa løses ved lange Laan eller paa anden Maade. Hvornaar Planerne da skal træde i Kraft, og hvor længe de menes at skulle virke, fremgaar ikke klart af Forslagene.

Bedst gennemarbejdet og interessantest i teoretisk Henseende er utvivlsomt Keynes' Forslag. Det indeholder mange interessante Enkeltheder, som jeg dog ikke kan komme nærmere ind paa; jeg

skal begrænse mig til Hovedlinierne.

Udgangspunktet er, at, som Guldfoden virkede i Mellemkrigsperioden, var den med Rette Genstand for stærk Kritik. For at opretholde den kom forskellige Lande ind paa Depreciering af deres Valuta, hvad der vel gjorde, at de paagældende Lande kunde holde fast ved Guldet, men samtidig skød Vanskelighederne over paa de Lande, hvormed de handlede; var det store Lande, der betød noget i Verdenshandelen, som bar sig saaledes ad, hindrede de dermed Verden i at glide i Lave. Yderligere viste Guldet en

svigtende Evne til ved sine Vandringer at skabe økonomisk Ligevægt mellem Landene, særlig har det ikke udløst opadgaaende Tendenser i de Lande, hvorhen det vandrede; Guldet er strømmet til U.S.A, men har ikke her skabt det højere Prisniveau, der skulde øge U.S.A.'s Indførsel trods høje Toldsatser og mindske dets Udførsel. Sammenlignet med Forholdene efter den første Verdenskrig er Guldets Fordeling nu endnu mere ujævn end da. Af de 30 Milliarder nedskrevne Dollar, som Verdens monetære Guldforraad opgøres til, ligger de 22½ Milliard i U.S.A. En automatisk Guld- og Kreditpolitik, som vi kendte den før 1914, forudsætter imidlertid en jævn Fordeling af Guldet, og ligefrem fordele U.S.A.'s Guld kan man ikke vel; det vilde kun kunne ske, om de forskellige Lande optog lange Laan i U.S.A og trak disse hjem i Guld, hvad der imidlertid blot vilde øge disse Landes Debitorstilling.

Keynes gaar ikke nærmere ind paa, hvad Aarsagen har været til, at Guldet saaledes har samlet sig i U. S. A i de forløbne 20 Aar — ganske naturligt, idet dette Forhold som bekendt har været Genstand for megen Uenighed mellem Amerika og England. Der er derfor ingen Anledning for ham til at grave Stridsøxen frem paa ny, men, om man sammenligner White's og Keynes' Planer er der ikke Tvivl om, at Uenigheden stadig bestaar.

Man staar altsaa nu med Guldet for en meget stor Del samlet op i enkelte eller et enkelt Land og med den bilaterale Clearing som den gængse Form for Samhandel. Ikke uden Grund siger den kanadiske Plan, at, om der intet sker, maa man vente, at den bilaterale Clearing og indbyrdes Aftale om Priserne mellem Staterne vil fortsætte. Derfor maa man finde en eller anden Form, hvorunder international Handel friere kan udvikle sig, saa at man ved Krigens Afslutning kan komme bort fra den bilaterale Clearing; først gennem en Kreditydelse mellem Landene skabes der Mulighed for at komme bort fra den herskende Tuskhandel.

Det er som en Udbygning af den Clearing, man saaledes er kommet ind paa, Keynes har udarbejdet sin Plan om en Clearing Union, idet han vil, at de forskellige Stater skal melde sig ind som Medlemmer af en saadan. Unionen skaber en international Pengeenhed, Bancor, hvori Afregning mellem Medlems-Landene sker, idet der til en Begyndelse godskrives alle Lande, der er Medlemmer, en vis Mængde Bancor, den saakaldte Kvota. Denne tænkes fastsat i Forhold til Landenes Ind- og Udførsel i de sidste 3 Aar før Krigen, men andre Kriterier kan selvsagt ogsaa tænkes;

denne Kvota kan da siden variere efter den faktisk Handel, Landene har. Keynes foreslaar, at denne Kvota sættes til 75% af den samlede Ind- og Udførsel, og det vil for Danmarks Vedkommende sige ca. 1½—2 Milliarder Kroner. Hvor store Tal det som Helhed vil dreje sig om, hvis samtlige Lande sluttede sig til Unionen, er ikke opgjort, men man vil forstaa, at det maa dreje sig om meget store Beløb, større end de Beløb den amerikanske Plan oprindelig regnede med.

Unionens Bøger føres i Bancor, hvis Værdi i Forhold til Guld fastsættes af Unionens Styrelse. I Forhold til denne Guld-Regnings-Enhed, som iøvrigt ogsaa den amerikanske og den kanadiske Plan har under et andet Navn, skal da Medlemmernes Valuta sættes. Dette vil altsaa sige, at selvom et Land overhovedet intet Guld selv besidder, kommer det dog paa Guldfod, en Guldvexelfod, ved at sætte sin Valuta i Forhold til Bancor eller som den amerikanske

Plan siger Unitas, der bestemmes lig 10 U.S.A.-Dollar.

Man vil forstaa, at det for de forskellige Planers Vellykkethed maa blive af afgørende Betydning strax at finde det rette Forhold til Enheden, hvad der vil sige det samme som det rette Forhold mellem de forskellige Valutaer; kun da kan man undgaa de stadige Deprecieringer, 1930'erne viste. Hvor skal med andre Ord Kursen sættes? Hvilke Kriterier skal der bruges? De forskellige Planer giver intet Svar herpaa, udover saadanne Almindeligheder, som at Medlemmerne indbyrdes skal forene sig om Begyndelsesværdierne i Forhold til Bancor. Spørgsmaalet er af saa meget større Vigtighed, som denne Kurs siden vanskeligt kan ændres; da man tilsigter at komme bort fra de Deprecieringer, 1930'erne viste, er det forsaavidt naturligt, naar Keynes-Planen vil, at Begyndelseskursen ikke kan ændres siden hen uden Tilladelse fra Unionens Styrelse, idet man dog i de første fem Aar maa tage særlige Hensyn til uforudsete Forhold. Streng var den amerikanske Plan i denne Henseende og er det vedblivende; selv den reviderede White-Plan forlanger 3/4 Majoritet i Fondets Bestyrelse for at ændre Kursen, dog saaledes, at i de første 3 Aar af Fondets Levetid vil Ændringer kunne ske lettere.

Ganske naturligt maa man gøre det vanskeligt at depreciere efter de gjorte Erfaringer i 30'erne, men saa meget vigtigere maa det da være, om Planerne skal nytte noget, at vælge den rette Kurs fra første Færd. Dette maa efter denne Krig blive endnu vanskeligere end efter foregaaende, idet Afspærringen mellem Landene og Staternes Indgreb i Næringslivet, særlig i Prisdannelsen, har

været saa meget stærkere nu. Selv Cassel indrømmer, at hans Købekraftsparitetsteori ikke denne Gang kan nytte noget. Jeg kan ogsaa vanskeligt se, at Nationaløkonomien kan give noget større Bidrag hertil; man kan opstille den Regel, at Exporterhyervene skal betale sig, at Arbeidskraften skal være fuldt beskæftiget ell. lign., men saadanne Reglers Anvendelse forudsætter, at Forholdene ude i Verden er i Ro og kan ikke komme til Anvendelse i selve det Øjeblik, hvor Samhandelen skal begynde. Bedre er det vel at sige, at Begyndelseskurserne maa sættes efter de relative Arbejdslønninger, idet man i disse vil finde de relative Produktionsomkostninger, men selv dette Kriterium er behæftet med Mangler, idet det forudsætter, at Produktiviteten indenfor Erhvervene i de forskellige Lande har holdt sig uforandret under Krigen. At Problemet om Begyndelseskurserne ogsaa har voldt Vanskelighed for Planernes Fædre, ses af, at den reviderede White-Plan løser Spørgsmaalet derhen, at de enkelte Lande skal holde de Kurser paa Dollar, de holdt 1. Juli 1943, om disse ikke er klart urimelige.

Hvorom alting er, saa vil Forslagene binde de enkelte Lande mer eller mindre fast til bestemte Kurser. Det bliver ikke mere det enkelte Land, der faar Lov at bestemme den Kurs, som det vil holde paa fremmed Valuta, hvad der er ganske naturligt efter den konkurrerende Depreciering, vi har oplevet.

Lad os nu imidlertid antage, at det er lykkedes at finde passende Begyndelseskurser, og at den Kvota, hvert Land faar i Unionens Bøger i Bancor efter Keynes' Plan, er blevet fastsat. Samhandelen kan nu begynde, idet Medlemmerne af Kevnes' Union samtidig med at indtræde i denne forpligter sig til at modtage den Valuta, der tilkommer dem, ved Overførsel til deres Kredit i Bancor. Da alene Seddelbankerne kan være Medlemmer, kunde man mene, at Oprettelsen af Clearing-Unionen maatte betyde en Koncentration af al Valutahandel i Seddelbankerne og Unionen. Dette er dog afgjort ikke Meningen; Valutahandelen kan foregaa paa samme Maade som tidligere mellem Bankerne i de forskellige Lande, eller den kan, om Landet foretrækker det, koncentreres i Seddelbanken, men selv dette vil ikke betyde, at hele Handelen med Valuta skal gaa over Unionen. Seddelbankerne maa ogsaa købe Guld, men ikke til højere Pris end den, der svarer til Pari for deres egen Valuta, udtrykt i Bancor.

Unionen blander sig med andre Ord i denne Henseende kun i ringe Grad ind i de enkelte Landes Forhold, hvad der ogsaa gælder andre Punkter, som strax skal ses. Unionen skal blot udligne Spidserne, Valutaoverskudet eller -underskudet, ved Godskrivning eller Afskrivning i Unionens Bøger paa de respektive Kvoter. Lad os nu antage, at Danmark faar en ugunstig Handelsbalance, og at dette giver sig Udtryk i, at der disponeres over en Del af Kvoten, hvor Beløbet i Bancor godskrives f. Ex. U. S. A.; dette sidste Lands, Kreditorlandets, Konto svulmer altsaa op, medens Danmarks, Debitorlandets, gaar ned. Imidlertid bør der efter Kevnes ikke gives Lov til frit at disponere over hele Kvoten eller lade Kontoen svulme op i det uendelige; der vil allerede inden dette Tidspunkt være at træffe visse Forholdsregler, idet Clearing som saadan jo selvsagt ikke kan skabe Ligevægt i Betalingsforpligtelser. Det foreslaas derfor, at en Stat ikke kan øge sin Debetsaldo med mere end 1/4 af sin Kvota indenfor et Aar uden Styrelsens Samtykke; overskrides denne Sats i mindst 2 Aar, kan den paagældende Stat reducere sin Valuta med højst 5%, dog kun med Styrelsens Samtykke. Mere interessant er det dog, at Medlemmerne skal betale en Afgift paa 1% af det Beløb af deres gennemsnitlige Bancor-Saldo, der overstiger 1/4 af deres Kvota; uden Afgift maa altsaa Kvoten stige eller falde 25%, og er Stigningen eller Faldet 50%. træder yderligere 1% til. Lad os antage, at U.S. A.'s Kvota er 10 Milliarder Bancor; vokser den over 121/2 Milliard, skal der betales 1% af det overskydende Beløb, vokser den til 15 Milliarder, skal der svares 2%, og tilsvarende i Debet.

Man skal altsaa saavidt muligt holde sin Kvota indenfor et Udsving paa 25%. Dette er et Hovedpunkt indenfor Keynes' Plan, idet det fremhæves, at det nye er, at ogsaa Kreditorlandene straffes - for at holde for stor en Kreditsaldo. Jeg har allerede fremhævet, hvorledes England har gjort U.S.A. ansvarlig for, at Guldophobningen her ikke virkede paa Prisniveauet og dermed bidrog til at rette paa U. S. A.'s Betalingsbalance; naar nu U. S. A. antages at fortsætte sin Politik, vil Følgen blive, at U. S. A som nævnt kan købe Guld i det frie Marked, men ikke til højere Pris end Dollar-Bancor Pari. Hvor meget Guld, der paa denne Maade vil strømme til U.S.A., turde være tvivlsomt, det vil vel i Hovedsagen kun være Ny-Guldet, idet de andre Lande i Tilfælde af en ugunstig Betalingsbalance med Fordel vil kunne betale i Bancor, der skal holdes i Pari. Saaledes undgaas større Ophobninger af Guld i U.S.A. En meget væsentlig Del af U.S.A.'s Tilgodehavende vil i hvert Fald vise sig paa dets Saldo i Bancor. Hvad skal U.S.A. nu gøre hermed? Kræve det udbetalt i Guld kan man efter Unionens Statuter ikke, hvorimod man vel kan indbetale Guld til Kredit for ens Konto i Bancor. Tilgodehavendet maa altsaa svulme op og kommer det op paa en vis Højde, maa der betales Strafrente; hvorledes kan det da bruges? Det kan i første Række bruges, om U. S. A. forøger sin Import og mindsker sin Export, sætter Lønningerne i Vejret, nedsætter sin Toldbeskyttelse ell. lign. Da der nu ved Væxten af Kreditsaldoen løber stigende Rente paa, maa Kreditorlandene allerede af den Grund være interesseret i at mindske deres Tilgodehavende. Kreditorlandet kan i givet Tilfælde ogsaa mindske sin Kreditsaldo ved at overføre til et andet Lands Bancor-Konto i Form af Laan, men hertil kræves dog Unionsbestyrelsens Samtykke. Man faar antage, at der hermed fortrinsvis er tænkt paa korte Laan, men Laangivning som saadan falder ganske udenfor Planen.

De Rentesatser, som omtales ved større Stigning eller Fald i Kvota, kan imidlertid varieres for Debet- eller Kreditsaldo eller for begge. Da samtidig Unionsbestyrelsen skal være med til at fastsætte Vilkaarene for Laangivning fra Konto til Konto, faar altsaa Unionsbestyrelsen en betydningsfuld Indflydelse paa Rentesatserne.

Lad os imidlertid antage, at trods disse stiger Kreditorlandets Saldo i Bancor. Har denne overskredet Kvoten i nogen Tid med et vist Beløb, skal Unionsstyrelsen overlægge med Kreditorlandet, hvorvidt det bør udvide Krediten i Hjemlandet etc., eventuelt

opfordre til Opskrivning af Valutaen.

d

1,

-

1

t

0

t

Ser vi nu paa Debitorlandet, der stadig mindsker sin Bancor-Kvota, saa foreslaas det, at, om det har brugt Halvdelen af sin Kvota, kan det forlanges, at det stiller Sikkerhed i Form af Guld, fremmed og egen Valuta eller Statspapirer. Gaar Kontoen ned under Halvdelen, kan Unionsbestyrelsen forlange en Reduktion af Pariteten, Kontrol med de udgaaende Kapitalbevægelser o. l., ligesom den kan anbefale Regeringen i Medlemsstaten at træffe Forholdsregler i den interne Økonomi. Overstiger et Lands Gæld 75 % af dets Kvota og ikke i Løbet af 2 Aar nedbringes herunder, kan det sættes udenfor, idet det ikke faar Lov til at trække paa Unionen.

Hvorledes dækkes da den brugte Del af Kvoten? Ved at Medlemmerne forud har forpligtet sig til at indbetale til Unionen alle Betalinger, som tilkommer dem fra dette Land, saa at ogsaa De-

bitorlandet er indforstaaet hermed forud.

Man vil bemærke, at hele Kvoten kan Medlemmerne saaledes ikke uden Indsigelse disponere over; yderligere, at selvom Keynes fremhæver, at der efter Planen skrides ind saavel overfor Kreditor som Debitor, naar Saldi varierer stærkt, saa former det sig dog ret forskelligt; der gives Anvisning paa, hvorledes Kreditorlandene kan komme af med for mange Bancor, men hvorledes skal Debitorlandene komme ud af Gælden? Det siges ikke med rene Ord; Unionen kan anbefale at træffe interne Forholdsregler, i givet Tilfælde tillade en Sænkning af Valutaen, men hvad de interne Forholdsregler skal være, siges ikke.

Ved Omtalen af Kreditbalancerne fremhævede jeg, at de stigende Afgifter af Kvotens Overskridelse maatte gøre Kreditorlandet interesseret i at faa den opsvulmede Konto ud af Verden. Ser vi nu paa Debitorlandet, stiger Afgiften til Unionen eller rettere til Unionens Reservefond ogsaa, som Kvoten mindskes. Deri ligger der en Opfordring for Seddelbanken i Debitorlandet til at træffe Forholdsregler til at bringe Omkostningsniveauet ned, sætte Diskontoen op o. s. v. Vi havner altsaa i den sædvanlige Politik, vi saa vel kender, og som er meget omstridt; den kan i givet Tilfælde understøttes ved, at Unionens Styrelse kommer med sine Anbefalinger, der mere eller mindre vil betyde en Indblanding i Landets indre Forhold. Men dette vil stille Debitorlandene overfor nye Problemer og vil tvinge dem til at indrette hele deres økonomiske Politik herefter.

Planen bærer paa dette Punkt Vidne om at være udklækket i Lande, hvor man ikke tvivler om Diskontopolitikens Effektivitet; ogsaa for Debitorlandene kan Diskontoforhøjelse selvsagt gøre sin Nytte, særlig om den paavirker den lange Laanerente, men her maa man da tillige støtte sig til international Laangivning, og hvor let den udvikles, ved man intet om. Et Spørgsmaal er det ogsaa, om man maa ønske den internationale Laangivning udviklet i samme Grad som tidligere, særlig naar det gælder gamle Lande.

Lad os nu imidlertid gaa videre i vor Fremstilling. Vi antager, at trods alt voxer Kreditorlandenes Bancor-Konti samtidig med, at Debitorlandenes tager af. Debitorlandene sender det Guld, de har, til Unionen, hvor det samler sig op, og Aktiviteten i Verdens økonomiske Liv er samtidig aftagende. Ligevægten i Verdenssamfundet er altsaa ikke kommet. Saa har Unionen endnu en Udvej, nemlig at sætte Kvoterne op, hvorved Købekraften i Verden øges; omvendt kan, om Konjunkturopgangen synes at blive for stærk, Kvoterne nedsættes, ligesom Guldet i Unionens Besiddelse kan fordeles proportionalt mellem Kreditorlandene. Ved Variation af Kvoterne skal Unionen altsaa stræbe efter Konjunkturstabilise-

ring, og det samme skal ske ved, at Unionen kan variere den Pris, hvortil den køber Guld, d. v. s. det Forhold, hvori Bancor er fastlagt i Forhold til Guld, som allerede er nævnt. Ret naturligt indtager dette Forhold en beskeden Plads, det er jo ikke Konjunkturstabilisering over Kvantiteten af Omsætningsmidler, der er Hovedpunktet for Planen.

Ikke desto mindre er det af Interesse at lægge Mærke til den Stilling, Guldet indtager i Keynes' Plan. Ud fra det Hovedsynspunkt, der er anlagt: saavidt muligt at undlade at blande sig i de enkelte Landes indre Pengepolitik, overlades det de enkelte Lande at indrette deres Pengevæsen, som de vil, om de vil dække Sedlerne med 25 eller 50% i Guld eller overhovedet ikke anvende Guld; i det sidste Tilfælde vil de dog være paa Guldfod, idet de skal opretholde en fast Pari overfor Bancor, der defineres som en bestemt Vægt af Guld. Blot lægges der paa de enkelte Landes Seddelbanker det Baand, at de holder Konto hos hverandre og ikke hos andre Banker — et Krav, som allerede før Krigen var fremsat i England, idet man her klagede over, at andre Lande, særlig saadanne, der havde Guldvexelfod, holdt deres udenlandske Tilgodehavender hos private Banker, hvorfor Seddelbanken i England ikke vidste, hvor store Beløb den til enhver Tid kunde risikere at komme af med i Guld.

Bortset herfra er der imidlertid efter Keynes' Plan ikke noget Baand paa, hvorledes de enkelte Lande skal indrette deres Pengevæsen. Men naar Unionens Styrelse kan variere Guldprisen, kan man mene, at der ej heller kan være nogen Anledning til overhovedet at holde fast ved Guldet. Dette Spørgsmaal er jo ofte blevet drøftet; man har krævet, at det enkelte Land skulde frigøre sig for det »gyldne Kors« og indrette sin Pengepolitik efter andre Kriterier, som Prisstabilitet, Konjunkturudjævning ell. lign. Naar disse Tanker ikke har fundet videre Tilslutning, skyldtes det formentlig, at man dermed vilde opgive de faste Valutakurser, og naar det stod paa Valget mellem f. Ex. Prisstabilitet eller fast Valuta, har man efter min Mening med Rette valgt de uforandrede Kurser.

Imidlertid tager dette Spørgsmaal sig anderledes ud i Keynes' Plan. Naar Kvoterne efter denne kan ændres og Guldprisen forandres med det Formaal at skabe en Udjævning af Konjunkturerne, vil dette ske for alle Medlemmer paa eengang, saa at de faste Valutakurser dem imellem bevares. Det bliver altsaa over Forsyningen med Omsætningsmidler, Konjunkturudjævningen skal

ske, men saa maa det ogsaa være muligt at gennemføre Planen uden at knytte Bancor til Guld.

Denne Betragtning ligger saare nær og er ogsaa gjort gældende. Naar ikke desto mindre Guldet har faaet en Plads indenfor Keynes' System, skyldes det selvsagt de Interesser, der er knyttet hertil — Englands Imperium som den største Guldproducent og U. S. A. som den største Besidder af Guld. Keynes selv har jo tidligere ikke været særlig ivrig for Guldet — jeg minder om hans Planer fra 1923, da England endnu ikke var vendt tilbage til Guldfoden. Givet turde det være, at, om Guldet ikke havde faaet en Plads i Systemet, vilde det paa Forhaand være dødsdømt. Keynes siger da ogsaa selv, at Guldet vedblivende har psykologisk Betydning, men unægtelig — ved at foreslaa, at Unionen kan ændre Guldprisen, rokkes hele Fundamentet. I den oprindelige amerikanske Plan gives der da ej heller Mulighed for at ændre Guldprisen, mens det er derimod Tilfældet i den reviderede, men Forslag herom skal vedtages med 85 pCt.s Majoritet.

Vi naar hermed over til en nærmere Omtale af White-Planen, der hidtil kun mere i Forbigaaende er berørt. Man vil have set, at Pointen i Keynes-Planen er at komme bort fra den bilaterale Clearing over til den multilaterale og det sker ved, at de forskellige Lande stiller Krediter til Raadighed i Forhold efter de Kvoter, der indrømmes hvert Land af Clearing-Unionen. I de forløbne Aar har man imidlertid som Middel til Stabilisering af Valutakurserne anvendt to Midler, den bilaterale Clearing og Stabiliseringsfonds. Som Keynes-Planen knytter sig til Clearingen og skaber Muligheder for en international, sætter det amerikanske Forslag ind paa Stabiliseringsfonds-Idéen, idet denne, der hidtil har været praktiseret som et nationalt Fond, ved dette Forslag udvides til et internationalt Stabiliseringsfond.

I selve Ordet Fond ligger, at Medlemmerne maa gøre Indskud. Fondet tænkes bragt op til mindst 5 Milliarder Dollars; dette Beløb skal fordeles paa Medlemmerne, idet disse efter den reviderede Plan skal indbetale 50 % i Guld og Resten i deres egen Valuta, idet dog egen Valuta kan erstattes af Statspapirer. Men der gives Lettelse for Lande, der ikke har større Guldbeholdninger. Fordelingen af de 5 Milliarder paa de enkelte Lande, der tiltræder som Medlemmer, skal ske i Forhold til de enkelt Landes internationale Betalinger, Indkomster ell. lign.; i denne Henseende vil sikkert England og U. S. A. kunne tale sig til Rette, men Ændringer sidenhen i Kvoten (Indskudet) kræver ½ Majoritet i Styrelsen og Bil-

ligelse fra det paagældende Land selv. Da Styrelsen skal vælges i Forhold til Kvoterne, dog saaledes at intet Land kan raade over mere end 20%, maa Følgen sikkert blive, at det bliver Stormagterne, særlig U.S.A., der kommer til at diktere i alle Tilfælde, hvor kvalificeret Majoritet kræves, men næppe U.S.A. alene.

Pengeenheden skal, som nævnt, hedde Unitas og være lig 10 Dollars. I Forhold hertil sættes Medlemmernes Valuta, som disse ikke kan ændre uden Fondets Samtykke og kun i det Omfang, Styrelsen tillader. Styrelsen faar her som paa andre Punkter langt større Magt end efter Keynes' Plan. Medens denne som omtalt i Hovedsagen overlader til det enkelte Land, hvor meget af de gældende Restriktioner med Hensyn til Vareimport eller Kapitalbevægelser, det vil bevare, skal efter White-Planen alle Restriktioner og Kontrolregler over Valutahandelen ophæves undtagen med Hensyn til Kapitaloverførsler: dette skal dog først ske, naar det paagældende Land mener. Tiden hertil er inde, dog kan Fondet ogsaa gøre Medlemslandet opmærksom paa, at Tiden hertil nu maa være kommet. Naar Kontrol med Kapitalbevægelser saaledes i Princippet tillades, betinges dette naturligvis af Kapitalflugten til U. S. A., ja, denne Kontrol indtager endog en ret fremtrædende Plads i hele Systemet, idet Medlemmerne forpligter sig til at samvirke herom, f. Ex. ved ikke at modtage Kapital fra Lande, som har Kontrol med udgaaende Kapital, undtagen med Tilladelse af Fondet. Medlemmerne, d. v. s. Staterne, skal desuden forpligte sig til at gennemføre en Lovgivning, der støtter Styrelsens Arbejde.

Af størst Interesse er imidlertid Fondets Virken. Det ejer allerede gennem Indskudene en vis Mængde Guld og forskellige Landes Valutaer og Statspapirer. Det kan altsaa købe og sælge disse, men desuden skal det kunne modtage Deposita i Unitas, ligesom det skal kunne udstede sine egne Obligationer og kunne sælge disse i Medlemslandene. Fondet kan sætte saavel en Køber- som en Sælgerpris paa de forskellige Valutaer, idet dog Handelen kun maa ske med Billigelse af Finansministerierne og Centralbankerne, om disse er bemyndiget hertil af Staten, og kun hvor det gælder at udjævne et Plus eller Minus paa Betalingsbalancen. Lad os antage, at Danmark har en negativ Handelsbalance. Nationalbanken vil da købe fremmed Valuta, som Fondet sælger den: dette kan ske til samme Beløb, som Danmarks Kvota (Indskud) udgør; derudover kan Danmark efter den reviderede Plan, der betyder en væsentlig Skærpelse af den oprindelige paa dette Punkt, kun med særlig Tilladelse fra Styrelsen købe, og saa maa man samtidig forpligte sig til at rette sig efter de Anbefalinger, som Styrelsen dikterer for at rette paa Uligevægten, om denne da ikke skønner, at dette extra Køb blot vil være rent forbigaaende. Faar et Land af Fondet Tilladelse til at købe udenlandsk Valuta for mere end sin Kvota, kan Styrelsen forlange, at der skal betales en Rente af det Beløb, som overstiger Kvoten.

Hvis nu omvendt Fondet har faaet et større Beløb af et Lands Valuta end dets Kvota, kan det paagældende Land forlange dette Overskud mod at afgive anden Valuta. Omvendt kan Fondet, naar der fra andre Landes Side er stærkt Begær efter en Valuta, saa at Fondets Beholdning efterhaanden udtømmes, sælge det paagældende Land Guld (eventuelt Obligationer) i det Omfang, det har skudt Guld ind, for saaledes at skaffe sig den paagældende Valuta, ligesom det kan forelægge det paagældende Land forskellige Forslag, hvorved Fondets Beholdning skal kunne øges af den paagældende Valuta. Ligeledes kan det arrangere sig med de Medlemmer, der maatte have den paagældende Valuta, saavel som fordele sin Beholdning af den sjældne Valuta mellem Medlemmerne.

Saaledes er Hovedtrækkene i den amerikanske Plan, men desuden indeholder den Forslag om, hvorledes man skal faa de Beløb, der indestaar paa Spærrekonto, ud af Verden, hvorledes Styrelsen med 4/5 Majoritet kan anbringe Midler i korte Laan i de Stater, hvis Valuta det besidder o. s. v. Men det er ikke Enkeltheder, kun Hovedtræk, vi her skal ind paa.

Som fælles Træk i Planerne kan man sige, at Spørgsmaalet om Kapitalbevægelser, der jo spiller en saa betydningsfuld Rolle for Opretholdelse af faste Valutakurser, indtager en meget beskeden Plads i Planerne.

Den amerikanske Plan er ganske vist inde paa, hvorledes man skal gaa frem overfor spærrede Tilgodehavender, der jo ogsaa er af særlig Interesse for U.S.A., men iøvrigt skal den lange Kredit overlades til andre Organer. Planer herom kan vel ventes at fremkomme, men hvorledes Sammenspillet mellem disse og Stabiliserings-Planerne skal være, ved man endnu intet om. Imidlertid vil disse Spørgsmaal være af Vigtighed, saa snart Krigen er forbi, mange Lande skylder Renter paa udenlandsk Gæld — skal disse benytte den Kredit, der efter de her omtalte Forslag kan indrømmes dem, til at betale Renterne? I saa Fald kan Erhvervslivet vanskeligt komme igang igen. Disse og adskillige andre Spørgsmaal kan man rejse, og deres Besvarelse vilde være af Interesse til Bedømmelse af Planerne.

Men foreløbig maa disse bedømmes, som vi kender dem, som anvisende Veje, hvorved den internationale Handel igen skal blive mulig. Bag om ligger den Tanke, at Landene efter Krigen økonomisk vil staa sig ved at vende tilbage til Former for fri Omsætning, stærkest i den amerikanske Plan, medens Keynes-Planen er rummeligere og aabner Plads ogsaa for Stater, der ønsker et mere begrænset Varebytte; ogsaa i denne Henseende anbefales unægtelig Keynes-Planen. Naar det understreges i begge Planerne, at Handelspolitiken maa lægges om, saa at friere Samhandel kommer igang, er dette rigtigt, ogsaa af den Grund, at kun da har man Brug for den internationale Pengeenhed, som er Hovedpunktet i de to Planer. Slaar man ind paa en Handelspolitik i Retning af Selvforsyning, vil man i samme Grad, som dette sker, have mindre Brug for Planerne.

t

Yderligere kan man sige, at de Lande, der vil være stærkest interesseret i saadanne Ordninger, vil være de Lande, der forventelig bliver Debitorlande. Der gives disse Lande Muligheder for en vis Kredit, og man tør vel endog forvente, at kun, om de slutter sig til den Plan, der endelig maatte gaa igennem, vil der være Mulighed for dem for at faa lange Laan. Mindre Interesse har Kreditorlandene, men disse er paa den anden Side stærkt interesseret i, at Guldet under en eller anden Form kommer til at danne Grundlag for Fremtiden.

Keynes' Plan er langt smidigere end White-Planen, langt mere gennemarbejdet og langt sindrigere. Fra et teoretisk Synspunkt kan men, som man fordyber sig i den, glæde sig over de mange Finesser, den indeholder, men ogsaa om den gælder det, at man ikke ved, hvorvidt de Krediter, der kan ydes i løbende Regning, vil være tilstrækkelige. Den er smidigere derigennem, at den i højere Grad forudser en successiv Tilpasning af Valutakurserne, men om de 5%, en Valuta kan deprecieres i Løbet af 2 Aar, er tilstrækkelig, kan man intet sige om. Dette vil afhænge af, hvor rigtigt Begyndelseskurserne formaar at sættes, og hvorledes man i Kreditorlandene vil benytte de Krediter, der gives gennem Systemet — om man vil se paa dem som en sidste Reserve, som det gælder om ikke at benytte i højere Grad, eller bruge løs af dem. Om den Strafrente, der kommer ved Forbrug af Krediterne, vil vise sig effektiv, vides ikke.

Fælles for Planerne er, at de kun giver vage Anvisninger paa, hvorledes Debitorlandene skal bringe deres Gæld ud af Verden, idet i denne Henseende selv den amerikanske Plan blot paalægger Staterne at rette sig efter Styrelsens Paabud. En Ting er, at, naar man tiltræder internationale Organer, maa man give Afkald paa noget af sin Selvstændighed, men har man mon i dette Tilfælde gjort sig klart, hvad saadanne Indgreb vil betyde? Saa at sige al Lovgivning har en økonomisk Side, og naar Omkostningsniveauet skal bringes ned, betyder det en Indblanding i de enkelte Landes Politik, der vanskeligt lader sig overskue. Diskontopolitiken alene vil næppe være tilstrækkelig.

Men trods den Kritik, der saaledes er kommet og maa komme, trods det, at hele Spørgsmaalet endnu befinder sig paa Overvejelsernes Stadium, trods det, at Planerne i første Række henvender sig til allierede og neutrale Lande, idet disses Valutakurser allerede nu forudsættes at kunne fastlægges, saa fortæller Planen dog

ogsaa os og den øvrige Verden noget.

I første Række er det da, at de vestlige Stormagter ønsker det frie Varebytte i øget Grad efter Krigen. De vil ikke mere tillade, at de enkelte Lande deprecierer deres Valuta paa egen Haand, men paalægger tværtimod Medlemlandene at indrette deres økonomiske Politik, Handelspolitik, Lønpolitik etc. efter at opretholde deres Valuta. Der aabnes herved Perspektiver, som man i Virkeligheden ikke kan overse.

Hele Spørgsmaalet om Pengepolitiken og den Valutakurs, man fra Danmarks Side engang i Tiden skal gaa over til, ruller sig

hermed op.

Hele Spørgsmaalet befinder sig endnu paa Overvejelsernes Stade. Man har Indtryk af, at U.S.A. sikker paa sin Kreditorstilling, som det er, vanskeligt lader sig trække med. Dette amerikanske Synspunkt kommer særlig frem i den Udtalelse om de to Planer, American Bankers Association fremkom med 1. September 1943. Med Rette siges der heri, at en skiftende Pengeværdi hindrer Fremskridt, og at Depressionen i 1930'erne delvis skyldtes Frygten for Pengevæsenets Opretholdelse. Men begge Planer, og da ganske særlig Keynes-Planen, giver Debitorlande det Indtryk, at de har en Ret til Kredit, medens det rigtige maa være, at Kredit ydes efter Kreditværdighed i det enkelte Tilfælde. Yderligere menes Keynes-Planen at give Mulighed for en Inflation, særlig i U.S.A., naar de Krediter, der indrømmes de enkelte Lande, bruges til Indkøb her o. s. fr.

Foreningen vender derfor tilbage til Tiden før 1939 og vil, at man skal bygge op paa de Forhold, der da naturligt havde udviklet sig; da havde man Sterling-Blokken, idet forskellige Lande ar

aa

de

al

et

es 1e

e,

ıl-

er

e-

g

et

e,

d,

0-

le

9-

n

g

r

r

var kommet ind paa at holde en fast Kurs overfor Sterling, ligesom andre Lande saa deres Fordel i at holde en fast Kurs paa deres Valuta overfor Dollar. Man havde naaet en faktisk Stabilisering ved, at yderligere Sterling-Dollar-Kursen holdtes stabil, og gennem de Aar, da Trepart-Aftalen med Frankrig bestod, havde man ydermere fundet Veje til Hjælp for at opretholde Pariser-Francen.

For den amerikanske Bankverden staar derfor en fornuftig Stabilisering af Sterling-Dollar som det altoverskyggende Spørgsmaal, hvormed man i første Række bør beskæftige sig fremfor at tilrettelægge en stor international Plan, hvis Rækkevidde vanskeligt kan overses. Naar da de forskellige Lande holder deres Valuta i et fast Forhold overfor Sterling eller Dollar, opnaar Verden som Helhed dermed ogsaa stabile Valutakurser. Hele Kreditspørgsmaalet skydes tilside, idet dette ikke menes at have noget med Valutakurs-Stabilisering at gøre; hvor financiel Hjælp er nødvendig, kan den ydes efter en Bedømmelse af det enkelte Tilfælde, men, siger dette Memorandum, hvert Land maa nødvendigvis ved egne Anstrengelser arbejde sig frem til et ordnet Pengevæsen.

Der er næppe Anledning til her at komme med nogle af de mange Kommentarer, denne Udtalelse kunde give Anledning til. Men det er værd at fremhæve, at det Synspunkt, American Bankers Association saaledes gør sig til Talsmand for, anbefaledes af Keynes selv i 1923, da England endnu ikke var vendt tilbage til Guldfoden, og at Cassel i en Artikel for nylig ogsaa har udtalt sig herfor.

Meget kan tyde paa, at det bliver en Stabilisering af Valutakurserne mellem de store Lande, der bliver Resultatet af Forhandlingerne, medens de smaa Lande da maa slutte sig til en af Stormagterne; sker dette, saa at der ikke med Aftalen er forbundet nogen Kreditydelse, vil imidlertid den internationale Samhandel faa Vanskelighed ved at komme igang umiddelbart efter Krigens Afslutning. Man kan vel ogsaa antage, at det for Fremtiden ikke bliver saa let at forringe en Valuta, at Seddelbankerne kommer ind paa kun at holde Tilgodehavende hos hverandre o. s. fr. — kort sagt, at nogle af de Idéer, som særlig Keynes-Planen indeholder, faar Lov at omsætte sig i Praxis.

OM ERKENDELSESTEORIENS OG VÆRDI-TEORIENS METODE

SVARBEMÆRKNINGER TIL PROFESSOR JØRGEN JØRGENSEN

Af VINDING KRUSE

Professor Jørgen Jørgensens Artikel i dette Tidsskrift 1943, S 335—58, fyldes Fremstillingen ofte op med usaglige Bemærkninger og ubeherskede Udtryk, der intet har med Sagens videnskabelige Kerne at gøre. Herhen hører bl. a hans adskillige Steder gentagne og i personlige Vendinger holdte Udtalelser om mine Bøgers Bredde og Omfang (S 335, 337, 351, 358). Den Slags Udtalelser giver i dette Tilfælde Bagslag. Min Bog I¹) er paa 424 Sider, II paa 562 Sider, medens J J 1 er paa 492 Sider — foreløbig (ikke afsluttet) og J J 2 paa 566 Sider. Jeg skal i Modsætning til J J afholde mig fra alle subjektive Vurderinger i saa Henseende og overlader trygt Læserne at afgøre, hvilken af disse to Forfatteres Fremstillinger der er den korteste og klareste eller den mest »udflydende«, »langtrukne« e l, for at bruge J J's egne smagfulde Vendinger.

Usaglig og urigtig er endvidere J J's Udtalelse, at Fysikerne allerede har taget bestemt Afstand fra mine Udviklinger om Fysikkens Grundbegreber. Sandheden er, at den ansete Fysiker, der anmeldte min Bog I i Fysisk Tidsskrift, her fremhævede, at min Bog paa mange Punkter viser et originalt Initiativ og en værdifuld Kritik, at min Skildring af de engelske Empiristers store Indsats har ydet

¹⁾ I det følgende citeres for Kortheds Skyld min Bog: Erkendelseslæren og Naturvidenskabens Grundbegreber, 1941, som I, min Bog: Erkendelse og Vurdering, 1942, som II, og: Videnskabens Begrundelse, Forelæsninger ved Uppsala Universitet, 1943, som III, Jørgen Jørgensen: Psykologi paa biologisk Grundlag, 1941—1943, som JJ 1, og hans Bog: Filosofiske Forelæsninger, 1935 og 1939, som JJ 2, og Navnet som JJ.

en Gerning, der vil blive staaende i dansk historisk-filosofisk Litteratur, at selv den rent naturvidenskabelige Del af min Bog indeholder saa mange originale og friske Synspunkter, f Eks Skildringen af Fysikkens Beskrivelsesmetoder, at selv Fagfysikere vil have Udbytte af denne, og at han efter en Diskussion med mig i Fysisk Tidsskrift om den nyeste Atomfysiks erkendelsesteoretiske Betydning, hvor vi var uenige, endte med at udtale, at hans og min forskellige Opfattelse angik Problemer, hvorom der aldrig vil kunne herske Enighed, se Fysisk Tidsskrift 1942 S 103—108, 135—37, 1943 S 92—93.

Usaglig er ogsaa J J's stadige Beraaben sig paa sin formentlig større Indsigt i Erkendelsesteori og paa, at jeg kun er en »Amatør« (S 336, 358 o l). Man mindes her, hvad Kant sagde, da nogle Filosoffer mod hans i deres Øjne mærkelige Teorier beraabte sig paa den sunde Fornuft: »De skulde hellere bruge Fornuften end beraabe sig paa den«. Hvem af os, J J eller jeg, der har det mest indgaaende Kendskab til Erkendelsesteori bag sig, kan han ikke godtgøre paa anden Maade end ved videnskabelig at bevise, at han har Ret og jeg Uret; og dette er, som nedenfor skal dokumenteres, afgjort mislykkedes for ham. Hvad J J's Kendskab til Erkendelsesteori angaar, vil det nedenfor blive paavist, at han paa de mest fundamentale Punkter end ikke har forstaaet nogle af den moderne Erkendelsesteoris mest grundlæggende Forskere.

Efter saaledes at have udskilt alle de mange usaglige Bemærkninger, der udgør en stor Del af JJ's Artikkel, vender jeg mig til den saglige Kerne: hvem har videnskabelig, erkendelsesteoretisk Ret, hans eller min Opfattelse?

Forstaaelsen af hans Opfattelse vanskeliggøres nu i ikke ringe Grad ved, at hans spredte Udtalelser om erkendelsesteoretiske Emner i J J 1 og 2 og andre Skrifter og i Artiklen ikke udmærker sig ved Klarhed; og dertil kommer, at Diskussionen med ham i væsentlig Grad vanskeliggøres derved, at han paa flere vigtige Punkter ikke har læst nøjagtig, hvad der staar i min Fremstilling, hvilket kunde tyde paa en noget vel hastig Læsning, og derved dels tillagt mig Meninger, som overhovedet ikke findes i min Fremstilling, og dels paastaaet, at jeg har forsømt at undersøge og definere flere vigtige Begreber, endskønt min Fremstilling klart indeholder baade Undersøgelse og Definition af netop de samme Begreber.

J J paastaar saaledes (S 339—40), at jeg har forsømt at undersøge saadanne Termini og Grundbegreber som: Eksistens, Omver-

den, Aarsag, Jeg, Erkendelse o l. Denne Paastand er positivt urigtig. Jeg har saaledes givet en indgaaende Undersøgelse af Eksistensbegrebet, Virkelighedsbegrebet, Begreberne Viden, Erkendelse og Erfaring og en Definition af dem, se II 275—83 (jfr 141—42, 151, 153, 194), III 31 og 37. Omverdens-Begrebet og Jeg-Begrebet har jeg ligeledes indgaaende undersøgt og bestemt II 176—195. Af Aarsagsbegrebet har jeg endelig ogsaa givet en grundig Undersøgelse og Definition, II 112—136, 335—338, III 24, 28.

JJ paastaar endvidere, at jeg ikke har bestemt eller defineret, hvad jeg mener ved Bevis eller med bevisligt. Ogsaa denne Paastand er urigtig. Jeg har netop undersøgt, hvad det vil sige: at bevise noget, og fremhævet, at Bevis tages i 3 forskellige Betydninger, II 188, 312 og III 87—88.

Dernæst tillægger JJ mig Meninger, som overhovedet ikke findes i min Fremstilling. Saaledes faar man af JJ's Udtalelse S 342-43, 345-46, det Indtryk, at det efter min Opfattelse skulde være Erkendelseslærens sidste Ord i Sagen, at »Sondringen mellem den ydre og indre Verden faldt bort og at alt i Verden derfor til syvende og sidst kun blev vore egne Oplevelser, Sansefornemmelser, Forestillinger, Følelser af Lyst og Ulyst«. Det fremgaar aldeles klart af min Fremstilling, II 82 ff, hvorfra J J's Citat S 342 er taget, at dette netop ikke er min Opfattelse, men at det, jeg udtaler paa dette Sted, er, at udfra Lockes, Berkeleys og Humes Virkelighedskriterium — Sanseiagttagelserne — maatte konsekvent Sondringen mellem en ydre og indre Verden falde bort. Denne Konsekvens drog netop Berkeley og Hume. Den Dag i Dag er der betydelige Erkendelsesteoretikere, der mener, at Berkeleys og Humes Benægtelse af den vdre Verdens Eksistens ikke kan modbevises. Bertrand Russel siger saaledes, at denne Benægtelse er »overordentlig stærk« og at han selv (Russel) ikke kan naa til et endeligt Svar. Herbert Iversen hævder ligeledes, at denne Benægtelse ikke kan modbevises. Denne Berkeleys og Humes Opfattelse modbevises ikke ved J J's sproglig-logiske Betragtning, at Modsætningen mellem indre og ydre falder indenfor Bevidsthedsindholdet, og at der maa sondres mellem Fremtrædelsesform og Genstand (S 345, JJ 1. 210 -11). Denne Sondring benægter nemlig Berkeley og Hume, idet de hævder, at da ogsaa den ydre Verden er en Oplevelse i os, ved vi intetsomhelst om, hvorvidt den er en Kimære, en Drøm, eller — som Biskoppen Berkeley siger — en Forestilling, skabt i os af Gud. Fordi det ikke af Berkeley er bevist, at materielle Genstande ikke skulde kunne opfattes (JJ 1. 211),

er dermed jo ikke bevist, at disse Genstande eksisterer udenfor Bevidstheden. Iøvrig bemærkes i denne Forbindelse, at jeg naturligvis aldrig har overset den (af JJS 375 fremhævede) banale sproglige Selvfølgelighed, at Ordet Oplevelse dels kan betegne min Oplevelse som saadan i dette Øjeblik, f Eks af en Hest, og dels Genstanden for Oplevelsen, in casu Hesten.

Derimod hævder jeg, at den eneste Maade at modbevise Berkeleys og Humes nævnte Opfattelse er, som jeg har søgt at godtgøre, at deres Virkeligheds-Kriterium — Sanseiagttagelserne — er forkert, ensidigt. (II 176 ff). Dette mit Bevis om Kernen i selve dette erkendelsesteoretiske Problem har JJ i sine Bemærkninger overhovedet ikke nævnt, endsige modbevist. Dette er idethele typisk for JJ's Argumentation i hele hans Artikkel: han fremsætter nogle sproglig-logiske Sondringer, som han paastaar, jeg skulde have overset, hvad ikke er Tilfældet; men selve Realiteten gaar han udenom.

Endvidere paastaar JJ (S 346), at jeg skulde have overset, at Omverden, Ting, Aarsagsforhold o l i den Forstand, i hvilken man kan sige, at de er upaaviselige, er Kimærer, tomme Ord, uden angivelig Mening. Her foreligger nu det besynderlige, at netop dette har jeg selv udtrykkelig sagt! II 195 fastslaar jeg nemlig som Resultat af den foregaaende Undersøgelse, at hele Problemet og den hidtidige Strid mellem forskellige filosofiske Retninger, om Verden i sig selv, Ding an sich, altsaa netop Omverdenen, Tingen og Aarsagsforhold i den Forstand, hvori de er upaaviselige, er »uden Mening«, som beroende paa en Erkendelsesillusion! Hvis JJ havde læst min Bog med tilbørlig Opmærksomhed, kunde han altsaa istedenfor Indvendinger mod mig have skrevet min Bog af, som netop retter disse Indvendinger — mod andre Filosoffer.

Et Hovedpunkt i min erkendelsesteoretiske Undersøgelse er min Paavisning af, hvad jeg kalder Grundlags-Illusionen i den hidtidige Erkendelseslære. J J benævner det, jeg kalder Grundlags-Illusionen, for Cirkularitet og paastaar, at jeg ikke har angivet noget Kriterium paa denne formentlige Cirkularitet (347). Ogsaa denne J J's Paastand er urigtig, og hans Karakteristik af den af mig paaviste Grundlags-Illusion som Cirkularitet er ganske misvisende. II 154 giver jeg netop en Definition af Grundlags-Illusionen, idet jeg siger, at ved Grundlags-Illusionen forstaar jeg, at Tænkerne i den hidtidige Erkendelseslære, uden at vide af det, opererer med Begreber og Forhold, som man enten a) først skal

bevise, eller b) som man endog gennem den samme Undersøgelse naar til at erkende for uvirkelige. Det er kun den førstnævnte Tankefejl, a, der kan kaldes Cirkularitet (Cirkelslutning, petitio principii), medens den anden, b, er Grundlags-Tilintetgørelsen eller den egenlige Grundlags-Illusion; og den er langt den alvorligste og mest skjulte, selv hos de betydeligste Tænkere. I JJ's ejendommelige Bestræbelse for at forringe min Indsats i denne Henseende, Afdækningen af den egenlige Grundlags-Illusion, hjælper det ham følgelig ikke det ringeste at bruge Ordet Cirkularitet og fremhæve enkelte Filosoffer, der har opdaget Cirkelslutninger hos deres Forgængere, hvad der naturligvis ofte sker, baade i Filosofien og i Fagvidenskaberne. Det er Grundlags-Tilintetgørelsen. Grundlags-Illusionen i snevrere Forstand, som er Hovedfeilen i den hidtidige Erkendelseslære, og som er blevet afdækket og belyst i min Undersøgelse i II Kap 5 og Kap 7. Jeg har selv udførlig gjort Rede for Litteraturen før mig; og i denne er det netop udelukkende Cirkulariteten, der er blevet berørt, II 486-91. I Korthed kan Resultaterne af min Undersøgelse sammenfattes saaledes:

De Erkendelses-Faktorer, som de grundlæggende Erkendelsesteoretikere, Locke, Berkeley, Hume og Kant, opererer med, er Sansefornemmelserne + Relationerne (hvilket sidste Ord kan bruges som kort Udtryk for: Rum- og Tidforhold, Ligheds- og Forskelsforhold, Forhold mellem Aarsag og Virkning o. 1). Locke, Berkelev og Hume hævder nu, at Sansefornemmelserne, enkeltvis eller Komplekser af dem - Tingene i den saakaldte ydre Verden - er Virkeligheden. Relationerne er derimod nogle Forestillinger, vor Aand skaber mellem Tingene (inventions of our mind); disse Filosoffer hæyder derfor — eller maa konsekvent ud fra deres nævnte Virkelighedskriterium hævde — at Relationerne ikke er »real«, virkelige, men subjektive; de gengiver ikke Virkeligheden, se I 27-126. Som jeg nærmere har søgt at vise, II 154 ff, anvender disse Tænkere, ubevidst, paa et andet realt Omraade, nemlig i deres Erkendelsespsykologi, hvorpaa de bygger deres ovennævnte negative Resultater, netop de Relationer (Tid- og Rumforhold, Aarsagsforhold, Ligheds- og Forskelsforhold mellem Sansefornemmelser og Forestillinger), som de frakender Gyldighed som reale i den saakaldte ydre, fysiske Verden. Idet disse Filosoffer saaledes søger at bevise, at Relationerne er subjektive, ikke reale, anvender de altsaa til dette Bevis, uden at vide af det, de selv samme Relationer. Det er det, jeg kalder, at de er blevet hildet i en Grundlags-Illusion. Deres Bevis for Relationernes Subjektivitet er dermed bristet. Dette turde være ubestrideligt; og hvad JJ anfører (S 343-49) herimod, beviser intet. Han tillægger mig forøvrig ogsaa her Meninger, som slet ikke findes i min Fremstilling. Jeg bebrejder naturligvis ikke Locke og hans Efterfølgere, som JJ mener (348), at de anvender Relationerne paa vore Sansefornemmelser, men derimod, at de hævder, at Relationerne er subjektive, naar de selv anvender disse til at bevise dette. JJ's Udtalelser paa dette Sted (S 348) viser, at han mener, at Locke og Hume kun vil hævde Relationernes Uvirkelighed i Forhold til »Ding an sich«-Verdenen. Dette er urigtigt og viser, at JJ paa disse fundamentale Punkter overhovedet ikke har forstaaet Lockes og Humes Erkendelsesteori. »Ding an sich«-Verdenen interesserede slet ikke Locke og Hume; de beskæftigede sig ikke med en saadan Kimære -- »substances«. der er »words without meaning« - nei, det var den reale haandgribelige Verden, Sansefornemmelserne og deres Komplekser, Tingenes Verden, de beskæftigede sig med; og det var i Forhold til denne reale Verden, at de fastslog og konsekvent fastslog, at Relationerne ikke var »real«, virkelige (se nærmere min Undersøgelse af Lockes, Berkeleys og Humes Erkendelsespsykologi og Erkendelsesteori I S 27-126).

Dernæst bemærkes (til JJ S 348), at jeg ikke bebrejder Hume, at han vil anvende de nødvendige eller lovmæssige Sammenhæng til Forklaring af psykiske Fænomener, bl.a Aarsagsbegrebets Opstaaen, men at Hume hævder, at selv de nødvendige Sammenhæng er subjektive, »ligger i os, ikke i Objekterne«, og at han dog, ubevidst, anvender de samme nødvendige Sammenhæng i hele sin Psykologi og til at bevise, at de samme nødvendige Sammenhæng er subjektive. Ti dette er da ikke bevist. Det af Hume »forbedrede« Aarsagsbegreb (JJ 348-49) anvender Hume endog til at fastslaa, at Sansefornemmelsernes og Forestillingernes Hængen sammen eller Forbinden sig med hinanden er en lige saa universel Naturlov som den, vi møder i den fysiske Verden i Legemernes Tiltrækning. Men Hume glemmer her, at alle universelle Naturlove, være sig paa fysisk eller psykisk Omraade, som Anvendelser af Aarsagssætningen, jo efter hans egen Opfattelse kun er rent subjektive, noget, der ikke ligger i de reale Fænomener, men i os.

En almindelig Indgaaen paa Kants »flertydige« Erkendelsesteori (JJS 349) har jeg i mine Fremstillinger afholdt mig fra. Det kan overlades til andre, der har gjort dette udmærket, bl a den store Litteratur herom i »Kantstudien« og Vaihingers indgaaende Kom-

mentar. Jeg har alene holdt mig til de Sider af Kants Erkendelsesteori, der er uomtvistelige og som berører mit Problem om Grundlags-Illusionen. Jeg har saaledes naturligvis intetsteds hævdet noget saa absurdt som, at Ligheder og Forskelle efter Kants Opfattelse ikke skulde findes i Erfaringsverdenen (J J 351), men alene, at hans Opfattelse er en Grundlags-Illusion, naar han hævder, at vor Opfattelse f Eks af Lighed og Forskel er subjektive i den Forstand, at den ikke gælder for »Ding an sich«-Verdenen, og overhovedet opstiller denne, naar han dog kun kan naa til denne »Ding an sich-Verden« og dens Adskillelse fra Erfaringsverdenen ved Hjælp af den samme Opfattelse af Forskel og Lighed, som han selv hævder kun har Gyldighed for Erfaringsverdenen¹).

Sluttelig kommer J J S 351—58 i sin Artikkel ind paa det Spørgsmaal, jeg særlig har behandlet i II Kap 10 og i III, nemlig om *Videnskabens Begrundelse*. Dette Afsnit af J J's Artikkel er be-

¹⁾ Om min ovenfor nævnte Paavisning af, hvad jeg kalder Grundlags-Illusionen i den hidtidige Erkendelseslære, bemærker J J iøvrig (S 347), at den forlængst er fremsat og klarere udnyttet af en anden før mig, nemlig af Leonhard Nelson i hans Bog: »Uber das sogenannte Erkenntnisproblem« (der forøvrig er fra 1908 og ikke, som af JJ anført, fra 1904). Alene denne Bemærkning viser, at JJ overhovedet ikke har forstaaet det centrale i min Tankegang eller læst min Bog med Opmærksomhed. Nelson giver i sin nævnte Afhandling (der er et Led i en Serie Afhandlinger af forskellige Forfattere til Genoplivelse af Fries' Filosofi) en skarpsindig Kritik af Kant og Ny-Kantianerne, anf VS 581-646, og søger iøvrig at godtgøre Erkendelsesteoriens Umulighed gennem en filosofihistorisk kritisk Gennemgang af Kant og en Række andre tyske Erkendelseslærere, 648 ff, medens han derimod ikke giver nogen tilsvarende Kritik af de engelske Erkendelsesteoretikere. Han afslører forskellige Cirkelslutninger og hævder særlig, at Erkendelsesteori dvs et Forsøg paa at begrunde en objektiv gyldig Erkendelse beror paa en Cirkelslutning, idet den forudsætter og anvender, hvad den skulde bevise, nemlig netop en gyldig Erkendelse. Derimod har Nelson slet ikke set, endsige behandlet det, der er Hovedsagen i min Erkendelseslære, nemlig Grundlags-Tilintetgørelsen, som intet har med Cirkulariteten at gøre. Medens denne blot bestaar i at gaa ud fra det, man skal bevise, bestaar Grundlags-Tilintetgørelsen i at kritisere Tænkeformer og som Resultat heraf hævde disses Ugyldighed og samtidig ubevidst at anvende de selv samme Tænkeformer til at bevise dette; og det er denne Illusion, jeg har paavist, ligger til Grund baade for de engelske Filosoffers, Lockes, Berkeleys og Humes og Kants og nyere tyske Filosoffers Erkendelseslære, og som idethele er Hovedfejlen i den hidtidige Erkendelseslære. Iøvrigt bygger Nelsons egen Opfattelse af Erkendelsesproblemet ligesom hans Forbillede Fries' Opfattelse paa noget, han kalder den uanskuelige, umiddelbare Erkendelse, og som skal være Grundlaget for en Fornuft-Kritik, men som iøvrig er meget uklar, Nelson anf. V. 528 ff, 725 ff, 756 ff.

synderligt derved, at han i sit Forsøg paa at vise, at min Opfattelse her er urigtig, simpelthen har udeladt Halvdelen af min Bevisførelse. Det tør siges at være en nem Maade at kritisere en Opfattelse paa. Han tager her enkelte Citater af min Udvikling, men giver overhovedet ikke en Fremstilling af min Tankegang i Sammenhæng.

t-

ıt

-

g

n

n

r

a

1

f

I Korthed kan min Tankegang om Videnskabens Begrundelse i naturlig Sammenhæng udtrykkes saaledes: I alle Videnskaber ender Bevisførelsen i visse sidste Forudsætninger, som ikke kan bevises ved de Metoder, disse Videnskaber selv anvender. Matematikken ender saaledes i visse sidste Grund-Aksiomer, f Eks: den rette Linje er den korteste Vej mellem to Punkter, 3+2=5. Den matematiske Videnskab erkender selv, at disse Aksiomer ikke kan bevises ved Matematikkens egen Metode, ti Bevis i den Betydning, hvori denne Videnskab tager dette Ord, bestaar i: at udlede en Paastand af andre Paastande ved logiske Slutninger. Men naturligvis maa man da tilsidst ende i nogle fundamentale sidste Paastande, der ikke kan udledes af andre, de nævnte Aksiomer. I de beskrivende Realvidenskaber, Naturvidenskaber og Aandsvidenskaber, bestaar Beviset i: at godtgøre en Paastands Overensstemmelse med Virkeligheden; og herved maa man, som jeg har søgt at vise, forstaa: samtlige Sanseiagttagelser eller Selviagttagelser i Ligheder og Forskelle, lovmæssige Sammenhæng, Tid og Rum, i størst mulig Korrelation, idet vi baade i Dagliglivet og i Videnskaberne ser bort fra »Ding an sich«-Verdenen. Men, som jeg har fremhævet (II 275-76), maa man sondre mellem Virkeligheden som Genstand for vor Opfattelse og selve denne dvs Sanseiagttagelser og Selviagttagelser i nævnte Relationers Sammenhæng. Vor Tids Opfattelse af Virkeligheden, altsaa samtlige vor Tids Iagttagelser i Sammenhæng er forskellig fra Menneskenes Opfattelse af Virkeligheden i Oldtiden (jfr det Kopernikanske ktr. det ptolemæiske Verdensbillede), og kan rimeligvis blive meget forskellig fra Opfattelsen om 1000 Aar. Men naar det drejer sig om at bevise en Paastands Rigtighed, er det naturligvis Overensstemmelsen med vor Tids samlede Iagttagelser af Virkeligheden i nævnte Sammenhæng, der er afgørende. II 275-280, III 87-88.

Alle de nævnte Videnskaber kaldes almindelig de beskrivende Videnskaber. Men foruden disse Videnskaber findes der en Række Videnskaber, der har faaet en stedse stigende Betydning i nyere Tid, og som kan kaldes de anvendte eller eksperimentale vurderende Videnskaber. Hertil hører f Eks Ingeniørvidenskab, Landbrugs- og Forstvidenskab, Lægevidenskab. Vi forholder os ikke blot passivt iagttagende overfor Naturens Processer, fysiske og psykiske, men ogsaa aktivt indgribende, idet vi opdager, at vi (ved Hænder, Redskaber, Maskiner, Apparater ol) kan ændre disse Processers Forløb. Ordet »anvendte« er det mest korrekte om disse Videnskaber, ti ogsaa de beskrivende Videnskaber, f Eks Fysik og Kemi anvender jo Eksperimentet, nemlig for at konstatere, om en vis lovmæssig Sammenhæng forholder sig paa den eller den Maade. Der maa derfor sondres mellem dette konstaterende og det vurderende Eksperiment, hvilket sidste gaar ud paa at udnytte de lovmæssige Sammenhæng til at opnaa de for os Mennesker mest hensigtsmæssige Resultater, altsaa til Gavn for Menneskeheden. II 234—44.

Videnskabeligt Bevis betyder umiddelbart noget andet i de beskrivende Videnskaber end i de anvendte eller eksperimentale vurderende. I de beskrivende Videnskaber er Beviset for en Paastand som nævnt Paavisning af dens Overensstemmelse med Virkeligheden i den anførte Betydning, og herunder gaar ogsaa det konstaterende Eksperiment. I de anvendte Videnskaber, som alle tekniske Videnskaber, Lægevidenskab os v. bestaar Beviset i Paavisningen af, at den og den Indgriben i de lovmæssige Sammenhæng har de og de hensigtsmæssige eller gavnlige Virkninger. Disse eksperimentale vurderende Videnskabers Bevis er ikke videnskabelig af lavere Rang eller Orden end de beskrivende Videnskabers Bevis (II 288-95). - Matematikkens sidste Forudsætninger, Aksiomerne, beror paa visse Sider af Virkeligheden, Størrelser, Form, Tal, og stemmer forsaavidt med denne. Men vi har i Matematikken vedtaget at abstrahere disse ud fra den øvrige Virkelighed; og disse Vedtagelser har vist sig hensigtsmæssige.

Eksperimentet er ikke blot en intellektuel Proces. Naar Menneskene fra Tidernes Morgen til vore Dage med Hænder, Redskaber, Maskiner, Apparater, psykiske Indvirkninger har grebet ind i Naturprocessernes Forløb, er det først og fremmest sket, fordi de, som fremhævet, opdagede, at de ved at gribe ind i disse kan ændre dem til Gavn for sig selv, til Gavn for Menneskeheden, til Tilfredsstillelsen af dennes Behov, til Undgaaelse af Ulyst og Fremme af Lyst. Man kan derfor ogsaa kalde det vurderende Eksperiment en Fremvillen eller Fremføling, en Følen sig frem i Tilværelsen paa utallige forskellige Maader, ad mangfoldige Veje.

Hvori bestaar nu, nærmere betragtet, denne eksperimentale Proces eller Metode?

Den bestaar 1) i en Iagttagelse af, at et Fænomen i Naturen, x, altid følges af et andet Fænomen, y, altsaa en lovmæssig Sammenhæng, 2) en Iagttagelse af, at ogsaa, naar vi selv sætter x ind, følges det af y, og 3) at vi ved at sætte visse Fænomener ind kan opnaa visse andre, for os gavnlige Fænomener.

ot

e,

rs

1-

1-

r

e

e

Der er altsaa slet ikke Tale om, som JJ paastaar, »et yderst tvivlsomt og vagt Begreb«, »brygget sammen af det populære Instinktbegreb, Bergsons élan vital, det mangetydige Intuitionsbegreb og de populærfilosofiske Begreber om Fantasi og Gætning« (JJ S 352). Der er tværtimod Tale om og kun Tale om den ganske bestemte, klart definerede Proces: den eksperimentale vurderende (II 234 ff, III 42 ff). Mere misvisende Fremstilling af en andens Tankegang end JJ's Fremstilling S 352 ff kan næppe gives.

Disse to Arter af videnskabelige Beviser, kort udtrykt det beskrivende og det eksperimentale vurderende, kunde paa Forhaand synes at være meget forskellige. Dette er dog formentlig ikke Tilfældet. For det første er den vurderende Eksperimentalviden kun en Underafdeling af den beskrivende Viden ifølge Naturlovene, der netop udtaler sig generelt, altsaa ogsaa om Fænomenernes lovmæssige Følgen hinanden i Fremtiden (II 283—84, III 50). Men dernæst er det et Spørgsmaal, om ikke den beskrivende Viden i sidste Instans beror paa en eksperimental. De psykiske Faktorer, hvorved vi i Videnskaben udforsker Virkeligheden: vore Iagttagelser, vor Opfattelse af Ligheder og Forskelle og af lovmæssige Sammenhæng mellem disse Iagttagelser, kan formentlig kun være blevet de fremherskende, fordi vi gennem utallige eksperimentelle psykiske Erfaringer har fundet, at de er de bedst egnede til at udforske Virkeligheden¹).

¹⁾ Min Opfattelse paa sidstnævnte Punkt er naturligvis kun fremsat som en Hypotese, da vi ingen sikker Viden kan have herom. J J paastaar forøvrig (353), at min Opfattelse paa sidstnævnte Punkt i »Princippet blot er Machs Anvendelse af Darvinismen paa Erkendelsespsykologiens Omraade«. Dette er urigtigt, ti 1) har jeg i Overensstemmelse med moderne Biologi og i Modsætning til Darvinismen udtrykkelig betonet, at nye Typers, derunder Menneskets og dets Erkendelses-Faktorers Opstaaen, ikke skyldes en Tilpasning af ældre til Omgivelserne, men er en selvstændig Ny-Dannelse (af ukendte Aarsager) af Typer, som derefter udvælges, fordi de viser sig at være de bedst egnede, med Frasortering af de mindre egnede, og 2) gaar Machs Erkendelsesteori ikke ud paa en Undersøgelse af de eksperimentelle Metoder, konstaterende og vurderende, og deres forskellige Anvendelsesomraader, som for mig er Hovedsagen paa dette Punkt, men en Paavisning af, at Mennesket ved sin Erkendelse tilpasser Sanseiagttagelserne til større tankeøkonomiske Enheder, Almenbegreberne. Dette kan med en vis Ret

Den eksperimentale vurderende Metode er nu ikke indskrænket til det fysiske Omraade, til de anvendte Naturvidenskaber f Eks Ingeniørvidenskab og Lægevidenskab, som den traditionelle Opfattelse mener, men kan, som jeg har paavist, ogsaa finde en frugtbar Anvendelse paa det psykiske Omraade; og Overgangen mellem disse Anvendelsesomraader er ganske gradvis. Ligesom Lægevidenskaben eksperimentelt kan paavise, at Nydelsen af visse Stoffer i større Kvanta er skadelig for Organismen, saaledes kan det paa psykisk Omraade eksperimentelt godtgøres, at visse Foreteelser, som Mangel paa Beherskelse overfor visse Nydelsesmidler. er skadelig for Individets Liv; og ligesom visse legemlige Arbejdsmetoder er gavnlige for den legemlige Organisme, saaledes kan det psykisk eksperimentelt godtgøres, at f Eks Koncentration om Arbejde i det hele og store er gavnlig for Individets Liv. Hermed er vi ovre i Etikken. Den individuelle Etik er efter min Opfattelse intet andet end sjælelig Lægevidenskab; og jeg har gjort et Forsøg paa at give en eksperimentel, klinisk Etik (II 527-44). Hermed er den individuelle Etik grundlagt paa Erfaringens Fundament. Heroverfor har JJ intet andet at gøre end at køre frem med den gamle Traver: »hvorfor skal jeg fremme min egen Sundhed og Erhvervsdygtighed, hvis jeg foretrækker at nyde Livet og tage de eventuelle Konsekvenser heraf« (JJ 355). Atter her har JJ ikke læst, hvad min Fremstilling klart siger. Den eksperimentelle Erfaringsetik, som jeg har søgt at grundlægge, kan, som jeg udtrykkelig fremhæver, lige saa lidt som Lægevidenskaben opstille absolute moralske Bud, hverken i religiøs Betydning eller i Betydning af Kants kategoriske Imperativ. Den nye Etik kan efter den fremhævede eksperimentelle Metode kun sige til Mennesker: Hvis I vil fremkalde den for jert Liv gavnlige Virkning y, maa I sætte Aarsag x, en bestemt Adfærd fra jeres Side ind. JJ forveksler i sin uklare Tankegang 354-56 den eksperimentelle vurderende Metode med kategoriske Vurderingssætninger: Du bør, Du skal, endskønt jeg klart har fremhævet den fundamentale Forskel herimellem, som to Ting, der intet har med hinanden at gøre. Rent sproglig kan man godt beholde de korte Udtryk: Du bør, Du skal, naar man blot er klar over, at de netop kun er korte

siges, men er iøvrig ikke andet end, hvad allerede er fremhævet af Locke og Hume, til hvis Værker Mach kun havde et ret ringe Kendskab, se min Analyse af Machs Grundbegreber og økonomiske Erkendelsesteori i I 363—74.

Udtryk for de hypotetiske: hvis Du vil opnaa det eller det Resultat, maa Du vise den eller den Adfærd. II 296, III 50—51.

Lige saa forvirret og uklar er JJ, naar han kommer ind i den sociale Etik og de sociale Videnskaber, Retsvidenskab og Nationaløkonomi. Min Opfattelse kan her kort udtrykkes saaledes: det menneskelige Samfund har gennem sine eksperimentelle socialpsykiske Erfaringer i Aartusender naaet frem til den Grundsætning, at Menneskene maa afholde sig fra at skade hinanden, ti denne Grundsætnings Gennemførelse sikrer de Enkeltes Arbejdsfred til Gavn for dem selv og andre, Familie og Samfundet, fremmer derved Produktionen, værner mod Lidelser, sikrer en god Arbejdsdeling og medfører mange andre Goder. Og saa stærkt har Samfundet fundet dette eksperimentelle Bevis for nævnte Grundsætning, at det gennemtvinger den som almen Adfærd ved Retshaandhævelsens mange Midler, Straf. Erstatning. Forbud, Vindikation, Internering, Kastration, Sterilisation os v. Heroverfor har JJ ogsaa kun den gamle banale Indvending fra Fortidens etiske Negativisme: hvorfor skal man søge Menneskehedens eller Samfundets Tilfredsstillelse og Fremgang (JJ 354-56)? Dette Spørgsmaal vil efter min eksperimentelle Etik ikke gentage sig i Fremtiden; og JJ hører til de sidste Repræsentanter for denne uddøende Tankegang. Den sociale Etik og Retslæren kan nemlig, naar de vil bygge deres Undersøgelse paa den vurderende Eksperimentalmetode, simpelthen paa nævnte Spørgsmaal svare: vi siger ikke imperativt, absolut, til Samfundet og dets Mennesker: I bør ikke skade hinanden, men derimod det mere beskedne og nøgterne, rent videnskabelige: hvis Samfundet vil opnaa de ovennævnte fordelagtige Virkninger - i Henseende til Arbejdsfred, Produktion, Arbeidsdeling, Lidelsers Formindskelse os v — maa det i alle Love gennemføre denne Grundsætning, at Mennesker ikke skader hinanden. Og alle Samfund har i stigende Grad og allermest i Nutiden følt sig saa overbevist af dette vurderende Eksperimentalbevis, at de Mennesker, der skader andre, hugger Samfundet Hovedet af, kastrerer, steriliserer, indespærrer paa Livstid eller mindre Tid, paalægger Erstatninger os v. Hvad der gælder denne Grundsætning, gælder ogsaa de tre andre Retfærdighedens Grundsætninger, som JJ citerer efter mig S 356. Ogsaa disse Grundsætninger har utallige eksperimentelle samfundsmæssige Erfaringer i Aartusender godtgjort Rigtigheden af.

JJ's Udvikling S 354-55 viser, at han overhovedet ikke har forstaaet Kernen i Problemet: Beskrivelse og Vurdering i Rets-

d

li

videnskaben og Nationaløkonomien. Som jeg nærmere har paavist, kan man ikke skille Beskrivelse og Vurdering ad, saaledes at man skulde kunne give en rent beskrivende, vurderingsfri Beskrivelse i disse Videnskaber. Selv i den positive Retsvidenskab vil man ustanselig, baade i Fortolkning af Lovenes Ord, i Valget af Aanalogi- eller Modsætningsslutninger fra Lovbudene, i de reale Grunde ud fra Sagens Natur, være nødsaget til at indføre Vurderinger. I visse Retsomraader, som Ejendomsretten, beror ca. Halvdelen af Retsreglerne ikke paa Beskrivelse af de gældende Lovregler, men paa vurderende Betragtninger ud fra Sagens Natur. I Nationaløkonomien vil en rent beskrivende Fremstilling, som bl.a Myrdal paa en interessant Maade har forsøgt, ikke blot betyde »en af de enkelte Økonomers individuelle (personlige, subjektive) Vurderinger uafhængig Beskrivelse« (JJ 355), men en Fremstilling, der i enhver Henseende er fri for etiske Værdier, og hvor endog den saakaldte Værdilære søges beskrevet »værdifrit«. Som jeg nærmere har paavist, er det i Virkeligheden umuligt at give en saadan absolut værdifri beskrivende Fremstilling i Nationaløkonomien, ligesaa umuligt som at give en værdifri Fremstilling i Retsvidenskaben, for Nationaløkonomiens Vedkommende alene af den Grund, at Samfundet ikke er en rent økonomisk Organisme, men en retslig-økonomisk Organisme, idet selv den borgerlige Rets enkleste Regler griber dybt ind i og omformer Samfundets økonomiske Liv, se nærmere II 516-519.

Men foruden, at de saakaldte beskrivende retsvidenskabelige og nationaløkonomiske Fremstillinger netop kun er »saakaldte« beskrivende og i Virkeligheden ved Siden af beskrivende i vidt Omfang vurderende, saa er disse to Videnskaber jo ogsaa selvstændig produktive i rent vurderende Undersøgelser. Hver Lovbetænkning, hver retsvidenskabelig Undersøgelse de lege ferenda bygger overalt paa selvstændige etiske og retstekniske Vurderinger. Og det er kun en Misforstaaelse af Tiden at kalde disse Undersøgelser og Overvejelser for »politiske«, »retspolitiske« o l, II 294-95 Noten. Grunden til disse Udtryk er den, at man ikke rigtig vilde anse disse Undersøgelser og Overvejelser for strengt videnskabelige; og det ligger atter i, at man ikke har kunnet paavise, hvad det egenlig var for en Metode, de hvilede paa og anvendte, og om denne Metode med Rette kunde kaldes videnskabelig. Efter at jeg i II har paavist, hvori denne Metode egenlig bestaar, at den i Virkeligheden er den, jeg kalder den eksperimentale vurderende Metode, og den samme, hvorpaa alle tekniske Naturvidenskaber og Lægevidenskaben hviler i alle deres Anvendelser, maa den vurderende Retsvidenskab og Nationaløkonomi lige saa vel anses for Videnskaber som disse Naturvidenskaber; og de uheldige, misvisende — og tilmed i den almindelige Bevidsthed nedsættende — Ord »økonomisk-politisk« og »retspolitisk« kan fremtidig forsvinde.

JJ betoner adskillige Gange i sin Artikel Vigtigheden af at analysere de Termini og Begreber, man anvender. En Retning indenfor Filosofien i nyere Tid har gjort denne sproglig-logiske Analyse til et Hovedformaal, og i JJ's Bøger, navnlig JJ 1 og 2, indtager denne Analyse en fremtrædende Plads.

Naturligvis er det vigtigt for enhver Fagvidenskab i Almindelighed og for Erkendelseslæren i Særdeleshed nøje at undersøge Betydningen af de Ord og Begreber, de anvender, og saa vidt mulig fastslaa bestemte Definitioner heraf. Jeg har selv, som ovenfor vist, i min Erkendelseslære indgaaende analyseret og defineret saadanne Ord og Begreber som »Eksistens«, »Virkelighed«, »Viden«, »Erkendelse«, »Erfaring«, »Bevis«, »Aarsag«, »subjektiv«, »objektiv«, »apriorisk«, »empirisk« ol og derunder gjort opmærksom paa, at disse Ord ofte uden Klarhed bruges i forskellige Betydninger, se II 141 ff, 194 ff, 275 ff, 299, 307, I 150—51, 337 ff, II 112 ff, 325 ff, III 87—88. Og i Retslæren har jeg analyseret Ord og Begreber som »Ret« og »Pligt«, »Lov«, »Retfærdighed«, »Retskilder«, »Skyld«, »Skade« os v, Retslæren I 8 ff, 25 ff, 30 ff, 105 ff, 197 ff, 277 ff.¹)

Men lige saa berettiget og nødvendig denne Opgave at analysere Ord og Begreber er, lige saa givet er det, at den, hvis den drives ensidigt, kan føre paa Afveje i videnskabelig metodisk Henseende; og det kan ikke nægtes, at JJ og den Retning, han tilhører, i ikke ringe Grad er kommet ind paa disse ensidige Veje. Navnlig i 2 Henseender kan den sproglig-logiske Retning føre til uheldige Metoder:

1. Denne Retning kan for det første let i sin Optagethed af Analysen faa den Opfattelse, at den sproglig-logiske Analyse af Ord og Begreber er Hovedsagen for Forskningen, medens Realitetsundersøgelsen skydes i Baggrunden; og dens Dyrkere fristes til

¹⁾ J J har (336) besynderlig nok forventet at finde Analyser af de ovennævnte Begreber fra Retslivet i mine Fremstillinger af Erkendelseslæren, I og II. Denne Forventning er selvfølgelig uberettiget. Analysen af disse Begreber findes i min Retslære og kan naturligvis kun findes der.

at tro, at naar den sproglig-logiske Analyse er klaret, er selve Realitets-Problemet det ogsaa. Det er saaledes betegnende, at JJ 340 betoner, at det store Fremskridt, denne Filosofi, navnlig i det 20. Aarhundrede har gjort, bestaar i, at man bevidst har gjort Analysen af Ord og Grundbegreber til »Hovedmetode«. Typisk er ogsaa JJ's Udtalelse S 344: »Problemet er ikke: Eksisterer der Ting eller ej - men: hvad mener vi, naar vi siger, at der eksisterer Ting?« Det er det samme som at sige: »Problemet er ikke: Eksisterer der Atomer eller ej, — men: hvad mener vi, naar vi siger, at der eksisterer Atomer«. En Naturvidenskabsmand vilde utvivlsomt udtrykke sig omvendt: Problemet er: »Eksisterer der Atomer; men samtidig maa vi naturligvis sproglig, logisk klare os: hvad forstaar vi ved at »eksistere«. At den sproglig-logisk analyserende Retning rummer en betydelig Fare for at forveksle Ord og Ord-Undersøgelser med Realitet, har JJ selv slaaende dokumenteret ved hans fejlagtige, ovenfor anholdte Argumentation overfor den Opfattelse, der benægter Eksistensen af den ydre Verden. MaO det maa aldrig, hverken i Erkendelseslæren eller i Fagvidenskaben glemmes, at der ved Siden af et sproglig-logisk Analyse-Problem altid tillige og først og fremmest er et realtvidenskabeligt Problem.

2. Men dernæst rummer den sproglig-logisk analyserende Retning en anden Fare, nemlig, at den tilsidst i sin ensidige Tendens tror at kunne analysere alt, at Analysen ingen Grænser har. Enhver Analyse, ogsaa den sproglig-logiske, er en Analyse eller Opløsning af noget i Elementer eller Bestanddele, forudsætter altsaa disse; og da der saaledes stadig maa findes en Flerhed af Elementer, for at en Analyse kan finde Sted, maa der tilsidst være en Grænse for Analysen; man ender tilsidst i visse uanalyserbare Elementer; længere kan Analysen ikke drives. Forsøger man det alligevel, kommer man ind i uklare og vidtsvævende Betragtninger, der ikke reelt fører til nogetsomhelst i yderligere Forstaaelse. J J's Bøger, 1 og 2, viser os klart Faren ved denne udover disse bestemte Grænser analyserende Metode.

Blandt de sidste uanalyserbare Realiteter og dermed uanalyserbare Begreber findes der saaledes f Eks noget, vi kalder det »psykiske«, paa Dansk det sjælelige eller »Bevidsthed«, Genstanden for den Videnskab, vi kalder Psykologi. Psykologer, der ikke er hildet i den ensidige logisk analyserende Retning, nøjes med at fastslaa som Psykologiens Genstand det psykiske eller Bevidstheden som en Kendsgerning, ethvert Menneske er fortrolig med, og at frem-

hæve, at Bevidsthed altid er Bevidsthed om noget, og at dette noget er mangfoldige Fænomener, Bevidsthedsfænomener, Sansefornemmelser, Forestillinger, Følelser os v, se saaledes Frithiof Brandt: Psykologi I 1934 S 9—14. JJ siger i Begyndelsen af sin Psykologi, at Psykologi »almindeligvis defineres som Læren om de saakaldte Bevidsthedsfænomener dvs saadanne Fænomener som f Eks Følelser og Stemninger, Fornemmelser og Forestillinger« os v; men derefter siger han, at hvad »bevidst« og »Bevidsthed« nærmere vil sige, vil han senere undersøge, JJ 1. 6. I et senere Kap V, S 109—51 kommer han nærmere ind herpaa. Han nævner først, at bevidst betegner en Modsætning til bevidstløs og kommer ind paa forskellige Slags Bevidstløshedstilstande, JJ 1. 109 ff, men fremhæver samtidig, at han stadig ikke er naaet til en Klarhed eller Definition af Begrebet »Bevidsthed«, men at han søger en saadan, 114.

Hvis man nu vil spørge, hvad der kommer ud af JJ's Analyse i det følgende af Ordet og Grundbegrebet »Bevidsthed«, kan man for Klarhedens Skyld sondre mellem to Spørgsmaal i denne Analyse, nemlig: I Hvad er »Bevidsthed« for et Fænomen, hvorledes skal man definere det? og II »Eksisterer« »Bevidsthed« i den under I definerede Betydning?

Ad I. JJ spørger i den følgende Undersøgelse, S 147: »Betyder eller betegner Ordet »Bevidsthed« noget?« Dertil svarer han ved at gentage det ovennævnte fra 1 S 109 anførte, at til dette Spørgsmaal vil han »i første Omgang svare med et ubetinget Ja,« eftersom »jeg ved saa sikkert som noget, at jeg ikke er bevidstløs«, JJ 1. 147. Her er der altsaa virkelig noget, som selv JJ anser for sikkert, for sikker Viden, endskønt Ordene »i første Omgang« lyder lidt ildevarslende. Hvoraf ved JJ nu, at han er bevidst, ikke bevidstløs? Dertil svarer han, at det ved han af, at han oplever noget: ser, hører og føler os v, 1. c. 148. Jeg oplever disse Bevidsthedsfænomener: Sansefornemmelser, Følelser, Stemninger o l og derigennem, at jeg er ved »Bevidsthed«, er »bevidst«; derimod oplever jeg ikke noget, man kan kalde »min Bevidsthed«. JJ hævder, at medens vi oplever eller mærker de enkelte Sansefornemmelser, Følelser os v, saa »mærker jeg ikke min Bevidsthed«, 1. c. 148. Men her maa man spørge JJ: hvad menes der med at »mærke« eller »opleve« noget? Analysen skal jo efter JJ's egen anlytiske Metode føres igennem tilbunds. Men det gør han ikke selv. Vi faar ikke af ham en nærmere Analyse eller Definition af, hvad det vil sige, at vi »mærker« noget eller »oplever« noget, og dette maa vi

e

dog have at vide, have analyseret, før vi kan prøve Rigtigheden af Paastanden, at jeg ikke »mærker min Bevidsthed«. Betyder »mærke« kun Sansefornemmelserne, Følelserne, Stemningerne? Eller betyder min »Mærken« noget ogsaa min Skelnen? Jeg skelner jo ikke blot mellem de enkelte Sansefornemmelser, Forestillinger, Følelser, men ogsaa mellem alle disse og et »noget«, der har disse Oplevelser. Min Bevidsthed er ikke blot disse isoleret, men Enheden i dem, Sammenfatningen af dem alle i denne Enhed, som kan kaldes »min Bevidsthed«, »mit Jeg«. Hermed menes jo ikke en mystisk Sjælesubstans, der kan leve adskilt fra Legemet, eller en Bevidsthed uden Oplevelser og lignende Ubevisligheder, men det ganske simple, at jeg »mærker« en Forskel mellem de enkelte Fornemmelser, Forestillinger, Følelser, og mit Jeg eller min Bevidsthed som den Enhed, der har alle disse Oplevelser og sammenfatter dem som mine Oplevelser. Mærkelig nok synes JJ ikke paa dette Sted at have noget at indvende mod Forestillingen »mit Jeg«, saaledes som mod Forestillingen »min Bevidsthed«, idet han her (1. c. 148) siger, at »jeg ser«, »jeg føler« o l. Men hvilken Realitetsforskel er der mellem »mit Jeg« og »min Bevidsthed«? Andetsteds i hans Fremstilling stiller han sig forøvrig ogsaa skeptisk overfor Jeg-Forestillingen, navnlig JJ 1. 231-32, hvor Jeget anføres i Gaaseøjne, og hvor han navnlig polemiserer mod et »aandeligt Jeg«, se ogsaa s V 402-03, hvor han kritiserer Forestillingen om »Jeget« som aktivt Væsen, havende Drifter, Viljekraft o l.

Resultatet er da idethele, at hvad enten vi kalder Enheden, der har vore Oplevelser, for »mit Jeg« eller »min Bevidsthed«, kan man ikke som J J paastaa, at jeg ikke mærker eller oplever noget, jeg kan kalde »min Bevidsthed«, saalænge han ikke har analyseret, hvad der menes med: at »mærke noget«, at »opleve noget«. Andre Steder bruger han istedenfor disse Ord Udtrykket: at Fænomener som Fornemmelser, Følelser o s v »foreligger« (1. c. 152, S 157). Men heraf bliver man heller ikke klogere, da J J heller ikke analyserer eller definerer, hvad han mener med, at noget »foreligger«.

Vi er altsaa efter alle disse J J's Udviklinger ikke kommet et Skridt videre i Analysen af Psykologiens Genstand, Bevidsthed eller Bevidsthedsfænomener, udover det, at »bevidst« er Modsætning til »bevidstløs«. Heller ikke den følgende Fremstilling, J J 1. 157 ff bringer os videre. Men endelig S 169 naar vi frem til det, der skal være Resultatet af alle de foregaaende 168 Sider: Definitionen af »Bevidsthed«, »Bevidsthedsfænomener«. Vor Forventning spæn-

des ogsaa stærkt her ved de indledende Ord: »Og herved er vi nu omsider naaet til vor søgte Definition af Ordet »Bevidsthedsfænomen« (— »psykisk Fænomen« — »mentalt Fænomen« — »sjæleligt Fænomen« — »aandeligt Fænomen«), S 169 fo, og ved undtagelsesvis særlig tykke Typer til at udtrykke Definitionen. Hvorledes lyder da denne længe søgte, gennem store analyserende Anstrengelser naaede Definition? Den lyder ordret, i udhævede Typer saaledes: »Ordet »Bevidsthedsfænomener« er ensbetydende med Ordene »Fænomener, der viser hen til en bevidst Tilstand hos en Organisme«. Som man ser, er Definitionen en ren Tautologi. I Realiteten siger den jo intet andet end, at Bevidsthedsfænomener er Bevidsthedsfænomener eller: Bevidsthed er Bevidsthed. Det tør siges at være et magert Resultat af de lange og mange analyserende Anstrengelser. (JJ har ovenikøbet haft store Anstrengelser med blot at finde Udtrykkene for denne tautologiske Definition, ti han havde først givet Definitionen en anden Form, derefter kasseret den og ladet Siden omtrykke).

Men at der ikke kommer nogensomhelst Realitet, nogetsomhelst nyt ud af selv de længste Analyser af Begreber som »Bevidsthed« eller »psykisk«, men intet andet end tautologiske Definitioner, Ord og Ord, der intetsomhelst forklarer, kunde JJ paa Forhaand have sagt sig selv, hvis han havde erkendt Sandheden i, hvad der bl a fremhæves i den videnskabelige Metodelære, jeg giver i II Kap 13, S 312 ff, hvor jeg blandt andet advarer mod de altid haabløse Forsøg paa at ville analysere det uanalyserbare, f. Eks. det psykiske og det fysiske.

II. Dernæst maa spørges: Mener J J efter sin Analyse, at »Bevidsthed«, »Bevidsthedsfænomener«, det »psykiske« eksisterer? Vi saa ovenfor under I, at J J ikke mente, at Bevidsthed i Betydningen »min Bevidsthed« eksisterer, men at hans Bevis herfor glippede, idet han ikke analyserede eller definerede, hvad han mener med »mærker«, »oplever« eller »foreligger«. Men lad os nu endda holde os til det, han selv mener »at mærke, opleve« os v. Det er Sanseiagttagelser, Følelser, Stemninger, Drifter, altsaa det, J J kalder Oplevelser. Det fremgaar af J J's Udviklinger i 1. 5, 148, 156—57, at han bruger Ordene Bevidsthedsfænomener i Betydningen »noget, der kan opleves«, medens »intet« betegner, at »jeg ikke oplever noget«, eller med et andet Udtryk, at der ikke »foreligger noget for mig«, 152.

Der ligger nu ingen Analyse af Begrebet »Fænomen« i Subjektet »noget«, der opleves, eller »det«, der opleves, ud over den nega-

tive Modsætning, at der intet opleves. Noget nærmere kommer vi, idet JJ S 152 siger, at »det, der opleves« er det samme som »det, der foreligger for mig«. Da vi som sagt ingen Analyse eller Definition har faaet af Udsagnet »opleve« eller »foreligge«, er der intet andet tilbage af Sætningen at holde sig til end »jeg«, idet det siges, at »jeg« oplever, og, at det foreligger »for mig«. Men hvad er »ieg«? Det kan ikke være »min Bevidsthed«, ti denne er af JJ afvist som noget, man ikke mærker eller oplever. Det er heller ikke en mystisk Sjælesubstans. Da vi saaledes hverken har faaet at vide, hvad »jeg« er eller, hvad »oplever« eller »foreligger« er, er vi ikke kommet ud af Stedet i Forklaring af Bevidsthedsfænomenerne; og alene af den Grund ved vi heller ikke, om de eksisterer. 1. 156-57 sondrer JJ mellem »Eksistens« og »Foreliggen« og siger, at »et Fænomen« »foreligger«, men at »en Genstand eksisterer«, hvorimod han ikke vil sige, at et Fænomen eksisterer. (Udhævet af JJS 157). Bevidsthedsfænomenerne eksisterer derfor ikke; de foreligger blot; men de er Kriterier paa, at en Genstand eksisterer, og de er Fremtrædelsesformer for en saadan Genstand, jfr S 156. Ma O Sansefornemmelser, Følelser, Drifter og andre Bevidsthedsfænomener eksisterer ikke, men de er Fremtrædelsesformer for Genstande, som de »viser hen til«, som de »symboliserer«, »repræsenterer« for os. Vore Sanseiagttagelser af Ting, f Eks. Bordet foran mig, foreligger saaledes for mig, men eksisterer ikke; de repræsenterer eller symboliserer derimod nævnte Ting i Omverdenen dvs en Samling af kendte og ukendte Egenskaber; og denne Ting er Gestanden, der eksisterer. Paa samme Maade er mit Legeme en Genstand, der eksisterer; men alle mine Fornemmelser, saavel Syns- som andre Fornemmelser, af mit Legeme er de Bevidsthedsfænomener, der foreligger for mig, og som repræsenterer eller symboliserer denne Genstand, mit Legeme, men som ikke eksisterer, JJ 1. 156-57. Samme Sted siges det, at ogsaa »vor Bevidsthed« er »en Genstand«, der eksisterer, medens mine Sanseiagttagelser af mit Udseende, Adfærd og mine Oplevelser er de Fænomener, der repræsenterer denne Genstand, men som ikke eksisterer, kun foreligger for mig, S 157.

Det virker unægtelig meget overraskende her, S 157, at faa at vide, at min Bevidsthed eksisterer, skønt J J S 148 fremhævede, at »min Bevidsthed« end ikke »foreligger for mig«, end mindre eksisterer; og Kriteriet paa, at noget eksisterer, ihvertfald altid er, at »der foreligger noget for mig«. For der ligger vel ikke en dyb

Visdom skjult i, at J J her (S 157) bruger Udtrykket »vor Bevidsthed« og ikke »min Bevidsthed?«

Dernæst maa vi spørge nærmere: Hvad er det for en Genstand — min Bevidsthed eller vor Bevidsthed — som Bevidsthedsfænomenerne viser hen til, repræsenterer eller symboliserer? Det faar man ikke noget klart Svar paa i denne Udvikling, S 156—57. Vi maa her vende os til, hvad J J ved ovennævnte tautologiske Definition, S 169, siger til nærmere Forklaring, og hans Ord lyder i deres Helhed her saaledes (idet Udhævelserne er af J J):

»Ordet »bevidsthedsfænomener« er ensbetydende med ordene »fænomener, der viser hen til en bevidst tilstand hos en organisme, - dels fordi de (qua oplevelser) definerer »bevidst tilstand hos en organisme« (nemlig den, jeg kalder »mig selv«), dels fordi de erfaringsmæssigt (qua behavioristiske eller emotionelle bevidsthedsytringer, eventuelt analyserede ud i fysiologiske detailprocesser) optræder i nogenlunde konstant sammenhæng med oplevelser hos den paagældende organisme«. Eller: forsaavidt et foreliggende fænomen eller fænomentræk - umiddelbart eller middelbart (dvs ved mere omfattende undersøgelser) - viser sig afhængigt af (bevidstheds-) processer i den organisme, for hvilken det foreligger, kaldes det et bevidsthedsfænomen. Bevidsthedsfænomenerne er altsaa ikke en særlig art fænomener, som kan skelnes fra og stilles i modsætning til andre fænomenarter, men et hvilketsomhelst fænomen kan opfattes som et bevidsthedsfænomen, nemlig forsaavidt det — umiddelbart eller middelbart — viser hen til processer i en organisme i bevidst tilstand. Selve processerne behøver ikke at være bevidste i den forstand, at de ogsaa foreligger som fænomener for den paagældende organisme, - og som regel er de ikke bevidste i denne forstand. Men de kan opfattes som en art genstande, der bl. a. fremtræder som organisme - afhængige træk ved de foreliggende fænomener, - foruden at de kan fremtræde som behavioristisk-fysiologiske fremtrædelsesformer for organismens sensomotoriske apparatur og dettes tilstand, der bl. a. »ytrer« sig i de træk ved fænomenerne, som gør dem til bevidsthedsfænomener«.

Hvis man ikke med sine egne Øjne har læst denne Udvikling, vilde man ikke tro, at det var muligt at udtrykke sine Tanker paa en saa indviklet og kunstig Maade. JJ kan være glad ved, at Fader Holberg eller Poul Martin Møller ikke lever. Det er en Gaade, hvorledes de stakkels Studenter skal kunne lære en saadan Udvikling, der endog hører til de mest fundamentale i Bogen og som ovenikøbet er omredigeret og trykt om, inden den fik denne besynderlige Form. Jeg skal nu saa kort og klart, som det er mig muligt, forsøge at trænge ind til Kernen i denne JJ's Udvikling.

I den anførte tautologiske Definition siges det, at Bevidsthedsfænomener er »Fænomener, der viser hen til en bevidst Tilstand hos en Organisme«. Denne bevidste Tilstand er altsaa efter Definitionen her »Genstanden«, der eksisterer, og som Bevidsthedsfænomenerne, Sansefornemmelser, Følelser o l, der ikke eksisterer, repræsenterer eller symboliserer. Men senere i den citerede Udtalelse siger J J at »Genstanden«, der eksisterer, er »Processer i en Organisme i bevidst Tilstand«, men at disse Processer »ikke behøver at være bevidste i den Forstand, at de ogsaa foreligger som Fænomener for den paagældende Organisme«.

Her maa man nu først spørge: hvorledes kan Processer overhovedet »eksistere« som Genstand, naar der ikke foreligger de dertil svarende repræsenterende Fænomener, idet det jo udtrykkelig S 157 siges, at »Kriterierne paa Genstandes Eksistens, paa eksisterende Genstande, altid er foreliggende Fænomener«!

Vi kan maaske komme Sagen nærmere, naar vi spørger: hvad er det for »Processer«, J J her taler om. Det oplyses ikke, om det er psykiske eller fysiologiske Processer, Men da de ikke behøver »at foreligge« for den Organisme, det Menneske, A, hvori de foregaar, men alligevel siges at eksistere, saa maa de foreligge som Bevidsthedsfænomener for et andet Menneske, B, altsaa et Menneske, der udefra kan iagttage disse Processer, og da maa de være fysiologiske Processer, som A ikke selv »mærker«, »oplever«.

Nu var jo imidlertid, som vi saa, det eneste faste Holdepunkt i J J's foregaaende Udvikling, da han ikke analyserer hvad »mærke«, »foreligge« er, netop dette, at det foreligger, I, »for mig« S 152. Men S 169, i den ovenfor citerede Udvikling, springer han pludselig over i en anden Betydning af »foreligger«, nemlig II »foreligger for et andet Menneske«, en anden Organisme, en anden Bevidsthed. Dette Spring gør J J slet ikke selv opmærksom paa og er formentlig ikke selv klar derover. Og efter sit eget fundamentale Udgangspunkt S 152, at et Fænomen er I, noget, der »foreligger for mig«, kan han overhovedet ikke S 169 i Definitionsudviklingen blande Betydning II ind, og denne Indblanding gør kun denne Udvikling yderligere vanskelig at forstaa¹).

¹⁾ En anden Organisme, et andet Menneske er jo efter J J ogsaa en Genstand. Men det ses ikke, hvorledes J J ud fra sin egen Analyse overhovedet kan naa til Antagelsen af Genstande, Ting i Rummet, der har de Egenskaber, som vore Sansefornemmelser siger os, men som ogsaa kan have andre, endnu ikke af os fornemmede Egenskaber, altsaa en Enhed eller »Samling« af »kendte og ukendte« Egenskaber (1. 156), et noget, der har disse Egenskaber. Ti de eneste Fænomener, der »foreligger« eller som J J »mærker« er, som vist, kun Sansefornemmelser, Følelser o l, men ikke den Skelnen, der adskiller disse enkelte Bevidsthedsfænomener fra den »Samling« af Egenskaber eller Enhed, »Tingen« med kendte eller ukendte

Men endelig maa man spørge: hvad er egenlig Meningen med at sige, at Bevidsthedsfænomenerne, en Organismes Sanseiagttagelser, Følelser ol ikke eksisterer, men kun foreligger, men at Genstanden, den bevidste Tilstand hos Organismen eksisterer? Ti inden JJ kan afgøre, om noget »eksisterer« eller om det blot »foreligger«, bør han først analysere og definere, hvad vi skal forstaa ved »Eksistens«. Men hverken dette Grundbegreb eller Begrebet »Foreliggen« analyserer eller definerer han.

Kort udtrykt er Resultatet af de lange Udviklinger da dette: Bevidsthed er Bevidsthed. Bevidsthedsfænomener er Bevidsthedsfænomener: Bevidsthedsfænomener eksisterer ikke: de foreligger: hvad dette er, vides ikke: de viser hen til en bevidst Tilstand: denne eksisterer: men den behøver ikke at være bevidst for mig. der har den; men da Kriterierne paa, at den eksisterer, i saa Fald ikke for mig er tilstede, ved jeg alligevel ikke, at den eksisterer!

Man skal lede længe i Nutidens Videnskab for at finde Udviklinger, der viser en saadan Uklarhed og udtalt Tankeforvirring, som JJ's ovenfor anførte Fremstilling giver Vidnesbyrd om.

Tendensen til at analysere det uanalyserbare og ikke anerkende det, der ikke kan analyseres, gennemsyrer ikke blot de ovennævnte Afsnit men idethele JJ's Fremstillinger, baade 1 og 2, og gør dem paa afgørende Punkter uklare; og Forsøg paa at forklare det uforklarlige fører naturligvis altid til omstændelige og lange Udviklinger, der alligevel ikke giver nogen virkelig Forklaring, fordi Analysen ikke føres igennem tilbunds, ti i saa Fald vilde Forsøget være opgivet, og de lange Forklaringer vise sig overflødige. Det vilde naturligvis føre for vidt her at komme ind paa alle disse JJ's Forklaringsforsøg, disse Udslag af en fejlagtig videnskabelig Metode. Foruden det ovenfor anførte om det centrale Emne, Bevidstheden, skal endnu blot anføres enkelte Eksempler paa denne Metode.

S 153 udtaler JJ saaledes om de »formentlig lokalløse« Fænomener: Tanker, Følelser, Beslutninger, at da disse »ikke er nærmere defineret«, synes det ham »uklart, hvad det egenlig er, man betegner med Ordene »Tanker«, »Beslutninger«, »Følelser« etc., og

Egenskaber, som er J J's »Genstand«. Naar J J ikke »mærker« eller »oplever« den Enhed, der hedder »min Bevidsthed«, »Jeget«, som værende forskellig fra de enkelte Fornemmelser, Følelser o l, som Enheden, der har disse, kan han heller ikke »mærke« eller »opleve« den Enhed, der hedder Tingen i Rummet, Enheden af kendte og ukendte Egenskaber.

»jeg er følgelig ikke sikker paa, om der virkelig eksisterer (fore-kommer) lokalløse Fænomener«. (Ved Fænomener med Lokal-præg forstaas Fænomener, der umiddelbart har Præg af at befinde sig et eller andet Sted i Rummet, f Eks Bordet foran mig, medens lokalløse er Fænomener som Følelser, Tanker, der ikke kan paavises at befinde sig noget Sted i Rummet).

Til JJ's nævnte Udtalelse er der for det første at sige, at han her sidestiller »eksisterer« og »forekommer«, men at dette, som ovenfor vist, efter hans egne Analyser og Definitioner er urigtigt, idet Bevidstfænomener »forekommer« eller »foreligger«, men »eksisterer« ikke. Men da Følelser, Tanker og Beslutninger og andre Bevidsthedsfænomener saaledes kun foreligger eller forekommer, men ikke eksisterer, er det alene af den Grund meningsløst af JJ at spørge, om Følelser, Tanker og andre lokalløse Fænomener, »eksisterer«. Efter hans egen Analyse og Definition er det givet, at de ikke eksisterer. Men det gør forøvrigt de lokalprægede Bevidsthedsfænomener heller ikke; ogsaa de foreligger blot, men eksisterer ikke. Det er da af en dobbelt Grund meningsløst særlig at spørge, om de lokalløse Bevidsthedsfænomener eksisterer.

Men dernæst er det helt hen i Vejret her at kræve en Definition af, hvad Tanker, Følelser egenlig er (J J 1. 153). Man kan lige saa godt kræve defineret, hvad en udstrakt Genstand, en Ting i Rummet »egenlig er«, som at kræve defineret, hvad en Følelse eller en Tanke er. Vi ved lige saa lidt, hvad fysiske Genstande, udstrakte Genstande i Rummet er, som, hvad psykiske Fænomener som Tanker, Følelser, Sansefornemmelser er, være sig lokalprægede eller lokalløse. Udstrakte Genstande hører ligesom Bevidsthedstilstande til de sidste irreduktible, uanalyserbare Kendsgerninger.

Men at det er lige saa umuligt at »analysere«, hvad det psykiske, Tanker, Følelser os v, egenlig er som, hvad det fysiske, materielle dvs udstrakte Genstande i Rummet er, kunde JJ paa Forhaand have sagt sig selv, om han havde tænkt erkendelsesteoretisk over Sagen. JJ burde, inden han skrev sin Psykologi, have taget et Kursus i Erkendelsesteori; og han burde her nøje have studeret Afsnittet om videnskabelig Metodelære i min Bog II Kap 13. Han vilde da have indset, at alle hans Spørgsmaal om og Analyser af uanalyserbare Kendsgerninger og deraf følgende lange og omstændelige Udviklinger er ganske overflødige og ikke fører til andet end de forvirrede og selvmodsigende Tankegange, som JJ, som ovenfor vist, forvilder sig ind i.

Til de samme Tankegange hører endelig ogsaa J J's mange Udviklinger om Begreber som »Sjæl«, »aandeligt Jeg« ol. Da der ikke i vore Dage er noget fornuftigt Menneske, der videnskabelig vil hævde, at Sjælen er en Substans, uafhængig af Legemet, evig ol (det hører under Religionens, ikke under Videnskabens Omraade), er hele J J's mange, omstændelige Kampe mod Ordet og Begrebet »Sjæl«, J J 1. 5—6, 221, 231—32, 2. 362, 366, 386 os v, en Kamp med Vejrmøller. Hvad enten man kalder det psykiske for »Sjæl« eller »Bevidsthed« eller »Aand«, menes der det samme sidste irreduktible Faktum; og der er ingensomhelst Grund til som J J særlig at blive polemisk eller komme i Affekt, blot fordi man bruger Ordet »Sjæl« eller »Aand«, »aandeligt Jeg« istedenfor eller til Afveksling for Ordet »Bevidsthed«.

Ligesaa overflødig er hans vidtløftige Kamp mod Begrebet »Evne« og de »evnepsykologiske« Forklaringer, JJ 1. 5—6, 2. 356 ff, 363, 387. Der er jo intet fornuftigt Menneske, der ved »Evne« forstaar andet eller mere end den Egenskab hos en Ting eller et Væsen, at det kan udføre en eller anden Virksomhed; og der er ingen Grund til i den Anledning at komme ind paa lange Analyser og Forklaringer, som alligevel intet forklarer. Fysikken definerer som bekendt Begrebet »Energi« som »Evnen til at udføre et Arbejde«; men det falder ikke Fysikeren ind i den Anledning at komme ind paa Kritik af »Evne«-Begrebet og lange Forklaringer, der skal sætte noget andet i Stedet for dette naturlige Begreb. Derfor maa ogsaa Psykologien have Ret til at tale om Skelne-Evne, Sammenligne-Evne, idet der hermed kun menes, at et Væsen, være sig en Hund eller et Menneske, kan, er i Stand til at skelne, sammenligne o s v. I ubevogtede Øjeblikke kan selv J J ikke lade være, ligesom Fysiologer og Psykologer i Almindelighed, at bruge Ordet Evne, se f Eks 1. 114 (om Hundes Skelneevne).

Men bag al denne J J's Don Quixottiske Kamp med disse og lignende Vejrmøller ligger den fejlagtige videnskabelige Metode at ville forklare det psykiske, Bevidsthedstilstande ved det fysiske, ved fysiologiske Processer. Han lever i den mærkelige Erkendelses-Illusion, at kun det fysiske, det lokalprægede, de i Rummet værende Genstande og Processer er klare og ikke behøver yderligere Forklaring, men at derimod de psykiske Processer, som Tanker, Følelser, Vilje, Evne er »uklare«, »mystiske« og først bliver klare ved at blive forklaret som i sidste Instans fysiologiske Processer¹).

¹) I 1. 213 taler J J om det »skæbnesvangert forkerte Princip: at psykiske Fænomener ikke maa forklares ved materielle Aarsager og materielle Fæ-

Dette er i Virkeligheden videnskabelig set et ganske haabløst Foretagende. Vi forstaar ikke en fysisk eller fysiologisk Proces den mindste Smule bedre end en psykisk. At en Kugle ved at støde til en anden Kugle kan »meddele« denne Kugle sin Bevægelse, eller, at en Lys- eller Lydyirkning ved at ramme menneskelige Organer gennem Nerverne »meddeler« eller »forplanter« sig til Hjernen, er lige saa uforklarligt som de psykiske Processer, Tanker, Følelser ol. Og hvorledes en fysiologisk Proces, f Eks nævnte ydre Paavirkning af et Organs Nerver, pludselig efterfølges af, »slaar over i« en psykisk Proces, vor Sansefornemmelse af Lys og Lyd, forstaar vi ikke og ved intet om. Rimeligvis findes der ogsaa for hver eneste Tanke, Følelse, Stemning, Viljesbeslutning, en dertil svarende fysiologisk Proces, maaske kun uendelig smaa Bevægelser i Hjernecellerne. Men dette viser jo, som det saa ofte er fremhævet, kun Parallelisme, ikke Identitet mellem de fysiologiske og de psykiske Processer. Der vindes da intet ved at »forklare« Tanker, Følelser, Vilje, som Bevægelser i Hjernecellerne, lige saa lidt som ved at forklare disse Bevægelser som Tanker, Følelser o l. Sindsbevægelser, f Eks Vrede, Had, Glæde ledsages af visse dertil svarende Ændringer i Karnervesystemet (Sammentrækning eller Udvidelse af Blodkarrene), men Sindsbevægelser er ikke identiske med disse Bevægelser i Karnerverne, som C. Lange troede, men som Alfred Lehmann klart imødegik, da han paaviste, at Karnervebevægelserne kommer efter Sindsbevægelserne. Alt hvad Fysiologi og Psykologi i Forening kan give, er at paavise saadanne parallele psykiske og fysiologiske Processer, hvoraf de førstnævnte i Tid snart viser sig før de sidstnævnte (Sindsbevægelser — vasamotoriske Ændringer) og snart efter de sidstnævnte (ydre Paavirkninger af Organer vore Sansefornemmelser). Men hvori disse tidmæssige Sammenhæng mellem fysiologiske og psykiske Processer egenlig bestaar, ved vi ikke.

Store Dele af JJ's Fremstillinger, baade JJ 1 og JJ 2, er præget af hans nævnte haabløse Forsøg paa at forklare psykiske ved Hjælp af materielle Processer, at analysere det uanalyserbare, der, som ovenfor paavist, fører til uklare, selvmodsigende og omstændelige

nomener ikke ved psykiske Aarsager«. Hvis der med denne Udtalelse ikke tænkes paa andet end, at visse fysiologiske Processer i det menneskelige Legeme i Tid enten gaar forud for eller kommer bag efter visse psykiske Processer, og at der kan paavises en lovmæssig Sammenhæng mellem dem, er der intet at indvende mod Udtalelsen. Hvis J J derimod med denne Udtalelse mener, at de psykiske Processer faar en dybere Forklaring ved i sidste Instans at forklares som fysiologiske, er hans Opfattelse urigtig.

Udviklinger, der til syvende og sidst intet forklarer, idet Analysen aldrig føres igennem til Bunds, nemlig overfor de Grundbegreber, han selv uden videre tror paa og bygger paa. Hans Fremstillinger er derfor for store Afsnits Vedkommende ikke blot pædagogisk højst uheldige, idet Læserne med Rette maa finde dem uklare og tildels uforstaaelige, men, hvad der er alvorligere, disse J J's Fremstillinger er fra et rent videnskabelig Synspunkt betænkelige, idet de bygger paa en fejlagtig videnskabelig Metode. Betænkeligt er det endelig ogsaa, at han, som ovenfor paavist, har et saa lidet dybtgaaende Kendskab til Erkendelsesteori og alligevel tillader sig at udtale de mest absolutte Domme paa dette Omraade.

OM FINANSTEORETISK FÖRLOPPSANALYS

AV HARALD DICKSON

II. Synpunkter på de offentliga utgiftsöverskottens långtidsproblem.

10. En annan analysmetod och ett annat sparandebegrepp.

I denna artikels föregående avdelning¹) har jag icke tagit hänsyn till den intressanta frågan om offentliga intäktsöverskott och intäktsunderskott och om ränteutgifternas och skatternas utveckling på längre sikt vid konjunkturreglerande finanspolitik. Vid behandlingen av denna fråga kommer en annan metod än den hittills begagnade att användas. Perioderna, som tiden indelas i, äro längre: snarare år än veckor. Detta gör, att man icke kan förutsätta, att subjektens utgifter under en period bli opåverkade av en förändring i deras intäkter i jämförelse med föregående period. Icke heller kan man betrakta konsumtionsefterfrågan under en period som huvudsakligen bestämd av föregående periods inkomster. Må vara, att det kanske huvudsakligen är inkomsterna under perioden (j-1), som påverka efterfrågan under den allra första delen av perioden j, och att inkomsterna under den allra sista delen av perioden j kanske icke hinna påverka efterfrågan förrän under perioden j + 1, men jag antar här, att denna eftersläpning icke är större än att man kan bortse från den. (Dock medger jag, att man med tanke på bl. a. den starka eftersläpningen mellan aktiebolagens inkomster och aktieägarnas konsumtionsefterfrågan kan resa invändningar mot en sådan förenkling). Man har då icke längre någon användning för Philips sparandebegrepp S (id. 21).

¹) Ett par småfel ha tyvärr undgått mig vid korrekturläsningen av artikelns första avdelning. Sid. 324, rad 20 skall lyda: Eftersom $_2$ V skulle ha blivit lika med $_1$ V — $_{\Delta}$ Up, om . . . . På sid 326, rad 2 utgår nothänvisningen. Noten hänför sig till rad 24.

I stället behöver man ett sparandebegrepp, som är så definierat, att sparandet under en period är lika med inkomsterna under samma period minus skatter och konsumtionsutgifter under perioden:

$$S'' \equiv I - Q - K \tag{24}$$

Givetvis blir förloppsanalysen mycket mindre detaljerad, då man nöjer sig med en så grov indelning av tiden. Det blir icke möjligt att följa den konjunkturreglerande politikens täta anpassningar efter växlande situationer. Men om man antager, att de styrande eftersträva en viss anpassning av konsumtionsefterfrågan, och att de även i stort sett lyckas genomföra denna anpassning, så kan man, som det följande skall visa, draga en del slutsatser om utvecklingen på längre sikt. Metoden skulle möjligen kunna kallas ett slags jämviktsmetod.

Ett förenklande antagande jämte nya uttryck för inkomsterna och sparandet.

I det följande kommer jag till en början att antaga, att det ständigt råder jämvikt i bytesbalansen med utlandet:

$$Tu - Ku - Uu = 0 \tag{25}$$

På grund av ekv. 20 erhålles då följande uttryck för det privatas samlade inkomst:

$$I = K + V + To - Ko - Uo$$
 (26)

För det offentliga utgiftsöverskottet till den privata sektorn, vilket också kan kallas den privata sektorns intäktsöverskott från det offentliga, inför jag beteckningen No. Följande identitet gäller:

$$No \equiv To - Ko - Uo - Q \tag{27}$$

Genom att i inkomstuttrycket 26 minska båda leden med Q och tillämpa identiteten 27 på det så erhållna uttrycket finner man följande uttryck för den behållna inkomsten:

$$I - Q = K + V + No \tag{28}$$

Genom att minska båda leden med K och tillämpa identiteten 24 erhållas följande uttryck för *sparandet* inom den privata sektorn: S" = V + No(29)

Med hjälp av dessa nya uttryck för inkomsterna, det offentliga

utgiftsöverskottet och sparandet, skall nu ett tänkbart förlopp beskrivas.

13. Förloppsbeskrivningen. De styrande antagas vilja hålla räntenivån oförändrad.

Perioden 1.

Beträffande perioden 1 göras följande antaganden. De skatter, som de styrande med hänsyn till den ekonomiska aktiviteten kräva ut, äro sådana, att det offentliga utgiftsöverskottet blir noll:

$$N_0 = 0 \tag{30}$$

Perioden 2.

Förut antog jag, att Kp, Up, To och Tu blevo mindre under perioden 2 än de voro under perioden 1. Nu antar jag i stället, att de styrande observera en tendens till efterfrågeminskning, och att de för att hålla uppe efterfrågan sänka skattesatserna, så att

$${}_{2}Q = {}_{1}Q - \Delta Q \tag{31}$$

men bibehålla utgifterna oförändrade1):

$$_{2}$$
To= $_{1}$ To (32)

Antag att med denna politik också konsumtionsutgifterna (K), investeringen (V) samt konsumtions- och inkomstutgifterna till det offentliga (Ko + Uo) bli oförändrade. Då blir (enl. ekv. 26):

$$_{2}I = _{_{1}}I$$
 (33)

Genom att skatteutgifterna minskas (ant. 31), ökas intäktsöverskottet från det offentliga med samma belopp (△Q). Eftersom det förut var lika med noll (ant. 30), blir alltså:

$$_{2}$$
No = ΔQ (34)

Antag, att de mottagna betalningarna från det offentliga överstigit utbetalningarna till det offentliga med samma belopp. (Med betalningar menar jag därvid endast överlåtelser av det studerade samhällets offentliga betalningsmedel²). Det privatas tillgång på offentliga betalningsmedel har då vuxit med detta belopp, såvida

¹⁾ Man kunde i stället antaga, att To höjdes och Q hölles oförändrat.

²) Termen offentliga betalningsmedel är hämtad från Bertil Ohlin, Stockholmsskolan kontra kvantitetsteorien, Ekonomisk Tidskrift 1943, sid. 29. Dit räknar Ohlin för Sveriges del mynt, sedlar och tillgodohavanden på checkräkning i riksbanken. Möjligen böra också postgiromedel räknas dit.

icke betalningarna till utlandet varit större än betalningarna från utlandet. Antag att utlandsbetalningarna varit lika stora i båda riktningarna. (Detta är ju ett rimligt antagande, eftersom enl. ant. 25 intäkterna från utlandet äro lika med utgifterna till utlandet). Då är det privatas tillgång på offentliga betalningsmedel ΔQ enheter större vid periodens slut än den var vid dess början.

För att förstå den fortsatta utvecklingen har man enligt min mening god användning för det av Philip (sid. 22) införda begreppet kassakrav (den kassa, som de privata subjekten under de givna ekonomiska omständigheterna önska hålla)1). Låt oss i detta sammanhang med kassa mena tillgången på offentliga betalningsmedel2), och låt oss antaga, att kassakravet icke är större vid slutet av perioden 2 än i början av samma period. Eftersom, enligt vad vi antagit, det privatas tillgång på offentliga betalningsmedel vuxit under perioden, betyder detta, att en del privata subjekt vid slutet av perioden ha större kassabehållning än de önska ha. Antagligen har överskottet under periodens lopp huvudsakligen samlats upp i bankerna genom insättningar och skuldbetalningar. Bankerna ha därigenom kommit att lida av penningöverflöd, och detta kan leda till att de sänka räntorna. Det offentligas politik i fortsättningen blir då beroende av om de styrande anse en räntesänkning önskvärd eller ej.

Perioden 3.

Närmast skall det fall diskuteras, då de styrande av en eller annan anledning, t. ex hänsyn till småspararna och försäkringsväsendet eller till kapitaltransaktionerna med utlandet, vilja förhindra en räntesänkning. Detta kan ske genom att det offentliga uppträder på marknaden såsom köpare av kredit till den räntefot,

¹⁾ Däremot torde man få ge Jørgen Pedersen rätt i hans kritik mot Philips användande av detta begrepp i början av boken (Nationaløkonomisk Tidsskrift 1942, S. 293).

²) Detta kassabegrepp skiljer sig något från vad *Philip* (sid. 22) kallar »Kasse i snevrere Forstand«, där skulder till centralbanken ingå som negativa poster. I »Kapitalmarknad och räntepolitik« (Stockholm 1941) räknar också *Ohlin* sådana skulder som negativ kassa (sid. 78). Att jag anser detta mindre lämpligt, beror på att dessa skulder (i motsats till checktillgodohavanden) löpa med ränta. I den nyssnämnda uppsatsen i Ekonomisk Tidskrift 1943 räknar Ohlin endast mynt och sedlar till kassan (sid. 29).

som anses önskvärd. För det privata medför detta ökade ränteintäkter från det offentliga¹).

Låt oss nu antaga, att det offentliga, för att undvika räntesänkning, redan vid början av perioden 3 till det privata bjuder ut statsobligationer till ett värde lika med det föregående intäktsunderskottet △Q. Tekniskt kan detta ske genom att centralbanken bjuder ut obligationer, som den (och alltså det offentliga självt) uppburit räntor av. Det kan också ske genom nyemission. I båda fallen ökas ränteutgifterna till det privata med r△Q, där r är räntefoten. Antag, att det offentliga bibehåller sina utgifter i övrigt oförändrade. Då blir

$$_{3}\text{To} = _{2}\text{To} + r\Delta Q$$
 (35)

Antag att de styrande, då de skola bestämma skatten för perioden 3, inrikta sig på att hålla konsumtionsutgifterna K oförändrade, att de räkna med att detta kan uppnås genom att det privatas skatteutgifter till det offentliga ökas lika mycket som dess ränteintäkter från det offentliga (r△Q), och att de därför fastställa skattesatserna med tanke på att Q skall ökas med detta belopp. Antag att beräkningen visar sig riktig, så att

$$_{3}Q = _{2}Q + r \angle Q \tag{36}$$

och, liksom förut, K, V och (Ko + Uo) bli oförändrade. Då blir (enl. ekv. 26) ${}_{s}I = {}_{s}I + r\Delta Q$ (37)

Det privatas intäktsöverskott från det offentliga har fått ett tillskott genom att To vuxit med $r \Delta Q$, men också ett lika stort avdrag, eftersom Q vuxit med $r \Delta Q$:

$$_{3}$$
No $=_{2}$ No $= \Delta Q$ (38)

Antag att, liksom under perioden 2, detta överskott motsvarats av ett lika stort betalningsöverskott, så att de betalningsmedel, som det offentliga vid periodens början drog in genom försäljning av värdepapper, nu åter gått ut till den privata sektorn och medfört ett penningöverflöd.

Perioden 4.

Antag att det offentliga härav föranledes att i början av period 4 öka sin räntebärande skuld till det privata med samma belopp,

¹) Om de privata bankerna ha växlar rediskonterade i centralbanken, minskas i första hand rediskonteringen. Detta medför i stället minskade ränteutgifter till det offentliga, m. a. o. en minskning i Uo.

∆Q. Ränteutgifterna växa då med ytterligare r∆Q. Antag att det offentliga bibehåller sina utgifter i övrigt oförändrade. Då blir

$$_{4}\text{To} = _{8}\text{To} + \text{r} \Delta Q$$
 (39)

Antag att de styrande för den skull höja skatterna, så att

$$_{*}Q = _{3}Q + r \triangle Q$$
 (40)

och att då K, V och Ko + Uo bli oförändrade. Då blir

$$_{4}\mathbf{I} = _{3}\mathbf{I} + \mathbf{r}\Delta\mathbf{Q}$$
 (41)

och

$$_4$$
No $= _3$ No $= _2$ No $= \Delta Q$ (42)

Det privatas intäktsöverskott är alltså oförändrat lika med ΔQ under perioderna 2 t.o.m.4. Efter period 2 växa inkomsterna med $r\Delta Q$ för varje period (ekv. 37, 41), och det samma gäller om skatterna (ekv. 36, 40).

Man kan låta förloppet rulla vidare på samma sätt. För varje period ökas den offentliga skulden med ΔQ och det privatas inkomster och skatteutgifter med $r\Delta Q$.

13. Frågan, hur länge de offentliga utgiftsunderskotten kunna fortgå, är bl. a. beroende av investeringens utveckling.

Hur långt kan det då fortgå på detta sätt? Därtill måste naturligtvis svaras, att det beror på. Förutsättningarna och tankeexperimenten kunna varieras i det oändliga. Särskilt intressant är utvecklingen av nettorealinvesteringen V och konsekvenserna härav. Hittills har jag antagit, att V blir konstant, och närmast har jag tänkt mig den positiv. Men då realkapitalet oavbrutet växer under en lång tid, får man antaga, att också — låt vara med en viss eftersläpning — konsumtionsvaruproduktionens kapacitet växer. Om konsumtionsvarupriserna bli oförändrade, leder detta till att de styrande önska en ökning av K. Om man, som jag hittills gjort, antar, att de önska ett konstant K, fordrar konsekvensen därför strängt taget, att man antar V=0. Detta fall är visserligen verklighetsfrämmande — åtminstone för överskådlig tid framåt — men det förefaller mig lämpligt som en utgångspunkt för fortsatt analys, eftersom det är relativt lätt att behandla.

14. Investeringen antages lika med noll.

Låt oss därför antaga, att

$$V = 0 \tag{43}$$

På grund härav följer ur de på det förenklade antagandet 25 grundade uttrycken 28 och 29:

$$I - Q = K + No \tag{44}$$

$$S'' = No (45)$$

Under dessa förutsättningar har man två skäl att vänta sig att i det här behandlade fallet de offentlige intäktsunderskotten No förr eller senare komma att avtaga och kanske helt upphöra, så att ett ur offentligfinansiell synpunkt stationärt tillstånd inträder.

1) Om inga vinster och förluster förekomma, betyder ekv. 45, att förmögenheten inom den privata sektorn för varje period växer med No enheter. Denna förmögenhetstillväxt kan inverka på konsumtionsefterfrågan. Följande samband är antagligt:

Vid given behållen inkomst (I — Q) är konsumtionsefterfrågan större, ju större förmögenheten är. Detta kan uttryckes så, att den del av en given behållen inkomst, som de privata subjekten vilja draga undan från den omedelbara konsumtionen för att öka förmögenheten (deras önskade S"), är mindre, ju större förmögenheten redan är.

Så länge No är positivt, kommer under denna förutsättning konsumtionsefterfrågan att växa, om den behållna inkomsten (I-Q) blir oförändrad. För att hålla konsumtionsefterfrågan konstant måste därför de styrande göra skatterna Q så stora, att (I-Q) avtager. Om de lyckas med att minska (I-Q) och hålla K oförändrat, så minskas (enl. ekv. 44) det offentligas intäktsunderskott No.

2) I det beskrivna förloppet växa ständigt skatteutgifterna med samma belopp som inkomsterna I. (Jfr. ekv. 36 med 37 och ekv. 40 med 41!). Eftersom skatterna äro mindre än inkomsterna, komma de alltså att skära av en allt större relativ andel av inkomsterna. Om skatterna äro konstruerade på ett någorlunda normalt sätt, betyder detta en skärpning av skattesatserna. För ett enskilt subjekt skulle en inkomstminskning av viss storlek därför medföra en allt mindre minskning av den behållna inkomsten (I—Q). Man skulle kunna säga, att inkomstens »gränsavkastning« avtager. Det kan tänkas, att detta gör individerna mindre

intresserade av att skaffa sig inkomster, och att utbudet på arbete därför minskas. Om det redan förut rått full sysselsättning, kommer då produktionen att minskas. Konsumtionsvaruproduktionens värdeminskning mätt efter oförändrade priser kallar jag ΔK . En minskning av konsumtionsefterfrågan med ΔK penningenheter kommer då att av de styrande anses önskvärd. En sådan minskning uppnås genom att skatterna anpassas på ett sådant sätt, att den behållna inkomsten (I-Q) blir mindre. Hur mycket den skall minskas beror på hur konsumtionsefterfrågan påverkas av en minskning i (I-Q). Följande samband är antagligt:

En minskning av de behållna inkomsterna (I-Q) medför en minskning av konsumtionsefterfrågan, som är mindre än minskningen av de behållna inkomsterna. Detta kan uttryckes så, att en minskning av de behållna inkomsterna icke blott medför en minskning i konsumtionsefterfrågan utan också en minskning i det belopp, som de privata subjekten sammanlagt vilja spara (deras ön-

skade S").

För att under denna förutsättning konsumtionsefterfrågan skall minskas med ΔK måste (I-Q) minskas med ett belopp, som är större än ΔK . Antag, att skatterna göras just så stora, att denna önskade efterfrågeminskning uppstår, och att konsumtionsutgifterna (K) derför minskas med ΔK . Då måste skatterna vara så stora, att de behållna inkomsterna (I-Q) minskas med mer än ΔK , d. v. s. mer än K minskas. Detta betyder (enl. ekv. 44), att No minskas. Skatterna ökas m. a. o. mer än det offentligas ränteutgifter till det privata, och det offentligas intäktsunderskott avtager.

Dessa båda omständigheter — 1) växande privat förmögenhet och 2) stigande skattesatser med därav föranledda produktionsminskningar — göra det sålunda antagligt, att de offentliga intäktsunderskotten avtaga. Sammanhanget har här förklarats genom att uppmärksamheten riktats på konsumtionsefterfrågans utveckling. Om man så vill, kan man i stället iakttaga det av de privata subjekten önskade sparandet — ehuru man på det sättet knappast får en lika god bild av orsakssammanhanget. Både förmögenhetsökningen och minskningen i de behållna inkomsterna bidraga till att minska det belopp, som de privata subjekten vilja spara. Om det offentliga för en sådan politik, att intet ofrivilligt sparande uppkommer, minskas alltså S" och därmed (enl. ekv. 45) No. Om sparandet helt skulle upphöra, blir det offentligas intäkter lika med dess utgifter, och ett stationärt tillstånd är uppnått.

15. Investeringen antages konstant och större än noll.

Enligt antagendet 43 är nettorealinvesteringen V oförändrat lika med noll. Om i stället nettorealinvesteringen är konstant och större än noll, bör man, som jag påpekat, antaga att konsumtionsutgifterna K växa. Låt oss åter utgå från perioden 1, där det offentliga utgiftsöverskottet var noll. Om under perioden 2 den offentliga finanspolitiken är sådan, att efterfrågan anpassas efter produktionskapaciteten, blir K större än K. Den ökning i de behållna inkomsterna (I-Q), som krävs härför, kan antagas vara större än konsumtionsefterfrågans ökning, eftersom antagligen också sparandet S" ökas. Antag, att To, Uo och Ko liksom V äro oförändrade. Då ökas (enl. ekv. 26) I med samma belopp som K. För att de behållna inkomsterna (I-Q) skola ökas mer än K fordras alltså, att skatterna Q minskas. Då växer det offentliga utgiftsöverskottet No och blir större än noll. Om härigenom penningöverflöd uppstår inom den privata sektorn, och om de styrande vilja upprätthålla räntefoten, kommer en offentlig skuldökning att ske. Jag skall icke här genomföra förloppsbeskrivningen i detalj, men det förefaller, som om i detta fall den offentliga skuldökningen skulle kunna gå mycket längre än i det fall, då V är noll. Ty inkomstökningen motverkar dels förmögenhetsökningens sparminskade effekt, dels behovet av höjningar i skattesatserna för uppnåendet av större skatteintäkter Q. Å andra sidan får man dock taga hänsyn till att expansionen kan öka kassakravet.

Det lär väl vara överflödigt att påpeka, hur ytterligt godtyckliga båda dessa antaganden beträffande nettorealinvesteringen äro. (V konstant och lika med resp. större än noll). Tankeexperimenten kunna som sagt varieras i det oändliga. Därtill finns det en mängd andra faktorer att taga hänsyn till, t. ex. teknikens och folkmängdens utveckling och institutionella förändringar, som påverka kassakravet.

16. De styrande antagas vilja tillåta en begränsad räntesänkning. Denna inverkar icke på utlandsförbindelserna.

Hittills har antagits, att de styrande vilja hålla räntefoten konstant. Det är denna önskan, som leder till den offentliga skuldsättningen. Antag nu i stället, att de styrande vilja tillåta en viss begränsad räntesänkning. Antag också, att denna räntesänkning icke inverkar på utlandsförbindelserna.

Eftersom en räntesänkning minskar de med kassahållning förenade ränteförlusterna, kan den antages öka kassakravet, så att den offentliga skuldökningen icke behöver bli lika stor som den skulle behövt bli vid den högre räntan, även om intäktsunderskottet No bleve opåverket.

Men dessutom finns det anledning antaga, att det offentliga intäktsunderskottet No blir mindre vid lägre räntefot. Främst beror detta på att räntesänkningen kan antages stimulera realinvesteringen och öka V. Därmed ökas inkomsterna I (ekv. 26). Man kan därför också vänta sig, att också konsumtionsefterfrågan växer, om icke Q ökas. Möjligen drar den ökade investeringen så mycket produktionsfaktorer från konsumtionsvaruproduktionen, att en minskning av konsumtionsefterfrågan blir önskvärd. Desto mera måste då Q ökas. Därigenom minskas det offentligas intäktsunderskott No, och det kan tänkas, att det försvinner eller blir förbytt i ett intäktsöverskott (negativt No). Skulle No bli negativt, blir (enl. ekv. 29) V större än S". Att en räntesänkning tillåtits, har då kommit att leda till att en del av den privata realkapitalbildningen V kommit att motsvaras av offentligt sparande (— No) i st. f. av privat sparande.

17. Sambandet mellan räntefot och kapitalbildning.

Det sagda ger en synpunkt på sambandet mellan räntefot och kapitalbildning. Samhällets sammanlagda sparande, som vid jämvikt i bytesbalansen är lika med V plus den offentliga nettorealinvesteringen, kan väntas bli större, ju lägre räntefoten är. Om det privata sparandet S" gäller snarare motsatsen. Förklaringen till denna paradox ligger i att vid konjunkturreglerande finanspolitik det offentligas sparande blir större, ju lägre räntefoten är. (Om man så vill, kan man uttrycka saken så, att det offentliga genom att höja skatterna tvingar de privata subjekten till det sparande, som motsvarar den vid lägre räntefot önskade realkapitalbildningen, men att det omelbart konfiskerar en del av sparmedlen)1).

Beträffande sambandet mellan räntefot och realinvestering bör kanske nämnas, att den omedelbara investeringsstimulans, som en räntesänkning kan medföra, kan följas av ett bakslag längre fram genom att de lönande investeringstillfällena fortare bli ut-

⁾ Jfr. Philip, kap. 16, särskilt § 170. Se även hans uppsats i Weltwirtschaftliches Archiv, maj 1943, sid. 440.

tömda. En sådan framtida investeringsminskning (i förening med en av den tidigare investeringen framkallad tillväxt i konsumtionsvaruproduktionens kapacitet) kan nödvändiggöra skattesänkningar (eller understödsökningar), så att No åter blir positivt. Det förefaller dock mest antagligt, att de offentliga skulderna komma att hålla sig på en nivå, som är lägre, ju lägre räntan tillåtes sjunka. På lägre sikt synes därför den lägre räntefoten möjliggöra lägre skatter och/eller större offentliga utgifter i övrigt.

18. De styrande antagas utan hänsyn till räntenivån vägra att draga in betalningsmedel genom försäljning av räntebärande fordringar. Inverkan på utlandsförbindelserna.

Antag slutligen, att de styrande underlåta att draga in betalningsmedel genom försäljning av räntebärande fordringar, och att de alls icke fästa sig vid hur långt räntan sjunker. Om samhället befinner sig i ett depressionstillstånd med allmän olust mot realinvestering, och om finanspolitiken föres på ett sådant sätt, att de behållna inkomsterna (I-Q) ändå hållas på en sådan nivå, att konsumtionsefterfrågan blir den önskade, förefaller det fullt antagligt, att sparandet S" skulle komma att överstiga V, även om räntenivån sjönk så långt, att bankernas inlåningsräntor bleve

noll. Kassakravet skulle då bli så gott som obegränsat.

Men i ett öppet samhälle är det icke troligt, att räntenivån någonsin kommer så lågt. Om det finns möjligheter att låna någorlunda riskfritt till utlandet mot ränta, upphör en stor del av utbudet på kredit till den låga inhemska räntan. Man köper t. ex. utländska statspapper. Dessa betalas med utlandsvalutor, som köpas i centralbanken. Därigenom dragas offentliga betalningsmedel in till det offentliga, och det offentligas utbetalningsöverskott blir mindre än dess utgiftsöverskott No. Betalningsmedelsmängden minskas, trots att det offentliga icke lånar från det privata. Men valutaköpen kunna icke fortgå hur länge som helst, såvida icke ett motsvarande överskott kan genomföras i bytesbalansen med utlandet. (Detta skulle innebära, att vårt antagande 25 ej vore giltigt.) En sådan förändring skulle få ungefär samma betydelse som en ökning i nettorealinvesteringen; behovet av offentliga utgiftsöverskott skulle avtaga. Eftersom det emellertid icke finns någon anledning antaga, att bytesbalansen nämnvärt skulle påverkas av en långfristig utlåning till utlandet, är det antagligt, att räntesänkningen framtvingar en kanske icke önskvärd höjning av valutakurserna.

Man står inför vad Myrdal kallet begränsningen av det internationella utrymmet för den nationella konjunkturpolitiken¹).

19. Jämförelse mellan skatteminskning och offentlig utgiftsstegring. Räntabla utgifter. Andra hithörande, men ej här berörda frågor.

Uppmärksamheten har här huvudsakligen riktats på den direkta beskattningen. Orsaken härtill är den valda utgångspunkten: Philips § 156. Men som jag i förbigående påpekat, och som Philip med skärpa framhåller (t. ex. i § 179), äro skatterna otillräckliga som medel att påverka aktiviteten. Ett annat viktigt medel är de offentliga utgifterna To. Förmodligen möter det inga större svårigheter att i det här förda resonemanget införa förändringarna i det offentligas utgifter. Jag skall här blott påpeka en olikhet mellan en minskning av skatterna Q och en ökning av de offentliga utgifterna To, nämligen den, att en utgift kan gå till ett sådant ändamål, att den blir mer eller mindre räntabel²). Den kan m. a. o. medföra en ökning i det offentligas framtida intäkter från det privata (Uo och Ko) och icke blott i det offentligas ränteutgifter till det privata (To). I så fall får den offentliga utgiftsökningen icke sådana konsekvenser för de framtida skatterna som jag förut visat att skattelättnaderna kunna få.

En mängd andra viktiga hithörande frågor ha också lämnats oberörda, t. ex. de, som beröra den indirekta beskattningen och möjligheterna att genom omfördelning av skatterna eller genom andra institutionella förändringar (t. ex. inom försäkringsväsendet) påverka realinvestering och sparande. Dessutom har studiet endast gällt grova »totala kategorier«³), och ingen hänsyn har tagits till tidsfördelningen inom perioderna, produktionens differentiering och produktionsfaktorernas trögrörlighet.

¹⁾ Gunnar Myrdal, Finanspolitikens ekonomiska verkningar, Stockholm 1934. (Statens offentliga utredningar 1934:1). Se särskilt sid. 162—164, 241—252 och 274—276!

²⁾ I den mån detta är fallet, kallas ett offentligt utgiftsöverskott icke för budgetunderskott.

³⁾ Om denne term se Ohlin, Metodfrågor inom den dynamiska teorin. Ekonomisk Tidskrift 1941, sid. 334.

Begrepps- och symbolsystemet.

20. Begrepp och symboler.

För att ej allt för mycket tynga framställningen med omfattande begreppsbestämningar har jag hittills beträffande åtskilliga begrepp nöjt mig med att rätt flyktigt antyda deras innebörd. Nu följer en mer utförlig och systematisk framtällning av begrepps- och symbolsystemet.

De ekonomiska subjekten tillhöra antingen den privata sektorn eller den offentliga sektorn eller utlandet. De begagnade symbolerna hänföra sig till den privata sektorn som helhet eller till något subjekt inom denna. Alla storheter uttryckas i penningenheter.

Skatteutgifter, vilka icke uppfattas som negativa poster i inkomsten, betecknas med O.

Dit räknas t.ex. de vanliga inkomst- och förmögenhetsskatterna. Det är icke själva utbetalningarna, som avses, då jag här talar om utgifter. En person kan t. ex. beräkna sina skatteutbetalningar för ett år framåt och uppfatta skatteutgifterna såsom jämnt fördelade på de tolv månaderna. Under en månad, då ingen betalning sker, tänkes en skuldökning med denna tolftedel äga rum. Skatteutgifterna under en sådan månad bli finansiella (i motsats till monetära) utgifter eller desinvesteringar¹), och själva betalningen uppfattas icke som en utgift. (Eventuellt skulle man kunna uppfatta den som en kombination av en monetär utgift och en finansiell intäkt).

övriga utgifter, vilka icke uppfattas som negativa poster i inkomsten, betecknas med K.

Dit räknas främst konsumtionsutgifterna, d. v. s. utgifterna för inköp av varor och tjänster till det egna hushållets konsumtion. Ett bolag har inga egentliga konsumtionsutgifter, men där räknas i stället utdelningarna till K. Även en del gåvor räknas dit²). Icke heller här är det utbetalningarna, som

¹⁾ Ordet finansiell har i detta sammanhang ungefär samma betydelse som hos Philip (a. a., sid. 18) med den skillnaden, att denne också räknar överflytningar av offentliga betalningsmedel som finansiella transaktioner. Jfr. också Lindahls f och j (a. a., sid. 76 f.).

²⁾ Naturligtvis kan man resa invändningar mot att slå ihop dessa olika utgiftsslag till ett begrepp. Att jag gjort det beror på min strävan att göra symbolsystemet enkelt och lätthanterligt. Om man så önskar, kan man ju beteckna de olika K-slagen med olika index. Man kan också finna skäl att föra samman utdelningarna och gåvorna med andra grupper än konsumtionsutgifterna. Lindahl (a. a., sid. 77) för ihop utdelningarna med räntorna (r) och gåvorna med skatterna (t). Genom att sålunda utdelningarna räknas som negativa inkomstposter för bolagen undgår man att vid en summering av de olika subjektens inkomster dubbelräkna dem, vilket är till fördel vid en nationalinkomstberäkning. Vid en förloppsanalys anser jag däremot detta olämpligt. Bolagens utdelningar utgöra ett led i orsakskedjan, som bl. a. inverker på aktieägarnas konsumtion. Då detta led skall förklaras ur det föregående, har man bl. a. intresse av att känna det föregående årets »vinst« utan avdrag av utdelningen. (En annan sak är, att den föregående utdelningen i och för sig är av intresse, eftersom utdelningen gärna hålles oförändrad, då inga särskilt starka skäl till ändring föreligga).

avses. Sålunda räknas t. ex. inköp av livsmedel i detaljhandeln till K, vare sig de ske på kredit eller kontant. Vid kreditköp uppstår en skuld vid leveransen, och det är denna finansiella utgift, som räknas till K. Konsumtionsvärdet kallas K'. Skillnaden mellan K' och K är nettoinvesteringen i konsumtionsvaror för eget bruk. (Se närmare under V).

Utgifter, vilka uppfattas såsom negativa poster i inkomsten, betecknas

U.

I brist på bättre term har jag här kallat dem inkomstutgifter. Dit räknas dels utgifterna för inköp av varor och tjänster utom konsumtionsutgifterna, dels räntor, provisioner, vissa pensioner m. m., dels vissa, företrädesvis indirekta, skatter, t. ex. tullar. Begreppet ges här ett något vidare omfång än som är brukligt i bokföringen. T. ex. utgiften för inköpet av en maskin brukar icke sättas upp på kostnadssidan i en vinst- och förlusträkning. Här räknas även den finansiella eller monetära utgiften för en sådan investering i fast realkapital til U¹).

Intäkterna betecknas med

T.

Dit räknas dels intäkterna för försäljning av varor och tjänster, dels ränteintäkter, intjänade provisioner och mottagna pensioner, aktieutdelningar, gåvor m. m. Icke heller här är det betalningarna som avses. Då t. ex. betalningen för en ränta erhålles i efterskott, har en räntefordran dessförinnan vuxit upp. Denna fordringstillväxt (finansiella intäkt eller investering) är det, som räknas till T. Då betalningen verkställes, sker visserligen en monetär intäkt, men den motsvaras av en lika stor fordringsminskning (finansiell utgift eller desinvestering) och inverkar icke på T. Då t. ex. en lön mottages i förskott, uppstår en skuld, som sedan undan för undan avtager. Denna skuldminskning (finansiella intäkt eller investering) är det, som räknas till T²).

¹) Man kan tveka om huruvida t.ex. köp av en bostad för egen räkning skall räknas till K eller U. Eventuellt skulle man kunna räkna det till U och anse, att köparen sedan tar en fiktiv hyra av sig själv. Denna hyra kommer då att räknas dels som konsumtionsutgift (K), dels som intäkt (T), och köparen av bostaden uppfattas som ett från konsumenten skilt ekonomisk subjekt.

²⁾ Åter en jämförelse med Lindahls begreppsapparat kan vara till nytta. En viktig skillnad är, att hans symboler a, b, c, f, r och t (a. a., sid. 75—77) avse betalningar. Beträffande försäljningen antar han, att ** the seller receives the payment for the services or goods sold at the same time as they are delivered, if the selling transaction is not combined with a credit transaction*. Detta skulle ju icke behöva antagas, om allt slags kreditgivning, även den som sker vid vanlig försäljning på kredit, räknas som ** credit transaction*. Ty i så fall skulle det ex definitione gälla, att säljaren får betalt vid leveransen, om ingen ** credit transaction* äger rum. Att Lindahl ändå gör det nämnda antagandet tyder därför på att han icke räknar allt slags kreditgivning som ** credit transaction*, och förmodligen

Nettointäkten eller intäktsöverskottet, d. v. s. överskottet av intäkter över utgifter, betecknas med N.

Följande identitet gäller:

$$N \equiv T - U - K - Q \tag{46}$$

N kan vara negativ lika väl som positiv.

Nettorealinvesteringen utom den som sker i konsumtionsvaror för eget bruk betecknas med

Med nettorealinvesteringen (ofta förkortat till blott och bart »investeringen«) under en period menas ökningarna minus minskningarna i realkapital under perioden. Som realkapital räknas därvid dels alla slags icke monetära materiella tillgångar såsom jord, anläggningar, verktyg, råvaror, halvfabrikat och färdigproducerade varor, dels immateriella tillgånger såsom goodwill, organisation, tillverkningshemligheter, patent och ensamförsäljningsrättigheter. Nettorealinvesteringen är icke identisk med det värde, vartill subjektet uppskattar sitt realkapital vid periodens slut minus det värde, vartill det uppskattade det vid periodens början¹). Uppenbar-

är det den vanliga à-conto-krediten, som han icke räknar dit. Antagandets innebörd torde alltså vara, att ingen à-conto-kredit förekommer, något som ju strider avsevärt mot verkligheten. Lindahls r betyder mottagna minus utgivna räntebetalningar och utdelningar. För att få ett uttryck för nettoinkomsten av finanskapital måste han därför till r lägga ett j-f, som innehåller nettotillväxten av upplupna räntor jämte det jag nedan kallat W. Genom att jakttaga vad jag här kallat intäkterna och utgifterna i stället för betalningarna uppnår man en förenkling i inkomstuttrycket (jfr. mitt I nedan med Lindahls e på sid. 87!), samtidigt som man slipper antaga, att ingen à-conto-kredit förekommer. Därtill torde intäkterna och utgifterna spela en viktigare kausal roll i den ekonomiska aktivitetens utveckling än betalningarna. I en i mer inskränkt mening penningteoretisk analys, där man intresserar sig för penningmängdens förändringar o.d., måste man naturligvis taga hänsyn till betalningarna, men vill man göra en sådan teori realistisk, måste man släppa antagandet, att ingen à-conto-kredit förekommer.

1) I sin uppsats »Opsparing og Investering i et lukket Samfund« (Nationaløkonomisk Tidsskrift 1942) definierar dock Erich Schneider nettorealinvesteringen på följande sätt (sid. 424 f.):

(b)

»Værdi af Slutbeholdningen af indkøbte Goder og Tjenesteydelser,

Værdi af Begyndelsesbeholdningen af indkøbte Goder og Tjenesteydelser,

+ Værdi af Slutbeholdningen af Halv- og Færdigprodukter,

 Værdi af Begyndelsesbeholdningen af Halv- og Færdigprodukter«.

(På sid. 425 står visserligen, att nettorealinvesteringen är »Summen af Posterne (b), (c) og (d)«, men av sammanhanget framgår, att posten (d), som betecknar »Finansindtægter« minus »Finansudgifter«, icke skall räk-

ligen är V beroende av bokföringsmetoderna. Särskilt under prisstegringsoch prisfallsperioder ha lagervärderingsprinciperna stort inflytande på V. Hela nettorealinvesteringen kallas V'. (V'—V) är alltså nettoinvesteringen i konsumtionsvaror för eget bruk, och följande identitet gäller:

$$V' - V \equiv K - K' \tag{47}$$

Sådana finansiella nettovinster, som räknas in i inkomsten, betecknas med

W.

Jag har här kallat dem finansiella vinstinkomster. Realisationsvinster och -förluster kunna ofta räknas in i W som positiva resp. negativa poster. N + W kan kallas nettoinvesteringen i finanskapital och pengar. Varje intäkt (T) betyder ju en investering i finanskapital (genom ökningen av en fordran eller minskningen av en skuld) eller i pengar, och varje utgift (U, K eller Q) betyder en desinvestering i finanskapital eller pengar. Om en aktie köpes för 100 kr. och strax därpå säljas för 110 kr., inverkar detta varken på T, U, K eller Q, men lika fullt har en investering om 10 kr. i t. ex. checkmedel ägt rum. Denna framträder i ett lika stort tillskott till W.

Inkomsterna betecknas med

I.

Följande identitet gäller:

$$I \equiv T - U + V + W \tag{48}$$

Det bör kanske särskilt framhållas, att detta icke är en definition av inkomstbegreppet¹). Ibland ligger begreppet I till grund för särskilt begreppen V och W snarare än omvänt. Ibland kan det vara en ren smaksak,

nas dit). Skall denna definition användas, är det viktigt att framhålla, att periodens begynnelsevärden och slutvärden måste vara uppskattade vid samma tidpunkt, t. ex. vid periodens slut. Om begynnelsevärdet vore uppskattat vid periodens början och slutvärdet vid dess slut, skulle nettorealinvesteringen innehålla hela den eventuella kapitalvinsten, vilket icke torde vara meningen. (Jfr. Lindahl, a. a., sid. 101—111, där en utförlig på exante-fiktionen grundad redogörelse för dessa vinstbegrepp (income and capital gain and loss) förekommer).

¹) Åtminstone enligt min mening är det fåfängt att försöka exakt definiera något inkomstbegrepp, som passar in på verkligheten. Däremot kan man konstruera modellvärldar, för vilka begreppen kunna preciseras på ett mycket tilltalande sätt. Sålunda har Lindahl (a. a., sid. 96—99) presterat exakta inkomstdefinitioner för subjekt, som förvänta sina framtida intäkter och utgifter med full (subjektiv) visshet. Men detta är en exkurs i hans framställning, och i övrigt använder han ett inkomstbegrepp, som är mer verklighetsbetonat men också mindre exakt. (Till tjänst för den intresserade påpekar jag ett par tryckfel i Lindahls framställning. På sid. 99, rad 6, står r_1 (s k_1 +, vilket bör ändras till ϱ_1 s k_2 +).

om man skall anse, att t. ex. V är primärt i förhållande till I eller omvänt¹). Inkomsten kan också uppfattas som konsumtionen (K') plus skatterna (Q) plus hela nettoinvesteringen (V' + N + W). Detta uttryck för inkomsten erhålles på följande sätt. Av id. 46 följer: T-U=N+K+Q. Detta uttryck för (T-U) sättes in i id. 48, så att id.

$$I = K + Q + V + N + W \tag{49}$$

erhålles. Enligt id. 47 ersättes här K+V med K'+V'. Då erhålles det nämnda inkomstuttrycket

$$I = K' + Q + V' + N + W$$
 (50)

Vad jag nu kallat hela nettoinvesteringen kan också kallas sparandet S'. (Se närmare därom under S). Philip använder emellertid i sin § 156, som här har studerats, ett annat sparandebegrepp, som betecknas med

S.

Detta begrepp grundar sig på den indelning av tiden i perioder, som Philip arbetar med. Inkomsten under en period (j—1) tänkes disponerad för konsumtionsutgifter (K), skatter (Q) och sparande (S) under den följande perioden (j). Således blir

$$_{\mathbf{j}}\mathbf{S} \equiv_{\mathbf{j}-\mathbf{1}}\mathbf{I} - _{\mathbf{j}}\mathbf{Q} - _{\mathbf{j}}\mathbf{K}$$
 (51)

Ett annat och vanligare sparandebegrepp är

$$S' = I - Q - K' \tag{52}$$

d. v. s. den del av *samma* periods inkomst, som icke går åt till skatteutgifter och konsumtion under perioden. Av id. 50 framgår, att detta sparande också kan skrivas

$$S' = V' + N + W \tag{53}$$

d. v. s. att det är identiskt med hela nettoinvesteringen.

Här har även följande sparandebegrepp kommit till användning:

$$S'' \equiv I - Q - K \tag{54}$$

Skillnaden mot S' är, att icke blott konsumtionen K' utan även nettoinvesteringen i konsumtionsvaror för eget bruk (K—K') räknas som negativ post. Av id. 49 framgår, att detta sparande kan skrivas

$$S'' = V + N + W \tag{55}$$

¹⁾ På denna punkt kan en invändning göras emot Lindahl. På sid. 76 talar han om »net income from real capital, defined as the difference between sales and productive purchases with addition of the net real investment«, och på den följande sidan talar han om »net value of real investment, that is, increase in value of real capital due to the excess of net income and productive purchases over sales«. Först definieras alltså inkomsten med hjälp av nettorealinvesteringen, och sedan definieras nettorealinvesteringen med hjälp av inkomsten. På det sättet blir intet av begreppen definierat. Det riktiga torde vara att använda vissa nettorealinvesteringar till definitionen av vissa inkomstdelar och att använda återstoden av inkomsten till definitionen av den återstående nettorealinvesteringen.

d. v. s. att det är identiskt med hela nettoinvesteringen utom den i konsumtionsvaror för eget bruk¹).

För angivande av om en utgift eller en intäkt går till resp. kommer från ett annat privat subjekt eller det offentliga eller utlandet användas bokstäverna

p, o, u.

Exempel: ett hushålls inköp av livsmedel i det egna landet räknas till Kp, en importfirmas tullavgifter räknas till Uo, en exportfirmas försäljningsintäkter räknas till Tu. Följande identiteter gälla:

$$K = Kp + Ko + Ku$$
 (56)
 $U = Up + Uo + Uu$ (57)
 $T = Tp + To + Tu$ (58)
 $Np = Tp - Up - Kp$ (59)
 $No = To - Uo - Ko - Q$ (60)
 $Nu = Tu - Uu - Ku$ (61)

$$N = Np + No + Nu \tag{62}$$

Den sista identiteten (62) följer ur id. 56-61 och 46.

ŧ

De hittills behandlade begreppen äro närmast tänkta som mikroekonomiska storheter, d. v. s. som storheter gällande för ett enda subjekt. Genom att summera storheterna för alla de privata subjekten erhåller man motsvarande makroekonomiska storheter för hela den privata sektorn. Även då gälla de här framställda identiteterna. Det enda man skulle vilja uttala en betänklighet mot är den makroekonomiska sparandeidentiteten 51. Sparandet S och den inkomst, varur sparandet tänkes ske, hänföra sig ju till olika perioder. Beträffande månget subjekt kan det nog vara en acceptabel rationalisering att antaga, att det bestämmer K och Q under en period (j) med hänsyn till inkomsten under den föregående lika långa perioden (j-1), och att det uppfattar den del av j-I, som icke går åt till K och Q som ett sparande under perioden j. Men en summering för de olika subjekten blir mindre lämplig genom att olika subjekt i praktiken måste tänkas räkna med olika perioder. För ett arbetarhushåll är perioden kanske en vecka; för ett aktiebolag, som skall bestämma sin utdelning (K), är den ett år. Otvivelaktigt finns det också många subjekt, vilkas konsumtion under en period är beroende även av den beräknade inkomsten för den innevarande perioden och även av framtida perioders väntade inkomster.

¹⁾ T. ex. Lindahl (a. a., sid. 77) använder ungefär detta sparandebegrepp, och det förefaller, som om också Philip stundom använder det. (Se närmare härom i nästa not). På sid 218 skriver han: »Ved Opsparing forstaar man i Almindelighed den Del af Borgernes Indkomst, der ikke anvendes til Køb af Forbrugsgoder«. Med »Indkomst« menar han där tydligen (I—Q), d. v. s. vad jag här kommer att kalla behållen inkomst.

21. Makroekonomiska samband ex post.

Ex post gälla för den privata sektorn som helhet (makrohushållningen) vissa samband, som i allmänhet icke gälla för ett privat subjekt taget för sig (en mikrohushållning). I en förloppsanalys har man stor nytta av att ha klargjort en del av dessa samband för sig, och jag skall nu redogöra för några av de viktigaste.

Praktiskt taget kan man anse, att ex post intäkterna från privata subjekt blott utgöra en annan sida av de privata subjektens utgifter till andra privata subjekt. Någon identitet är detta visserligen strängt taget icke (såsom fallet är med utgivna och mottagna betalningar), ty intäkterna och utgifterna äro, vilket framgår av det ovan sagda, i viss mån subjektiva storheter. Men man torde lugnt kunna bortse från de differenser, som kunna förekomma, och den fortsatta framställningen kommer att bygga på antagandet, att följande likhet gäller ex post:

$$Np = Tp - Kp - Up = 0 (63)$$

Enligt id. 58 är T = Tp + To + Tu. Genom att enligt ekv. 63 ersätta Tp med Kp + Up finner man, att

$$T = Kp + Up + To + Tu \tag{64}$$

Med hjälp av dessa uttryck kunna användbara uttryck för inkomsten och sparandet konstrueras. Enligt id. 56 kan i ekv. 64 Kp ersättas med K— Ko— Ku. Det så erhållna uttrycket för T sättes in i inkomstuttrycket 48 (I = T - U + V + W). Vidare ersättes (— U) med (— Up — Uo — Uu). I det så erhållna inkomstuttrycket ersättes enl. id. 61 (Tu - Uu - Ku) med Nu. Man erhåller då följande uttryck för de samlade inkomsterna ex post:

$$I = K + V + To - Uo - Ko + Nu + W$$

$$(65)$$

Genom att där minska båda leden med Q och i det så erhållna uttrycket ersätta To — Uo — Ko — Q med No (id. 60) erhåller man följande uttryck för den behållna inkomsten ex post:

$$I - Q = K + V + No + Nu + W \tag{66}$$

Genom att minska båda leden med K och ersätta det så erhållna vänstra ledet med S" (id. 54) erhåller man följande uttryck för sparandet S" ex post:

$$S'' = V + No + Nu + W \tag{67}$$

I ekv. 65 och 66 kan man enl. id. 47 ersätta K + V med K' + V'. Ur den senare ekvationen erhållas då följande uttryck för den behållna inkomsten:

$$I - Q = K' + V' + No + Nu + W$$
 (68)

Genom att minska båda leden med K' och ersätta det så erhållna vänstra ledet med S' (id. 52) erhåller man följande uttryck för sparandet S' ex post:

$$S' = V' + No + Nu + W \tag{69}$$

I de fall, där det offentligas intäkter från det privata äro lika med dess utgifter till det privata (No=0), där bytesbalansen med utlandet är i jämvikt (Nu=0), och där inga finansiella vinster eller förluster, som räknas in i inkomsten, förekomma (W=0), är alltså ex post för det privata som helhet sparandet lika med »investeringen« (S'=V') och S''=V'). Om Philips sparandebegrepp (S) behöver detta däremot icke gälla¹).

¹) Dock skriver *Philip* (a. a., sid. 244): »Lad Opsparingen, S, ex ante være større end Investeringen, V; om man ikke foretog Indgreb og lod B være lig Q, maatte Resultatet ex post nødvendigvis blive S=V.c. Att B=Q betyder, att No=0. Underförstått torde Philip också antaga, att Nu=0 och W=0. Enligt ekv. 49 är då I=K+Q+V. På grund härav kan man sätta in ${}_{J}V-{}_{J}I$ i stället för $(-{}_{J}Q-{}_{J}K)$ i sparandeuttrycket 51 och erhålla uttrycket ${}_{J}S={}_{J-1}I+{}_{J}V-{}_{J}I$. Det är allt-å endast om ${}_{J}I={}_{J-1}I$, som ${}_{J}S={}_{J}V$. Det förefaller, som om Philip här använder sparandebegreppet S"=I-Q-K. Sätter man i denna identitet in (V-I) i stället för (-Q-K), blir S"=V.

DISKUSSIONEN OM INFLATIONENS BEKÆMPELSE

Af JØRGEN PEDERSEN og H. WINDING PEDERSEN

I.

Professor Winding Pedersens Forsvar i Tidsskriftets forrige Hæfte for Professorudvalgets Betænkning skriver han S. 312, at de mere teoretiske Spørgsmaal, d. v. s. Spørgsmaal angaaende Tingenes faktiske Sammenhæng, som jeg har »været saa ivrig« for at fremdrage og diskutere, i Virkeligheden kun er af mindre Betydning for Bedømmelsen af Udvalgets positive Forslag. Det maa være tilstrækkeligt, skriver W.P., at der faktisk er en stor Mængde ledige Penge, og at Nationalindtægten udtrykt i Kroner er steget, mens Udbudet udtrykt i fysiske Enheder er faldet, saaledes at der er opstaaet betydelig Spænding mellem Efterspørgsel og Udbud; og de eneste vigtige Spørgsmaal er efter W.P., om denne Udvikling indebærer nogen Risiko, og i saa Fald hvilke Foranstaltninger, der bør træffes for at imødegaa denne Risiko.

Jeg kan slet ikke være enig med W. P. i denne Betragtning. Selvfølgelig er det vigtigste Spørgsmaal af alt, dels om de forskellige Fænomener, som er dukket op, kan frembyde nogen Fare ud fra et eller andet Synspunkt, som maatte være af Interesse, dels hvilke Foranstaltninger, der mest hensigtsmæssigt kan træffes for at imødegaa en eventuel Fare; men hvorvidt en saadan Fare foreligger, kan man jo ikke vide, før man har analyseret Tingenes Sammenhæng, og en saadan Analyse vil ogsaa være absolut nødvendig for at man paa rationel Maade kan træffe Foranstaltninger imod de Farer, som denne Analyse maatte have aabenbaret. Men ogsaa af andre Grunde forekommer det mig af Interesse at drøfte dette Spørgsmaal om Tingenes Sammenhæng. Der er nemlig ikke megen Sandsynlighed for, at W. P. og jeg skal kunne blive enige om, hvilke positive politiske Foranstaltninger der skal gennemføres, det beror paa rent subjektive Forhold; men der burde være Haab om, at vi kunde blive enige om, hvorledes de økonomiske Fænomener er kædet sammen. Dertil kommer, at i den Pavse, som Politikken i Øjeblikket nødvendigvis maa leve under, turde det være særdeles gavnligt at hellige sig netop Opklaringen af disse Sammenhæng, saaledes at der kan foreligge en sund Basis for Indgreb, naar der til sin Tid bliver Mulighed for saadanne. Jeg maa derfor ærgre W.P. med endnu engang at vende tilbage til disse, som han kalder det, mere teoretiske Spørgsmaal.

Den sekundære Virkning af Stigning i Priser og Lønninger.

I Betænkningens 1. Stk. sidste Punktum (N. T. S. 228) hedder det, at Pris- og Lønstigningerne dels har indvirket direkte paa Prisniveau og Omkostninger, dels medvirket til at skabe større Efterspørgsel efter Forbrugsvarer. Jeg gjorde i min Kritik opmærksom paa, at en Prisstigning ikke kunde have nogen saadan sekundær Virkning paa Priserne gennem Efterspørgselen, idet Køberne nødvendigvis maa reducere deres Efterspørgsel udtrykt i Godeenheder svarende til den Udvidelse af Forbruget, som Sælgerne kan tillade sig. W. P. svarer hertil, at for saa vidt Prisstigningen gælder Eksportvarer, vil den Indtægtsstigning, som hidrører fra Eksporten, ikke blive kompenseret af Forbrugernes ringere Købeevne overfor Varer. Jeg skal hertil sige, at en Forbedring af Bytteforholdet overfor Udlandet, saa Eksportpriser stiger stærkere end Importpriser, ganske rigtigt er et ekspansivt Element, men det kan vel ikke antages at være noget hyppigt foreliggende Tilfælde, at Eksport- og Importpriserne, navnlig under de nuværende Forhold, hvor der træffes Aftale mellem Landene om Prisforholdet, skulde være indbyrdes uafhængige. Ganske vist skete der i Aaret 1940 en relativ Stigning i Eksportpriserne, men der havde rigtig nok paa Forhaand været en meget voldsom Ændring i modsat Retning, og i 1941 gik Udviklingen i samme Retning. I det hele og store tør man vel sige, at bortset fra en vis Korrektur i Forholdet mellem Im- og Eksportpriser i 1940 har der været en paafaldende Parallelisme mellem disse to Sæt af Priser. Stigningen i det ene Sæt har betinget Stigningen i det andet.

Hvis det er rigtigt, at der sædvanlig vil være en saadan Parallelisme, falder W. P.'s Argument til Jorden, idet Forbrugernes Købeevne overfor Varer sænkes gennem Stigningen i Importpriserne. Eksport har jo normalt den Funktion at købe Import, og det maa

altsaa være de Betingelser, hvorpaa denne Import kan skaffes, det kommer an paa. Naar W. P. dernæst anfører, at der endvidere kan ske en Ændring i Opsparingskvoten gennem en saadan Prisforskydning, og at Efterspørgselen derigennem kan ændres, saa har han Ret heri, men det er overvejende sandsynligt for ikke at sige helt sikkert, at en saadan Ændring af Opsparingen vil gaa i Retning af mindre, ikke større Efterspørgsel efter Forbrugsgoder; thi Indtægtsforskydningen gaar fra de mindre til de mere bemidlede, og det er almindeligt bekendt og tilstrækkeligt godtgjort, at de bemidledes marginale Opsparingskvote er større end de ubemidledes.

Hvad dernæst angaar Lønstigningen, siger W. P., at det vel er rigtigt, at den Arbeider, hvis Løn forhøies med en vis Procent, ikke kan efterspørge et større Kvantum Varer end før, hvis Prisen paa Varerne samtidig forøges med den samme Procent, men at en Del af de Ting, der produceres, overhovedet ikke kommer frem paa Konsumgodemarkedet. Dette er rigtigt, men ogsaa uden Betydning for det paagældende Spørgsmaal, eftersom der til den Del af Arbejdskraften, som anvendes i saadan Produktion, maa svare en nøjagtig lige saa stor Opsparing. Der kommer altsaa heller ikke ad den Vej nogen »extra Efterspørgsel« frem. W.P. er imidlertid ogsaa her af den Opfattelse, at Lønforhøjelsen vil fremkalde en Ændring i Opsparingskvoten. Dette er dog vel lidet sandsynligt. Lad os sætte, at Halvdelen af Befolkningen er beskæftiget med Fæstningsbyggeri og Resten med Vedligeholdelse af Konsumgodeproduktionen, at Lønnen generelt stiger med en given Procent og Priserne paa Konsumgoderne ligeledes, Residualindkomsterne maa følgelig stige med samme Procent. Hvad skulde da bevirke, at Folk ændrede deres Forbrugsdispositioner? Forholdet mellem Indkomst og Priser paa Konsumgoder er efter Forudsætningerne uforandret. Man kan naturligvis ræsonnere, at en saadan generel Prisstigning vil fremkalde Inflationsfrygt, og i saa Fald faar W.P. naturligvis Ret, men man maa dog her erindre, at langt den overvejende Del af Befolkningen ikke har nogen Mulighed for selv i dette Fald at forøge sin Efterspørgsel, fordi de er uden Formue. Jeg skal dog ikke benægte, at hvis der sker hyppige Lønstigninger, kan dette Moment komme til at virke ret kraftigt.

Men indrømmet, at der baade i dette Tilfælde og navnlig i det foregaaende kan ske Ændringer i Forbrugskvoten, selvom det er usikkert, i hvad Retning denne Ændring vil gaa, saa vil vel ikke ret mange Læsere af det omtalte Stykke i Betænkningen, hvis Indhold forøvrigt gentages flere Steder, komme til at tænke paa de Ting, W.P. her har fremhævet. Det vil i hvert Fald ikke gælde de Politikere, af Hensyn til hvem Betænkningen efter W.P.'s Udtalelse væsentligt er skrevet. Disse vil uvægerligt faa den Opfattelse, at selve Pris- og Lønstigningen under alle Forhold medfører en saadan sekundær Efterspørgselsvirkning, og at det derfor, naar Pris- og Lønstigning finder Sted samtidig, gælder om at bremse den gennem efterspørgselsbegrænsende Foranstaltninger, et Argument, som de skiftende Finansministre da ogsaa stadig har fremført.

Kan Lønstigning afbøde Knaphedsprisstigningens Virkning paa Arbejdernes Levefod?

Dette Emne er efterhaanden saa fortærsket, at noget nyt næppe kan siges derom. Selvfølgelig paastaar jeg ikke, at en Lønstigning samme Dag og heller ikke den følgende medfører en tilsvarende Prisstigning. En større eller mindre Del af Stigningen kan naturligvis betales af Foretagernes »quasirent«; men i det Tilfælde, hvor denne derved bliver utilstrækkelig til Dækning af Foretagernes »Egenløn« og »Egenrente«, vil der blive truffet Foranstaltninger til Indskrænkning af Produktionen. I andre Tilfælde, hvor der foreligger monopolistisk bestemt Foretagerindtægt eller en særlig Knaphedsrente, behøver dette ikke at være Tilfældet. Det maa formentlig være Priskontrollens Opgave at hindre, at saadanne Monopolindtægter eksisterer, og har man løst denne Opgave, bliver Stillingen den samme overalt.

Nu vil jeg selvfølgelig ikke paastaa, at Priskontrollen til Fuldkommenhed har løst denne Opgave, og jeg vil heller ikke benægte, at en Lønforhøjelse i et Samfund, hvor man har Priskontrol, ikke i visse Tilfælde kan delvis betales af saadanne Monopolindkomster, som Priskontrollen har efterladt; noget saadant kan imidlertid kun finde Sted, indtil disse Elementer er fuldstændig udryddet. Hvad angaar et Samfund, hvor ingen Priskontrol findes, forekommer det mig ret usandsynligt, selvom jeg ikke helt vil benægte Muligheden deraf, at Udøvelse af Monopolpolitik skulde ændres som Følge af generelle Lønændringer. Jeg har ikke hørt noget om, at Monopolelementet under den voldsomme Stigning i Lønniveauet, som er sket i Løbet af de sidste 50 Aar, skulde være blevet svækket.

Forskellen mellem W.P. og Ohlin paa den ene Side og mig paa den anden i denne Sag synes at bero derpaa, at de to Herrer interesserer sig for, hvad der sker i den nærmeste Fremtid, de tager ikke Hensyn til de Processer, f. Eks. Indskrænkning i Produktionen, der opstaar ved Lønændringen. Mens jeg først og fremmest interesserer mig for, hvad der sker paa noget længere Sigt. Jeg skal ikke benægte, at det andet Synspunkt ogsaa har Betydning, men her, hvor Talen er om Inflation, hvorledes man nu end vil definere dette, knytter Interessen sig vel først og fremmest til det Stadium, Tingene tenderer henimod. At det er Tilfældet ogsaa for Udvalget, synes at fremgaa af dets Betragtninger over den Art af Prisstigning, der bliver varig, og den, der kun er midlertidig, knyttet til Krigsforholdenes særlige Omstændigheder.

Uanset hvad man iøvrigt vil mene om min saakaldte Enfaktoranalyse, saa indrømmer da i hvert Fald Ohlin, at paa længere Sigt er min Teori om, at Priserne maa variere proportionalt med Lønnen, rigtig. Naar W.P. paa S. 305 henviser til, at Priserne under den nuværende Prislov ikke kan stige proportionalt med Lønnen, fordi der ikke maa beregnes større absolut Nettofortjeneste end før Krigen, skal jeg dertil svare, for det første at dette ogsaa kun vedrører Korttidsræsonnementet, og for det andet at en saadan Bestemmelses Overholdelse ikke kan undgaa at faa Indflydelse paa Produktionen i alle de Tilfælde, hvor Foretagerindtægten ikke indeholder en Margin udover Dækning for egen Løn og egen Rente, altsaa udover Dækning for Gennemsnitsomkostningerne ved den paagældende Produktionsstørrelse.

Er Nationalbankens Financiering af Clearingkonto og Forskellige Debitorer ansvarlig for Indkomststigningen eller en Del deraf?

Til W. P.'s Bemærkninger herom maa jeg henvise til mit første Indlæg (N. T. 1943 S. 256—58). Jeg opstiller der følgende Spørgsmaal: Vilde Indkomsten i Samfundet have været mindre, hvis Clearing- og Besættelseskontoen var blevet financieret ved Laan i Markedet (eller en Kombination af Laan og Skatter)? Efter en Diskussion, hvor alle væsentlige Synspunkter er draget frem, besvarer jeg dette Spørgsmaal med et Nej. Jeg har efter fornyet Gennemlæsning og efter at have læst W. P.'s Indlæg, intet andet at føje til denne Diskussion end den Selvfølgelighed, at Nationalbanken under alle Omstændigheder maatte foretage en Kreditudvidelse stor nok til at financiere Stigningen i den Seddelmasse, Publikum uanset af hvilken Grund vil ligge med.

Resten af det paagældende Beløb kunde teknisk set være tilvejebragt paa anden Vis. Dette synes mig saa selvfølgeligt, at det ikke er nødvendigt at gaa nærmere ind paa de forskellige Fremgangsmaader, der kunde være anvendt. Virkningerne af en udstrakt, eventuelt total Anvendelse af Laan og Skatter til Formaalet har jeg antydet (N. T. 1943 S. 257—58). De vilde være saa ondartede (særlig hvis man havde brugt forbrugsbegrænsende Skatter), at det vilde have været helt taabeligt at anvende dem, men man kan dog ikke, som W. P. gør det S. 307, sige, at Skabelsen af ledige Penge har været en Betingelse for Stigningen i Nationalindtægten, saaledes at den nødvendigvis vilde være blevet mindre, hvis man havde financieret paa anden Maade.

Hvad dernæst angaar en eventuel Undladelse af at afkøbe Eksportørerne deres udenlandske Tilgodehavender, skal først bemærkes, at hvis dette blot gjaldt, hvad svarede til Beholdnings (Besætnings)-reduktionen, vilde det vel have formindsket deres Forbrugsmuligheder, men næppe deres Forbrug, da det vel ikke kan anses for almindeligt, at Folk spiser deres Driftskapital op, navnlig ikke i Perioder, hvor deres Indtægt er stigende.

Men rent bortset herfra forekommer det mig en fuldkommen urimelig Tanke, at man (Nationalbanken eller Staten) ganske forskelsløst skulde nægte at indfri Borgernes Clearingtilgodehavender eller andre gennem statslige Arrangementer opstaaede udenlandske Tilgodehavender i fuldt Omfang. At gennemføre den »Hovedregel«, som W.P. taler om, er utvivlsomt hensigtsmæssigt, naar man ønsker, at den Ydelse, som Tilgodehavendet er Godtgørelse for, skal formindskes eller helt ophøre. Men noget saadant har der slet ikke været Tale om under Krigen; tværtimod er de Godtgørelser der er fastsat for Ydelser (Varer eller andre Ting) til Udlandet, utvivlsomt bestemt af Ønsket om, at de skal fremkomme i størst muligt Omfang.

Der har derfor ikke været nogen Mulighed for at følge en saadan saakaldt Hovedregel. Derimod har der naturligvis været Mulighed for helt eller delvis at financiere Udbetalingen ved Optagelse af Laan eller Opkrævning af Skatter. Hvad Virkningen deraf vilde være blevet, har jeg som nævnt antydet S. 257—58.

Jeg kan derfor ikke se, at W. P. har anført noget som helst Bevis for, at Nationalbanken kan gøres ansvarlig for Indkomststigningen under Krigen. Den har udelukkende været bestemt af Faktorer, som ligger udenfor Rækkevidden af de Midler, Nationalbanken har til Raadighed.

Ejendomspriser og Produktpriser i Landbruget.

W.P. indrømmer, at det Stykke, som jeg citerede S. 259, kunde være klarere formuleret, og han vil derfor formentlig ogsaa undskylde, naar jeg meget mod min Vilje er kommet til at tillægge

Udvalget andre Anskuelser, end det har. Jeg maa dog indrømme, at jeg selv efter W. P.'s Fortolkning ikke kan finde Logik i Stykket.

Hvad angaar Spørgsmaalet om Ejendomsprisernes Evne til at binde Prisudviklingen i Fremtiden, skal jeg ikke fortsætte Diskussionen om den teoretiske Side af Sagen. Jeg skal dog bemærke, at jeg ikke kan acceptere W. P.'s Terminologi, hvorefter Foretagernes Residualindkomst sidestilles med Arbejdslønnen. Heller ikke skal jeg komme nærmere ind paa politisk-psykologiske Betragtninger, men jeg benægter, at der i Erfaringerne fra 30'erne ligger noget Bevis paa, at tidligere Ejendomspriser skulde kunne binde den fremtidige Prisudvikling. W. P. henviser til Valutadeprecieringen i Begyndelsen af 30'erne og forskellige prishævende Foranstaltninger. Det er naturligvis fuldstændig rigtigt, at disse Foranstaltninger hindrede, at Landbrugskrisen blev endnu værre, men deraf følger dog ikke, at de var begrundede i tidligere Ejendomspriser eller eksisterende Gældsforhold. Jeg vil gerne vide, om W. P. vil paastaa, at man ikke vilde have foretaget Valutadeprecieringen i Begyndelsen af 30'erne, hvis Landbruget havde været gældfrit, og om en Undladelse af at træffe disse Foranstaltninger kunde have været uden saadanne Virkninger paa Produktionen i Landbruget, som af praktisk talt alle vilde være blevet anset for uønskelige, nemlig en stærk Nedgang ikke alene i den dyriske, men først og fremmest i Planteproduktionen her i Landet¹).

Med Hensyn til Erfaringerne skal jeg henvise til, at Landbrugskapitalens Handelsværdi for de af det landøkonomiske Driftsbureau behandlede Landbrug i 1920—21 kulminerede med 4038 Kr. pr. ha. Forrentningen af dette Beløb vilde umiddelbart før Krigsudbruddet have krævet godt 200 Kr. pr. ha i Nettoudbytte, mens Nettoudbyttet i 1931—32 udgjorde ÷ 11 Kr., i det følgende Aar 60 Kr. og ingensinde indtil Krigsudbruddet oversteg 100 Kr. pr. ha. Yderligre skal Opmærksomheden henledes paa det uhyre Nyanskaffelses- og Vedligeholdelsesbehov, der dukkede op i Landbruget her under Krigen, og som viser, hvad forøvrigt Regnskabstallene bekræfter, at man fra 1930 til Krigsudbruddet i høj Grad

¹) Naar Produktionen i Landbruget blev holdt oppe i den Udstrækning, den faktisk blev, skyldtes det for en meget stor Del det stærke Fald i Landbrugets Lønninger. Timelønnnen for løse Daglejere var saaledes i 1932 ca. 48 Øre, mens den gennemsnitlige Timeløn for Jord- og Betonarbejdere i Provinsen var 126 Øre. En saadan Forskel kan selvsagt kun opretholdes, naar en uhyre Arbejdsløshed spærrer Bortvandringen fra Landbruget.

havde negligeret Vedligeholdelsen af Produktionsapparatet, hvilket tyder paa, at Nettoudbyttet ikke engang har været tilstrækkeligt til at sikre en uforandret Opretholdelse af Produktionen ud i Fremtiden.

I Forbindelse med ovenstaaende kan jeg maaske her gøre en Bemærkning angaaende Priser og Produktionsomfang i Landbruget. Det forekommer mig, at den Opgave, der tilkommer os Økonomer, maa være at udrede Tingenes Sammenhæng, ikke at tage Stilling til, hvad der tjener Samfundet bedst, altsaa heller ikke til, om det paa det Tidspunkt, da Udvalget skrev sin Betænkning, var hensigtsmæssigt at forøge evt. formindske Landbrugsproduktionen. Dette tilkommer det alene de politiske Myndigheder at tage Bestemmelse om. Jeg har i mit tidligere Indlæg hævdet, at en Ændring af Landbrugspriserne kun tilfældigt kan tænkes at være neutral overfor Produktionen, og samme Virkning som en Ændring af Landbrugspriserne har ogsaa en Ændring i Omkostningerne. W.P. paastaar nu, at der i Foraaret 1943 ved Forhøjelse ikke var nogen Mulighed for at forøge Produktionen, idet Arbejdskraft ikke kunde skaffes. Rent bortset fra, at en Forhøjelse til Kompensation af de stegne Omkostninger maaske kunde medvirke til at fastholde den Arbejdskraft, som allerede var der, skal jeg gøre opmærksom paa, at i Sommeren 1942 udgjorde Timelønnen i Landbruget ikke over 60 pCt. af Lønnen for andre Arbejdere af samme Kvalitet i Landdistrikterne¹). Dette maa da formentlig være et Tegn paa, at Landbruget ved højere Priser skulde kunne tiltrække sig Arbejdere andet Steds fra, eller dog fastholde mere Arbejdskraft. I Sommeren 1943 var Lønforskellen stærkt reduceret, men heller ikke da kan Forraadet af brugbar Arbejdskraft siges at være udtømt, idet jeg i hvert Fald selv ved Rejser gennem Landet har konstateret betydelige Antal Arbejdere beskæftiget ved praktisk talt unyttigt Vejarbejde.

Det, jeg har vendt mig imod i mit Indlæg, var imidlertid slet ikke det praktiske Spørgsmaal, om man i Øjeblikket skulde forhøje Landbrugsprodukternes Priser eller ikke. Det kan i høj Grad diskuteres, og det kan ses fra mange Synspunkter; men jeg vendte mig mod den med et mildt Ord mangelfulde Analyse af Spørgsmaalet. Et sagkyndigt Udvalg bør ikke udslynge Postulater, men analysere.

¹⁾ Sommerdaglønnen for løse Dagarbejdere i Landbruget var ca. 9,50 Kr. for en 10 Timers Arbejdsdag, mens Jord- og Betonarbejdernes Timefortjeneste var 1,74 Kr.

Udvalgets Forslag.

Under Afsnit V i sit Indlæg siger W.P., at uanset hvordan alle disse teoretiske Sammenhænge end maatte være, er det en Kendsgerning, at der er fremkommet en stor Mængde ledige Penge, og at Nationalindkomsten udtrykt i Kroner er steget, mens Vareudbudet er blevet stadigt mindre. Han føjer til: »saaledes at der er opstaaet en betydelig Spænding mellem Efterspørgsel og Udbud«. Nu siger W.P., at det Spørgsmaal, der har Interesse, er først og fremmest, om denne Udvikling indebærer nogen Risiko, mens de teoretiske Overvejelser er relativt ligegyldige. Jeg skal hertil svare, hvad jeg allerede indledningsvis har antydet, at dette Spørgsmaal, om denne Udvikling indebærer nogen Risiko, overhovedet ikke kan afgøres, før man har foretaget en Aanlyse, og det er derfor, jeg er saa absolut uenig med W. P. i, at denne Analyse er uden reel Betydning. Naar man ser paa de Forslag, som Udvalget har stillet, saa er der jo heller ingen Tvivl om, at i hvert Fald de fleste af dem, som naturligt er, grunder sig paa den efter min Mening højst ufuldkomne og i sine Konklusioner urigtige Analyse.

Naar man som Udvalget har den Opfattelse, at Indkomststigning, der sker i Forbindelse med Løn- og Vareprisstigning (»Knaphedsprisstigning«), har en sekundær Efterspørgselsvirkning, er der, naar man skal foreslaa Midler mod Inflation, god Mening i at søge disse Virkninger hæmmet ved efterspørgselsbegrænsende Skatter. Naar man som jeg har den Opfattelse, at Udvalgets Teori paa det Punkt er uholdbar, kan jeg naturligvis heller ikke se anden Fare eller Risiko med Henblik paa Inflation end den, der ligger i selve Løn- og Prisforhøjelserne. Prisforhøjelserne frembyder til og med kun i politisk-taktisk Henseende en Inflationsfare og er iøvrigt et

Retfærdighedsspørgsmaal.

Hvad mener W. P. iøvrigt med Spændingen mellem Indkomster og Vareudbud? Tænker han paa den Spænding, som paa nogle Omraader er opstaaet derved, at man har fastsat Maksimalpriser, saaledes at Folk ikke kan købe saa stort et Kvantum, som de vilde, til den fastsatte Pris. I saa Fald vil jeg svare, at denne Spænding ikke frembyder nogen Inflationsfare, men en Fare for sort Børs. Denne Foreteelse kan, hvis den faar et overvældende Omfang, i taktisk-politisk Henseende frembyde Inflationsfare. Men at ville imødegaa denne Fare ved efterspørgselsbegrænsende Foranstaltninger, er det samme som at ville udrydde Rotterne i et Hus ved at sulte Beboerne ud; for Meningen med Maksimalprissystemet

er jo bl. a. at tvinge en Del af Efterspørgselen over til Omraader, hvor der er Muligheder for Forbrugsudvidelse.

Eller mener W.P. med den omtalte Spænding, at den af Indkomsten bestemte Totalefterspørgsel er saa stor, at den ikke kan imødekommes ved nogen Pris, d. v.s. at der er absolut Mangel paa Arbejdskraft? I saa Fald er der Fare for Inflation. Vi har da det Tilfælde, som jeg nævner i mit første Indlæg S. 270 n. og 273 1. og 2. Stk., hvortil her skal henvises. Hvis Situationen virkelig var den her forudsatte, maatte det første Skridt være at gennemføre de arbejdsbesparende Foranstaltninger som Udvalget foreslaar, N.T. S. 239 1. Stk., idet der her foreligger en fuldstændig overflødig Anvendelse af Arbejdskraft.

Hvad dernæst angaar Pengeledigheden, da er det klart, at naar man som Udvalget har den Opfattelse, at man med samme Lønog Beskæftigelse kunde have haft en lavere Indkomst og dermed Efterspørgsel, hvis Nationalbankens Kreditudvidelse havde været mindre, og at den Form, hvori Folk holder deres Formue, faar Indflydelse dels paa deres Forbrugsdispositioner, dels paa deres Indkøb i Forretningsøjemed, samt at de store Kassebeholdninger forleder Bankerne til letsindig Kreditgivning, saa kan de ledige Penge, der jo beror paa Nationalbankens Køb af Aktiver, hvis de i foregaaede Stk. nævnte Betingelser er til Stede, skærpe Inflationsfaren. Ud fra denne Opfattelse kan de Foranstaltninger, Udvalget foreslaar til Baandlægning af de ledige Penge, hvad enten det nu er Skatter, Laan eller Krav om Tvangskasse, motiveres.

Hvis man derimod, som jeg og mange andre, er af den Opfattelse, at Folk holder den Størrelse paa deres Kasser, som de af Hensyn til deres Dispositioner (saavel Forbrugs- som Forretnings-, herunder Spekulationsdispositioner) finder passende, og at Folks Efterspørgsel til Forbrug eller forretningsmæssige Indkøb ikke lader sig paavirke nævneværdigt af Kassebeholdningens Størrelse, og at Banker, der af Frygt for Tab ikke tør anbringe i Obligationer, heller ikke tør laane ud uden betryggende Sikkerhed, er det ikke muligt at finde anden Mening i »Steriliseringsforanstalningerne« end et Ønske om at holde Rentefoden oppe.

Opkrævning af ikke efterspørgselsbegrænsende Skatter har naturligvis Virkning i samme Retning, men er dog for drastisk et Middel til dette Formaal. Den kan imidlertid forsvares ud fra andre Synspunkter, nemlig en Formindskelse af Statsgælden, men dette er Inflationsbekæmpelsen uvedkommende.

W.P. kan ikke tiltræde dette Synspunkt. Han siger (S. 314 n.), af de ledige Penge for en stor Del er Midler, der er frigjort ved Realisation af Varelagre, og derfor repræsenterer de en Kapital, som det vil falde Driftsherrerne naturligt at anvende til Varekøb, naar Lejlighed byder sig; den øvrige Formue vil derimod kun blive mobiliseret i særlige Situationer. Om dette er rigtigt, ved jeg ikke, det er desuden ligegyldigt. Men mener W.P. virkelig, at hvis det lykkes at faa en Grosserer eller Fabrikant til at anbringe sine fra Forretningen frigjorte Midler i Obligationer, vil han undlade at fortsætte sin Forretning i samme eller større Omfang efter Krigen, hvis han skønner, at det kan betale sig? Han maa jo dog kunne sælge eller belaane de paagældende Værdipapirer. Og naar W.P. til og med i den sidste Sætning i Afsnit V siger, at der ikke er Fare for, at Realiseringen af Værdipapirer til det omtalte Formaal skal føre til Rentestigning, saa vil der jo slet ikke foreligge nogen som helst Hindring for de paagældende Dispositioner. Iøvrigt skal der sikkert en meget stor Rentestigning til for at hindre Folk i at gøre Indkøb, der bortset fra Renten forekommer dem fordelagtige.

Til sidst stiller W.P. følgende Spørgsmaal: »Naar Politikerne viser sig villige til at imødegaa Pengerigeligheden ad Skattevejen og spørger Økonomerne til Raads, skal disse da svare: »Nej, Skatter er unødvendige. Pengerigeligheden medfører ikke nogen Inflationsfare, Priskontrolraadet klarer Ærterne«. Jeg vilde dertil have svaret: Forøgelsen af Skatterne er i den nuværende Situation et uegnet Middel til at bekæmpe Inflation, fordi det, hvis det skal anvendes saa langt, at det bliver effektivt i denne Henseende, vil have Virkninger, der er lige saa uønskede som Inflation. Naar man vil undgaa en varig Forhøjelse af Prisniveauet, der ikke er begrundet i ugunstige Produktionsforhold, gælder det alene om at hindre Lønstigning. Dette vil være lettere at opnaa, naar man fører en skarp Kontrol med, at Priserne ikke ligger højere end Hensynet til Produktionens Forøgelse og Opretholdelse kræver, og samtidig vil man bidrage til at opnaa, hvad alle anser for større Retfærdighed i Indkomstfordelingen. Men iøvrigt kan der bortset fra Spørgsmaalet om Inflation være god Mening i en til Konfiskation grænsende Beskatning af saadanne Krigsgevinster, hvis Dannelse Pris- og Lønreguleringen ikke formaar at hindre; thi næsten alle er enige om det uønskede i, at der saaledes danner sig Formuer, hvortil intet indtægtsgivende Aktiv i Samfundet svarer.

Dette sidste Synspunkt kan anlægges paa Udvalgets paaskønnelsesværdige Forslag om Merindkomstskat, men udenfor falder Udvalgets Tanke om at erstatte en Del af Merindkomstskatten med tvungen Opsparing, der maa motiveres paa anden Maade og paa en Maade, som jeg ikke kan akceptere.

e

t

Heller ikke den 10 pCt. Forhøjelse af Indkomstskatten til Staten kan komme ind under dette Synspunkt, idet den vilde blive meget byrdefuld for en Række smaa og mellemstore Indtægter og tvinge Indehaverne til en Reduktion af Forbrug, som de har Mulighed for at faa tilfredsstillet.

Hvad dernæst angaar den ekstraordinære Grundskyld, da forekommer den mig — maaske næst efter Stempelafgiften paa Obligationer — at være den daarligst begrundede i hele Komplekset.

Den begrundes i Betænkningen paa to Maader: 1) Med Ønsket om at holde Ejendomspriserne nede. Men her maa man spørge hvorfor det kun er vigtigt at holde Prisen paa Ejendomme med over 6000 Kr. Grundværdi nede? 2) Med at det middelstore Landbrug ikke rammes af Merindkomstskatten. Men hvorledes kan det objektivt begrundes, at »middelstore« Landmænd skal svare Merindkomstskat efter andre Regler end andre Mennesker?

Man kan maaske sige, at Statsskatteskalaen ikke tager Hensyn til de forskellige Leveomkostninger i By- og Landdistrikter, og at de sidste derfor begunstiges; men bortset fra, at dette er af mindre Betydning, naar vi kommer op paa den Del af Indtægten, som her er Tale om, maa denne Begunstigelse gælde alle i Landdistrikterne boende Personer, uanset deres Grundværdi, og maatte motivere en Ændring i Skalaens nederste Ende. At ville korrigere noget saadant med en Skat lignet efter et Kriterium, der kun yderst ufuldkomment er korreleret med Indkomsten (tænk paa Forskel i Formueforhold, Dygtighed, Held og Uheld, Klima), er dog for summarisk.

Hertil kommer, at med de Erfaringer, disse Landmænd har gjort angaaende Indtægtssvingninger, maa de nødvendigvis henlægge store Beløb til Reserver til Imødegaaelse af senere eventuelt ekceptionelt lave Indtægter, saaledes at denne Del af Indtægten slet ikke er disponibel til Forbrug.

Jeg kan saaledes ikke finde nogen objektiv Begrundelse for Forslaget i Relation til Formaalet, der jo skulde være at bekæmpe Inflation.

Jørgen Pedersen.

Naar man skal udtale sig om, hvordan fortsat Inflation kan hindres, er det naturligvis ikke min Mening, at det ikke har nogen Interesse at analysere den hidtidige Udvikling og Sammenhængen mellem de relevante økonomiske Fænomener. En saadan Anskuelse har jeg heller ikke fremsat i de første Linier af Afsnit V i mit forrige Indlæg i denne Diskussion (N. T. 1943, S. 312), saaledes som Professor Jørgen Pedersen i sine indledende Bemærkninger og i Begyndelsen af sit Indlægs sidste Afsnit synes at mene. Hvad jeg paa det citerede Sted har søgt at sige, er blot det, at ens Stilling til Diskussionens Hovedemne, nemlig de af J. P. angrebne finansielle Foranstaltninger mod Inflationsfaren, ikke nødvendigvis staar og falder med det Syn, man har paa den Del af J. P.'s Argumentation, der er behandlet i Afsnit I—III i min forrige Artikel.

1) Ens Standpunkt til Forslagene berøres ikke af, om man mener, Lønforhøjelser kan give Arbejderne Kompensation for Knaphedsprisstigningerne eller ikke. Dette er et rent Sidespørgsmaal i Diskussionen.

2) Hvis Løn- og Prisforhøjelser har en iøvrigt ukompenseret »Efterspørgselsvirkning«, forstærkes Motiveringen for efterspørgselsbegrænsende Skatter. Men saadanne Foranstaltninger kan begrundes, selv om man ikke tror paa en saadan Efterspørgselseffekt, nemlig som Middel til at bekæmpe den Tendens til Knaphedsprisstigninger, som følger af, at der overfor den til enhver Tid givne Indkomst stilles et stadigt faldende Vareudbud, bl. a. paa

Grund af Lagrenes Indskrumpning.

3) Uanset om Nationalbankens Kreditudvidelse har spillet nogen Rolle for Stigningen i Nationalindkomst og Forbrugsudgifter eller ikke, er Indkomsterne og Efterspørgslen i hvert Fald gaaet i Vejret, og dermed er Motiveringen for efterspørgselsbegrænsende Skatter blevet stadig stærkere, jfr. Punkt 2. Uanset om man tillægger Nationalbankens Kreditudvidelse nogen Betydning for Udviklingen i Indkomster og Forbrug, er der endvidere Enighed om, at den har skabt de ledige Penge. Hvad enten man besvarer det nævnte Spørgsmaal bekræftende eller benægtende, kan man altsaa mene, at de ledige Penge indebærer en Risiko for Prisstigning eller for, at Renteniveauet bliver for lavt, og man kan have den Opfattelse, at det er formaalstjenligt at imødegaa Pengerigeligheden ved finansielle Foranstaltninger.

4) Hvis Stigningen i Landbrugsejendommenes Priser viser sig at gøre det vanskeligere senere at faa Produktpriserne ned igen, forstærkes herigennem Motiveringen for at gennemføre Foranstaltninger, som kan bremse Opgangen i Ejendomspriserne, herunder Beskatning af Landbrugets Merindtægter. Men selv om Ejendomsprisernes Højde ikke har en saadan prisbestemmende Virkning, er der Brug for at bremse Ejendomsprisernes Opgang for at imødegaa Risikoen for andre uheldige Virkninger af en overdreven Prisopgang: Tab for de senere Aars Købere og i værste Fald Gældskrise, hvis det viser sig, at Indtægterne efter Krigen ikke kan forrente de opskruede Priser. —

Altsaa: Hvis J.P. har Ret i den Kritik, han har rejst under de ovennævnte Punkter, vil dette for nogle af Punkternes Vedkommende svække Motiveringen for Udvalgets Forslag om finansielle Forholdsregler, men det slaar ikke Grunden bort under dem. Foranstaltningerne er stadigvæk tilstrækkeligt motiveret med andre Grunde. Denne Statusopgørelse ønskede jeg i mit forrige Indlæg at foretage til Orientering for Læserne — maaske lovlig summarisk — inden jeg gik over til at behandle det, jeg mente var J.P.'s Hovedargumenter, nemlig at finansielle Foranstaltninger dels er overflødige, fordi hverken den stigende Spænding mellem Indkomster og Vareudbud eller de ledige Penge indebærer nogen Fare for Prisstigning, dels er skadelige, fordi de fører til Arbejdsløshed. —

Iøvrigt giver Professor Jørgen Pedersens sidste Indlæg mig Anledning til følgende Bemærkninger:

Løn- og Prisstigningernes Virkninger.

Hvis en Prisforhøjelse paa de eksporterede Varer forsaarsager, at ogsaa de indførte Varer maa betales med en højere Pris, modvirkes Eksporterhvervenes forøgede Købeevne som fremhævet af J. P. af, at de importerede Varer kommer til at lægge Beslag paa en større Del af Købernes Forbrugsudgifter, saaledes at de har mindre tilovers til Køb af andre Ting. Det er ogsaa rigtigt, at man under de nuværende Samhandelsforhold maa være forberedt paa en vis indbyrdes Afhængighed mellem Priserne paa Import og Eksport. Men naar Talen specielt er om Krigstidens dansk-tyske Samhandel, kan man ikke gaa ud fra som givet, at Stigningen i vore Eksportpriser har været Aarsag til, at ogsaa Priserne paa de importerede Varer er gaaet i Vejret. Opgangen i Priserne paa Im-

t

porten fra Tyskland hænger sammen med, at man har strøget de Eksporttilskud, som det før Krigen var nødvendigt at give, for at de tyske Eksportvarer trods Markens høje Kurs kunde konkurrere med Varer fra Lande, der i Trediverne havde deprecieret deres Valuta. Da Konkurrencen fra andre Forsyningskilder efterhaanden ikke længere var effektiv, er det ikke usandsvnligt, at Eksportpræmierne vilde være blevet ophævet, selv om man ikke samtidig havde fundet for godt at betale mere for de danske Landbrugsvarer for at stimulere Produktionen. Hvis Importfordyrelsens Virkninger paa Konsumenternes Forbrugsudgifter saaledes kommer i alle Tilfælde uanset Eksportprisernes Bevægelser, maa den samlede Vareefterspørgsel blive større, hvis en Prisstigning paa de eksporterede Varer giver Eksporterhvervene forøget Købeevne, end Tilfældet bliver, hvis Eksportpriserne ikke forhøjes. Prisstigningen paa Eksporten har altsaa en »Efterspørgselsvirkning«.

Om det forholder sig saaledes, eller J.P. har Ret i, at Importprisernes Opgang har været betinget af Eksportprisernes, er det vanskeligt at faa afgjort med Sikkerhed, men man kan bl. a. henvise til, at Priserne paa Importen fra Tyskland steg ret stærkt i den første Tid efter Besættelsen, før vore Eksportpriser var blevet sat tilsvarende i Vejret.

En anden Ting er, at der kan blive Tale om en Efterspørgselsvirkning — omend kun af mindre Dimensioner — selv om det skulde være rigtigt, at Importprisernes Stigning skyldes Forhøjelsen af Eksportpriserne. For at de to Ting skal opveje hinanden, saaledes at der ikke bliver Tale om nogen Efterspørgselsvirkning, kræves, at Eksportens og Importens Værdi forhøjes med samme absolutte Beløb. Nu maa man vel gaa ud fra, at vor Eksport under Krigen mængdemæssigt er gaaet mindre tilbage end Importen, og at der er fremkommet et Eksportoverskud. (Til Udførslen maa medregnes Vareleverancer til fremmede Aftagere indenfor Landets Grænser). Hvis den relative Opgang i Eksportværdierne, der er foraarsaget af Eksportprisernes Stigning, skulde afbalanceres af en lige saa stor Forhøjelse af Importens Værdi (absolutte Tal), maatte hertil kræves, at Importpriserne procentvis gik tilsvarende stærkere i Vejret end Eksportpriserne. Dette synes som Helhed ikke at have været Tilfældet. De Differencebeløb, der herved fremkommer, og som giver Anledning til en Efterspørgselsvirkning, har dog næppe været store, men Betragtningerne er medtaget her for at faa alle principielle Synspunkter frem i Debatten om Eksportprisforhøjelserne, som hermed turde være udtømt. —

Hvad angaar Lønforhøjelsernes Virkninger, har jeg i mit første Indlæg i Diskussionen med et enkelt Forbehold erklæret mig enig i, at den forøgede Købeevne, Arbejderne indenfor Konsumgodeproduktionen opnaar ved Lønforhøjelser, absorberes af, at Priserne som Følge af Omkostningsforøgelsen hæves med samme Beløb. Samtidig har jeg hævdet, at Lønforhøjelserne i Kapitalgodeproduktionen ikke i første Omgang absorberes paa lignende Vis, fordi det varer nogen Tid, før Kapitalgodernes Prisforhøjelse kan give sig Udslag i Konsumgodepriserne. Hertil svarer J. P., at dette er uden Betydning, fordi der til denne uabsorberede Købeevne maa svare en lige saa stor Opsparing.

Lad os gaa ud fra, at de Kapitalgoder (Raastoffer), der produceres i Periode Nr. 1 (P₁), forarbejdes til Færdigvarer i Periode Nr. 2 (P₂), og at de fremstillede Konsumgoder ogsaa sælges i samme Periode. Arbejderne tænkes at forbruge den i en given Periode tjente Løn indenfor samme Periode, medens Driftsherrernes Forbrug beror paa det Overskud, de har tjent paa forrige Periodes Produktion. Lad os nu tænke os, at Lønningerne ved Begyndelsen af P, forhøjes, saaledes at der indenfor Konsumgodeproduktionen udbetales 100 Mill. Kr. mere end før og i Kapitalgodeproduktionen 80 Mill. Kr. mere end tidligere. Vi vil endvidere gaa ud fra, at Priserne kalkuleres efter den gældende Prislovs Regler. Den samlede Pris, der forlanges for Pi's Produktion af Konsumgoder, kan da forhøjes med Løntillægenes absolutte Beløb, altsaa 100 Mill. Kr. Gaar vi ud fra, at Driftsherrernes Forbrugsudgifter er de samme som ellers, og at de finansierer Lønforhøjelserne ved at trække paa deres Bankkonti, vil den samlede Efterspørgsel efter Konsumgoder være steget med 180 Mill. Kr. Heraf absorberes de 100 Mill. Kr. af den paa Grund af Stigningen i Lønomkostningerne foretagne Prisforhøjelse. De 80 Mill. Kr. — svarende til Kapitalgodeproduktionens Løntillæg — er derimod ikke absorberet. Der vil derfor til de forhøjede Priser blive efterspurgt mere end før, og kan Produktionen ikke forøges, vil denne Efterspørgselsvirkning tendere til at fremkalde en Prisstigning. Slaar denne Tendens igennem paa Trods af Kalkulationsreglerne, vil det Overskud, Konsumgodeproduktionens Driftsherrer opnaar i P1, blive 80 Mill. Kr. større end før, beregnet paa Basis af de forarbejdede Raastoffers faktiske Indkøbspriser.

I P_2 bearbejdes de i P_1 fremstillede Raastoffer, der er blevet fordyret med 80 Mill. Kr. som Følge af Raastofproduktionens Lønforhøjelse. Konsumgodeproducenternes kalkulerede Omkostninger stiger altsaa i P_2 med 80 Mill. Kr. Hvis Efterspørgselseffekten allerede i P_1 har givet sig Udslag i en tilsvarende Prisforhøjelse, kan Priserne imidlertid ikke forhøjes yderligere i P_2 , saafremt samme Varemængde som hidtil skal omsættes. Den samlede Efterspørgsel efter Konsumgoder er nemlig den samme i P_2 som i P_1 — medmindre Konsumgodeproduktionens Driftsherrer overser, at de 80 Mill. Kr., hvormed deres Overskud er steget i P_1 , beregnet paa Basis af de faktiske Indkøbspriser for Raastoffer, ikke er en reel Overskudsforøgelse, men skal bruges til Genanskaffelse af nye Raastoffer.

J. P. har altsaa Ret i, at man ikke kan sige, at Lønforhøjelser baade har en Omkostningsvirkning og en Efterspørgselseffekt i den Forstand, at de to Ting kan lægges sammen. Slutresultatet bliver en Prisforhøjelse svarende til Lønstigningen, og er man kun interesseret i at analysere den endelige Virkning af en given Lønforhøjelse, kan man lade det blive staaende derved. Naar Sagen drejer sig om at undersøge Prisudviklingen under Krigsforhold, er det imidlertid af Betydning, om det er Omkostningseffekten eller Efterspørgselsvirkningen, der driver Priserne op. Stigende Omkostninger er nemlig legitim Prisstigningsaarsag, forøget Efterspørgsel derimod ikke.

Det har Interesse at se paa de enkelte Faser i Udviklingen og konstatere, at hvis Efterspørgselseffekten slaar igennem, kommer Prisforhøjelsen allerede i P₁, medens Omkostningsvirkningen først kan gøre sig gældende i P₂. Under Krigsforhold ønsker man jo at forhale Prisstigningen mest muligt, bl. a. fordi det da varer saa meget længere, før Krav om nye Løntillæg kan motiveres med stedfundne Prisforhøjelser. Jo hurtigere Prisstigningerne slaar igennem, des hurtigere og kraftigere kan »den onde Cirkel« komme til at rulle.

Endvidere maa det ikke mindst erindres, at der under de herskende Forhold findes et betydeligt Beskæftigelsesomraade, hvis Lønforhøjelser ikke paa noget Tidspunkt kan paavirke Konsumgodepriserne ad Omkostningsvejen, navnlig de militære Arbejder og Leverancerne hertil. Her virker Lønstigningerne udelukkende ad Efterspørgslens Vej. Denne Efterspørgselseffekt er lige saa lidt som den tidligere omtalte en legitim Prisstigningsaarsag, og den indgaar blandt de Ting, der kan motivere efterspørgselsbegrænsende Forholdsregler.

Alt i alt forekommer det berettiget at sige, at Krigstidens Lønstigninger har haft prisforhøjende Tendens, dels ad Omkostningernes, dels ad Efterspørgslens Vej.

Det er ikke let at lade sig overbevise om, at de foran omtalte Efterspørgselsvirkninger automatisk skulde blive neutraliseret af en tilsvarende forøget Opsparing. Arbejderne kan ikke ventes frivilligt at spare deres Løntillæg op, og det er heller ikke sandsynligt, at Driftsherrerne skulde finansiere Lønforhøjelserne ved at indskrænke deres eget Forbrug. Det forekommer rimeligere at antage, at det sker ved, at de trækker paa deres Bankkonti.

Løntillægs Virkninger paa Reallønnen.

i-

e

el

0

1

e

Professor Jørgen Pedersen indrømmer nu, at hans Sætning om, at en given Procents Lønforhøjelse fører til en Prisstigning paa samme Procent, kun gælder paa længere Sigt. Jeg kan imidlertid ikke tiltræde det Synspunkt, at Formaalet med vor Diskussion først og fremmest er at udfinde statiske Langtidsresultater, og at Udviklingen i det korte Løb kun har sekundær Interesse. Udgangspunktet var, at J. P. benægtede, at Lønforhøjelser kan afbøde Virkningerne af Krigstidens Knaphedspristigninger — jfr. J. P.'s første Artikel S. 261 — og den underforstaaede Motivering var den ovennævnte Sætning. Derfor bliver det først og fremmest Korttidsresultaterne, der har Interesse.

Lad os tage et skematisk Eksempel. Pristallet er ved Tidspunktet t₁ 100 og Lønniveauet ligeledes 100. Nu stiger Pristallet paa Grund af Knaphedsprisstigninger til 110, og Arbejderne faar som Følge deraf en 10 pCt. Lønforhøjelse. Medfører Lønstigningen straks en tilsvarende Prisopgang, faar vi et Pristal paa 121 og et Løntal paa 110, og Arbejderne faar ikke den tilsigtede Dækning for Knaphedsprisstigningerne. Slaar Løntillægene derimod først igennem i Pristallet ved Tidspunktet t₂, og er Knaphedsprisstigningerne til den Tid forsvundet, fordi Krigen da er forbi, bliver baade Pristal og Løntal 110 ved Tidspunktet t₂. Reallønnen er da den samme som ved Tidspunktet t₁, og i den mellemliggende Periode har Arbejderne haft Dækning for Knaphedsprisstigningerne.

Det ovenstaaende Eksempel maa naturligvis i høj Grad modificeres for at komme til at svare til Virkeligheden. Lønforhøjelsernes Virkninger paa Prisniveauet slaar ikke igennem paa en Gang, men giver sig forholdsvis hurtigt Udslag i en vis Prisstigning, som efterhaanden forøges, og man ved endvidere ikke, om Knaphedspristigningerne (helt) er forsvundet ved Tidspunktet t₂. Der bliver

derfor Tale om et Gradsspørgsmaal, ikke et Enten—Eller. Men netop fordi Knaphedsprisstigningerne maa antages at være forholdsvis kortvarige, bliver det Lønforhøjelsernes Virkninger paa kortere Sigt, der bliver afgørende for, hvor stor Kompensation der gennem Løntillæg kan opnaas for disse Prisstigninger. Og gælder Sætningen om, at Priser og Lønninger stiger med samme Procent, kun paa længere Sigt, bliver Resultatet, at en vis Dækning kan opnaas.

J.P. vil maaske fremhæve, at Lønningerne lettest kan sættes op uden en tilsvarende Forhøjelse af Priserne i Begyndelsen af en Krig, hvor der endnu er en Del overflødige Gevinster at tage af, men at vi nu efter 4 Aars Krig og Priskontrol er naaet til en Tilstand, hvor Priserne temmelig hurtigt maa sættes op med samme Procent som Lønnen, hvis uheldige Virkninger paa Produktion og Beskæftigelse skal undgaas. Jeg skal ikke forlænge Diskussionen med at tage dette Problem op til en nærmere Drøftelse, som nødvendigvis maatte blive ret omfattende. Jeg skal nøjes med til Slut at konstatere, at tager vi vort Udgangspunkt i Begyndelsen af en Krigsperiode, fører J.P.'s nuværende Standpunkt ikke til, at enhver Lønforhøjelse er omsonst fra Arbejdernes Synspunkt, men derimod til, at Dækning for de Knaphedspristigninger, Krigsperioden bringer, nok kan opnaas i et vist Omfang gennem Lønforhøjelser. Hvormed naturligvis ikke er sagt noget om, hvorvidt saadanne Lønforhøjelser bør finde Sted.

Nationalbankens Kreditudvidelse.

Til Clearingoverskudet og Besættelsesmagtens Udgifter svarer en Indkomstskabelse, overfor hvilken der ikke kan sættes et tilsvarende Vareudbud, fordi der ikke under de nuværende Forhold kan indføres Varer for de paagældende udenlandske Tilgodehavender. Hvis Clearingoverskudet helt eller delvis var blevet spærret i Lighed med, hvad der er Tilfældet i andre Lande, vilde Misforholdet mellem Indkomster og Vareudbud derved være blevet mindre. Anser man det for ganske utænkeligt, at der kunde være foretaget nogen Spærring, kan man selvfølgelig have Lov at mene, at det ikke er naturligt at benytte en saadan tænkt Tilstand som Sammenligningsgrundlag. Man kan da hævde, at det ikke er mest træffende at sige, at Misforholdet mellem Indkomster og Vareudbud skærpes, fordi Clearingoverskudet udbetales, men at man hellere maa sige, at det sker, simpelthen fordi Indtægterne ved Eksport m. m. overstiger Importens Værdi, altsaa fordi der opstaar et Over-

skud paa Clearingkontoen. Men hvordan man nu end udtrykker Sagen, sigtes der jo dog til de samme Ting.

Dernæst det Spørgsmaal, om det har spillet nogen Rolle for Udviklingen i Indkomster og Vareefterspørgsel, at det netop er Nationalbanken, der har lagt Pengene ud til Udbetalingen af Clearingoverskudet og de militære Udgifter. Nationalindkomstens Størrelse beror paa Beskæftigelsens og Produktionens Omfang og paa de Satser, hvorefter Arbejdsydelser og andre Produktionsfaktorer aflønnes. Spørgsmaalet er altsaa, om nogen af disse Størrelser paavirkes af den Metode, hvorefter de nævnte Udgifter finansieres. J. P. fremhæver her, at Værnemagtens Udgifter samt Eksportproduktionen, Importen og dermed Clearingoverskudet vilde have haft samme Størrelse og derfor ogsaa have skabt Indkomster af samme Størrelse, uanset hvor Pengene kom fra. Herimod skal jeg intet indvende. Men Problemet er, om ikke Produktion og Beskæftigelse eller Forbrugsudgifterne maatte være blevet mindre paa andre Omraader, hvis en anden Finansieringsform var blevet anvendt. Ogsaa dette benægter J. P. Han hævder, at saavel den samlede Beskæftigelse og Nationalindkomsten som Forbrugsudgifterne (Vareefterspørgslen) kunde og vilde have udviklet sig, som sket er, selv om Midlerne til Udbetalingen af Clearingoverskudet og de militære Udgifter var blevet fremskaffet ved Laan i Markedet eller ved en Kombination af Laan og Skatter. I sit sidste Indlæg tilføjer han, at han herved forudsætter, at Nationalbanken samtidig vilde foretage en Kreditudvidelse stor nok til at fremkalde den Seddelmasse, Publikum vilde ønske at ligge med.

Lad os se paa det Tilfælde, at man vilde finansiere de omtalte Udgifter udelukkende ved Statslaan optaget i det aabne Marked. (Om den Virkning, en Finansiering ved Skatter i større Omfang maatte have haft paa Forbrugsudgifterne, se mit forrige Indlæg N. T. 1943 S. 307—308). Jeg har i min forrige Artikel erklæret mig enig i, at Nationalindkomsten og Forbrugsudgifterne ikke behøvede at være blevet mindre, selv om denne Finansieringsmaade var blevet anvendt i et maaske endda betydeligt Omfang. Ordet maaske burde ikke have været med. Naar først hele Udviklingen var kommet i Gang med stigende Nationalindkomst og voksende Opsparing, kunde meget store Beløb skaffes ved Laan i Markedet uden væsentlig Rentestigning. Men her forudsættes jo den Opgang i Nationalindkomsten, hvis Mulighed netop er til Diskussion.

Man maa derfor tage Udgangspunkt i Situationen den 9. April 1940 og undersøge, om Udviklingen fra denne Dato kunde have fortsat, som sket er, hvis man havde finansieret de nævnte Udgifter ved Laan i Markedet. Paa det omtalte Tidspunkt havde Bankerne en stor Gæld til Nationalbanken, og den effektive Rente af Kreditforeningsobligationer var næsten 6 pCt. Havde man da søgt at skaffe de store Beløb til militære Udgifter m. m. — ca. 230 Mill. Kr. i det første Kvartal — ved Laan i Markedet uden Støtte fra Nationalbanken, maa man gaa ud fra, at der vilde være kommet en kraftig Rentestigning. Da Renten i Forvejen var meget høj, er det overvejende sandsvnligt, at en vderligere Stigning vilde have bremset Byggeri og anden Anlægsvirksomhed, saaledes at der paa disse Omraader vilde være blevet opnaaet mindre Indkomster end ellers. Den Udvikling i Nationalindkomst og Vareefterspørgsel, vi har haft, kunde da kun foregaa, hvis Nationalbanken fra Begyndelsen overtog Finansieringen. Senere kunde man, om det ønskedes, optage Laan i Markedet til delvis Afbetaling af Nationalbankkreditterne eller til Udbetaling af nye Udgifter.

Ogsaa J.P. synes nu at erkende, at den omtalte Rentestigning vilde udøve en hæmmende Indflydelse paa Produktionen — og dermed ogsaa tendere til at formindske Indkomsterne. Medens han i sin første Artikel hævdede, at Rentens Højde under Krigsforholdene ikke har nævneværdig Indflydelse paa Aktivitetens Omfang, synes han i sit sidste Indlæg at forudsætte »ondartede Virkninger« ved Finansiering med Laan i Markedet.

Sagen kan formodentlig opsummeres saaledes: Naar Nationalindkomsten og Vareefterspørgslen har ligget saa højt, som Tilfældet har været, skyldes det dels Pris- og Lønstigningerne, dels at den
samlede Beskæftigelse har været saa stor. Hvorledes dette er sket,
ved vi alle. Nationalbankens Kreditudvidelse har ikke været den
drivende Kraft, men en vis Kreditskabelse fra Nationalbankens
Side har været en Betingelse for, at Udviklingen kunde foregaa som
sket. Nationalbanken maatte ikke blot foretage den af J. P. forudsatte Forøgelse af Seddelmængden efter eller samtidig med Nationalindkomstens Stigning. Den maatte ogsaa overtage Finansieringen af Clearingoverskudet og de militære Udgifter i første Omgang.

Med den faktisk benyttede Finansieringsform og den derved skabte Pengeledighed er det efterhaanden blevet af mindre og mindre Betydning, hvorfra Pengene til de løbende Udgifter er blevet taget. Jeg skal derfor efter fornyet Gennemlæsning af Betænkningen indrømme, at Formuleringen paa forskellige Punkter kunde have været nøjagtigere. Der er talt om »Nationalbankens Kreditskabelse« og »de ved Nationalbankens Udbetalinger skabte Ind-

komster« paa Steder, hvor man mere præcist kunde have talt om »de Indkomster, der er skabt ved Værnemagtens Udgifter m. m.«, uden at understrege Finansieringsformen. Nogen Betydning for Konklusionerne har disse Unøjagtigheder i Talemaaden dog ikke. Meningen med Steriliseringsforanstaltningerne, der jo virker, som om en tilsvarende Del af de løbende Clearing- og Besættelsesudgifter finansieredes ved Laan i Markedet, er ikke den, at de skal udøve nogen kontraktiv Indflydelse paa Indkomstudviklingen, men den, at de skal opsuge en Del af de ledige Penge. Og den faktisk skete Indkomststigning giver i lige Grad Anledning til efterspørgselsbegrænsende Skatter, uanset i hvilket Omfang Nationalbankens Kreditudvidelse har været en Betingelse for, at Indkomsterne kunde stige, som sket er. —

Naar J.P. taler om de ondartede Virkninger, der vilde være opstaaet, saafremt man fuldt ud havde finansieret Clearingoverskudet og Værnemagtens Udgifter ved Laan i Markedet og ved Skatter, vil jeg for at forebygge enhver Misforstaaelse gerne til Slut understrege, at hele Diskussionen om dette Punkt jo er rent akademisk, da hverken J.P. eller jeg har taget til Orde for en saadan

Finansiering. —

f-

n-

af

gt

II.

a

et

er

re

a

d

vi

e-

<-

g

n

l-

*

n t,

n

s

d

J. P. synes at mene, at Produktionen af Landbrugsvarer vilde være blevet (yderligere) formindsket, hvis en Del af Landbrugets Clearingtilgodehavender var blevet spærret. Dette kan dog i hvert Fald næppe gælde, hvis man, saaledes som jeg antydede i mit forrige Indlæg S. 306, begrænsede Spærringen til de Beløb, der indkom ved Besætningsreduktionerne, som var nødvendige paa Grund af Mangel paa Foder.

Ejendomspriser og Produktpriser i Landbruget.

Professor Jørgen Pedersen spørger, om jeg vil paastaa, at Valutadeprecieringen i Begyndelsen af Trediverne ikke var nødvendig til Produktionens Opretholdelse og derfor vilde være kommet, selv om Landbruget havde været gældfrit. Antagelig gjorde en Række forskellige Motiver sig gældende, og det er vanskeligt at sige, hvad der vilde være blevet Resultatet, hvis et af dem havde manglet. Men jeg mener, at Gældskrisen og Landmændenes meget smaa eller negative Nettoindkomster i meget væsentlig Grad bidrog til at skabe den Opinion, der var nødvendig, for at der kunde opnaas politisk Enighed om Kronesænkningen og de øvrige prishævende Foranstaltninger.

J. P. hævdede i sin første Artikel, at der stadig er store Muligheder for øget Landbrugsproduktion ved Tilførsel af mere Arbejdskraft, men begrundede ikke sit Standpunkt nærmere og fortalte navnlig ikke, hvor han vilde skaffe Arbejdskraften fra. Han meddeler nu, at han i Sommeren 1943 paa sine Rejser gennem Landet har konstateret, at et betydeligt Antal Arbejdere var beskæftiget ved Vejarbejde, der om nødvendigt kunde hvile. Men mon der blandt disse Arbejdere var ret mange, der kunde anbringes i Landbruget som fast Arbejdskraft. Det er vel først og fremmest flere Karle, Landmændene ønsker sig.

Naar J. P. i sit første Indlæg hævdede, at der er store Muligheder for forøget Landbrugsproduktion, synes der i hvert Fald her at foreligge et Postulat, der stadig trænger til mere Analyse. Hvilke Produkter kan der frembringes mere af og hvor meget? Trods den megen Klage over Vanskelighederne ved at faa Arbejdskraft og ved at holde paa den, man har, er jo dog Arbejdet hidtil i det store og hele blevet gjort. Hvis man skaffede Landmændene et gunstigere Forhold mellem Salgspriser og Lønninger, og hvis de derved kunde skaffe sig mere Arbejdskraft, saa vilde maaske enkelte særlig arbejdskrævende Processer blive foretaget i lidt større Omfang. Men vi savner stadig Dokumentation for, at der herved — saa længe den nuværende Knaphed paa Foder og Gødningsstoffer hersker — kunde opnaas en Produktionsforøgelse, der er værd at tale om.

Et andet Spørgsmaal er det, om Prisforhøjelser er et særligt effektivt Middel til at skaffe Landmændene mere Arbejdskraft. Hvis de sættes i Stand til at betale højere Lønninger, bliver Resultatet da ikke blot, at Konkurrenterne sætter deres Lønsatser tilsvarende op?

Udvalgets Forslag.

De fleste af Professor Jørgen Pedersens Udtalelser under denne Overskrift bestaar af en Gentagelse af de Synspunkter, han hævdede i sin første Artikel. Dette gælder navnlig Bemærkningerne om det, jeg i de sidste Linjer af Indledningen til nærværende Indlæg har betegnet som denne Diskussions Hovedpunkter. Disse Partier giver mig ikke Anledning til Modbemærkninger ud over dem, jeg fremsatte i mit forrige Indlæg (Afsnit V—VI).

J. P. siger, at saafremt man som Udvalget mener, at Løn- og Prisforhøjelser har en »Efterspørgselsvirkning«, er efterspørgselsbegrænsende Skatter motiveret, medens dette ikke er Tilfældet, hvis man som J. P. ikke anerkender en saadan Effekt. Som allerede omtalt i Indledningen (Punkt 2) kan efterspørgselsbegrænsende Skatter imidlertid begrundes, selv om man ikke tror paa Efterspørgselsvirkningen, nemlig som Middel til at modvirke de Knaphedsprisstigninger, der kan fremkaldes af, at det Vareudbud, der kan stilles over for den til enhver Tid givne Totalindkomst, stadig mindskes, bl. a. som Følge af Lagrenes Formindskelse.

J.P. spørger, hvad jeg mener med »Spændingen mellem Indkomster og Vareudbud«. Med dette Udtryk sigtes ikke til noget mere dybsindigt end det Forhold, at Vareudbudet er ekstraordinært knapt og de samlede Indkomster store.

J. P. spørger, om jeg mener, at man kan forhindre Folk i at efterspørge Varer for deres ledige Penge efter Krigen ved at lokke dem til at købe Statsobligationer nu. Jeg skal hertil svare, at jeg anser Steriliseringslaanene for at være det mindst værdifulde af Midler, der er blevet bragt i Anvendelse overfor Pengerigeligheden og Inflationsfaren, jfr. mine Udtalelser i »Politiken«s Kronik d. 5. Juli 1943.

Med de sidste Sætninger i Afsnit V i mit forrige Indlæg mener jeg ikke, som J.P. synes at have forstaaet det, at Realisationen af de Obligationer, hvori Forretningsfolk under Krigen har anbragt en Del af deres ledige Penge, ikke vil fremkalde nogen Rentestigning. Jeg mener blot, at Beskatningen og Steriliseringslaanene ikke vil blive drevet saa vidt, at der derved fremkaldes en »uhyre« Rentestigning, jfr. J.P.'s første Artikel S. 267.

J.P. kan ikke finde nogen objektiv Begrundelse for Udvalgets Forslag om en ekstraordinær Grundskyld paa Landbrugsejendomme med mere end 6.000 Kr.s Grundværdi. Tanken med denne Skat var, at den for det mellemstore Landbrugs Vedkommende skulde erstatte Merindkomstbeskatningen. Dens Formaal skulde altsaa ligesom Merindkomstskattens være at modarbeide Pengerigelighedens uheldige Virkninger i al Almindelighed og her specielt Stigningen i Ejendomspriserne. Naar man valgte Grundskyldsformen, var det, fordi man ikke ansaa det for praktisk gørligt at føre Merindkomstbeskatningen saa langt ned i Indkomstklasserne, at den kom til at omfatte det middelstore Landbrugs Merindtægter. J. P. kan ikke forstaa, hvorfor ikke ogsaa Landbrugsejendomme med under 6.000 Kr. i Grundværdi skulde rammes af Grundskylden. Det er i det Stykke af Betænkningen, han netop er i Færd med at citere, motiveret med, at der ikke i det mindre Landbrug har foreligget Merindkomster af større Betydning.

H. Winding Pedersen.

BOGANMELDELSER

Arne Lund: VEJLEDNING I INDUSTRIEL KALKULATION. Udgivet af Industriraadet. København 1943. 120 S.

I Forordet omtaler Industriraadets Formand, at Industriens egne Institutioner flere Steder i Udlandet har søgt at skabe ensartede Regler for Udarbejdelsen af industrielle Kalkulationer. Her i Landet har bl. a. Akademiet for de tekniske Videnskaber taget et lignende Arbejde op og har foreløbig beskæftiget sig med at faa fastlagt en ensartet Terminologi for Omkostninger og Kalkulation, men Industriraadet har paa Grund af det store aktuelle Behov ment straks at burde udarbejde en kortfattet Vejledning i industriel Kalkulation.

Udarbejdelsen har været overdraget Sekretær, cand. polit. Arne Lund. Kontorchef, cand. polit. S. E. Neiterstrøm har medvirket ved Arbejdet, og endelig er Manuskriptet blevet gennemgaaet af en — ikke navngiven — Kreds af sagkyndige Industrimænd, Ingeniører og Revisorer. Det er altsaa ikke helt let for en udenforstaaende at fordele Æren og Ansvaret for det fremkomne Resultat, men en Anmelder har jo heldigvis den Udvej at benytte sig af Forkortelsen Forf., der kan være baade Ental og Flertal.

Efter nogle indledende Kapitler, der bl. a. behandler Kalkulationens Formaal samt visse terminologiske Spørgsmaal, drøftes de Principper, hvorefter de indirekte Omkostninger skal fordeles ud paa Virksomhedens forskellige Afdelinger og paa de producerede Varer. Derefter gennemgaas en Række Spørgsmaal vedrørende Kalkulationen af Omkostningerne for Materiale, Forarbejdning, Salg og Administration, Forrentning og Afskrivning samt Risiko, hvorefter følger et Afsnit om Kontrol af Kalkulationen, et Kapitel om Kalkulationen og den offentlige Priskontrol og endelig nogle praktiske Eksempler paa Kalkulationer efter Divisions-, Ækvivalent- og Tillægsmetoderne.

Tyngdepunktet ligger i Behandlingen af de indirekte Omkostningers Fordeling samt i Drøftelsen af Kalkulationen af Materiale, Rente og Afskrivning. Fremstillingen følger i Argumentationen saavel som i Konklusionerne i det store og hele de af Sveriges Standardiseringskommission anbefalede »Enhetliga principer för självkostnadsberäkningar«, omend med visse Afvigelser. Det anbefales — i hvert Fald i Perioder med svingende Priser — at kalkulere Materialet efter Standardpriser, der ansættes saaledes, at de saa nært som muligt svarer til de paa Markedet herskende Dagspriser. Ligeledes bør Afskrivningerne ansættes paa Basis af Genanskaffelsespriserne, og der skal beregnes Rente af baade Egenkapital og Fremmedkapi-

tal. Tillægene for indirekte Omkostninger maa i hvert Fald deles op i et Materialetillæg, et Forarbejdningstillæg og et Salgs- og Administrationstillæg, og i større, blandede Virksomheder maa man regne med flere forskellige Forarbejdningstillæg, ved hvis Udregning Virksomheden omkostningsmæssigt maa opdeles i forskellige Afdelinger eller »Omkostningssteder«. Ved de indirekte Omkostningers Fordeling paa Produkterne maa man som Fordelingsgrundlag foretrække Arbejdstimer for Haandarbejde og Maskintimer, naar Maskinerne dominerer, selv om den direkte Løn dog ogsaa under visse Forudsætninger kan benyttes. Tillægene bør endelig fastættes efter Forholdene i et normalt Aar, saaledes at den øjeblikkelige Kapacitetsudnyttelse ikke kommer til at øve nogen Indflydelse paa deres Størrelse.

I Bogens første Kapitel udtales det, at Kalkulationens Formaal er dels at danne Grundlag for Ledelsens interne Dispositioner, bl. a. ved at pege paa de Steder i Virksomheden, hvor der arbejdes uøkonomisk, dels at danne Udgangspunkt for Fastsættelsen af Salgspriserne. Det omtales imidlertid ikke i Enkeltheder, hvordan Kalkulationen kan tjene til disse Formaal, M. H. t. Prispolitikken siges det dog, at Bogens Fremstilling overalt er baseret paa »den i konkurrencemæssig Henseende sunde Forudsætning, at der kalkuleres med Dækning af baade de variable og de faste Omkostninger«, selv om det erkendes, at Virksomheden i kortere Perioder under særlige Omstændigheder kan nøjes med en Pris, der kun dækker Grænseomkostningerne. (Skal i de variable Omkostningers Degressionsstadium være Gennemsnittet af de variable Omkostninger pr. produceret Enhed, ikke Grænseomkostningerne). Forf. synes altsaa, selv om det ikke direkte udtales, at favorisere den Politik, at Salgspriserne saa vidt muligt altid skal dække de efter Normalaarsmetoden beregnede fulde Omkostninger, en Politik, der, hvis den fastholdes paa Trods af Konjunkturbevægelserne, bidrager til at fremkalde den saa stærkt diskuterede Stabilisering af Priserne. Endvidere understreger Forf., at rationel Kalkulation efter ensartede Principper er en af Betingelserne for fair Konkurrence (de forskellige Pristilbud kommer til at afvige mindre fra hinanden), og at det derfor er i Virksomhedernes egen Interesse, at der arbejdes for en Standardisering af Kalkulationerne og for Udbredelsen af Kendskabet til Kalkulationsprincipperne.

I Kapitlet om Kontrol af Kalkulationen gives visse Antydninger om, hvordan Omkostningsregnskabet kan tjene til Kontrol med Driftens Effektivitet, men Fremstillingen er saa kortfattet (kun 6 Sider) og uklar, at den lige saa gerne kunde være udeladt. I Indledningen til Litteraturlisten udtaler Forf. — med Rette — at Kalkulationsproblemerne vanskeligt kan behandles isoleret, da deres Løsning forudsætter et indgaaende Kendskab til saavel Driftsøkonomien som Regnskabsvæsenet, men at man dog i denne Bog har ladet selve Kalkulationen være det centrale Emne, medens Tilknytning til Driftsøkonomi og Bogholderi kun har faaet en flygtig Behandling. Det er tvivlsomt, om denne Afgrænsning af Stoffet er helt heldigt valgt. Den kan være rimelig i en Diskussion mellem Eksperter eller i en Fremstilling som de svenske »Enhetliga principer«, der ønsker autoritativt at fastslaa visse Kalkulationsnormer og har Lov til at gaa ud fra, at Læserne er kyndige i Sagens regnskabsmæssige Sider. Men denne Bog

har jo mere Karakter af at være et oplysende Skrift, der ifølge Forordet ønsker at »opstille Problemerne og angive Retningslinjerne for deres Løsning i en efter Omstændighederne saa populær Form som muligt«. Og en virkelig frugtbar Drøftelse af Kalkulationsproblemerne forudsætter, at man hele Tiden holder sig Beregningernes Formaal og Anvendelse for Øje, da Kalkulationens Opstilling og Gennemførelse vil være afhængig af, til hvilket Brug den skal tjene. Forf. synes ganske vist i særlig Grad at have interesseret sig for Pris kalkulationen — ifr. ogsaa Forordets indledende Bemærkninger om den stigende Interesse for Priskalkulation - og det er den Del af Kalkulationsproblemerne, der lettest kan klares uden en nærmere Gennemgang af Sammenhængen med det øvrige Regnskabsvæsen. Men rent bortset fra, at Paavisning af, hvordan Omkostningsregnskabet kan benyttes til at kontrolere Driftens Effektivitet turde være en lige saa samfundsnyttig Opgave som at virke for mere ensartede Priser, saa frembyder Kalkulation paa Basis af Standardpriser (Genanskaffelsespriser) og Normalaarsforhold, naar Kalkulationen som forudsat skal indarbejdes i Driftsregnskabet, en Række regnskabsmæssige Problemer, som den, der skal udføre Arbejdet i Praksis, nok i mange Tilfælde vilde være taknemlig for en mere udførlig Vejledning om end de Antydninger, Bogen giver.

Heller ikke, hvis man godtager den summariske Form, er de regnskabsmæssige Bemærkninger iøvrigt fuldstændige og dadelfri. F. Eks. antydes det paa S. 90, at Prisstigningsgevinster ikke bør uddeles som Dividende, men hensættes som en Reserve mod fremtidige Prisfald, men der siges intet om, hvordan man skal gaa frem, naar Priserne falder. Der vil heller ikke være almindelig Tilslutning til Bemærkningerne paa S. 46—47, hvorefter Omkostningsfordelingen paa monistisk Vis skal indføjes i selve Bogholderiet.

Bogen bygger udelukkende paa Regnskabslitteraturens Synspunkter. En vis Hensyntagen til den øvrige Driftsøkonomis Resultater vilde have indgivet Forf. en gavnlig kritisk Sans overfor Kalkulationernes Betydning, og man kunde bl. a. have undgaaet visse Antydninger m. H. t. Omkostningskalkulationens Anvendelse som Basis for Ledelsens Dispositioner, som i hvert Fald er uheldigt formulerede. S. 73-74 siges f. Eks., at man kun, hvis Forrentning medregnes blandt Omkostningerne, er i Stand til at sammenligne Omkostningerne for egne Produkter, eksempelvis egen elektrisk Kraft, med Prisen paa tilsvarende Produkter, som købes udefra. Hertil er at sige, at hvis Virksomhedens Elektricitetsværk allerede er bygget, er Renter af den i Anlæget investerede Kapital en fast Omkostning, og naar man skal afgøre, om det betaler sig bedst at købe Strøm eller selv producere den, er det kun de variable Omkostninger, der skal sammenholdes med Prisen paa fremmed Elektricitet. Lignende Anmærkninger kan gøres til Udtalelserne nederst S. 23 om Kalkulationen af, om det betaler sig for en Maskinfabrik selv at drive et Støberi.

Endelig nogle Bemærkninger om Terminologien. I Kapitel II, hvor de terminologiske Spørgsmaal drøftes, omtales det, at man i Undervisningen i Nationaløkonomi og Driftsøkonomi taler om direkte og indirekte Omkostninger, medens Praktikerne ved Ordet Omkostninger er tilbøjelige til kun at forstaa de indirekte Omkostninger. Forf. angiver at ville anvende Praktikernes Terminologi, medens Driftsøkonomernes blev benyttet i Ka-

et

s-

n

n

la

9-

n

e

ıt

ıl

r

pitel I. Udtrykket direkte Omkostninger skulde herefter undgaas, men straks paa næste Side (21) møder man Udtrykket direkte Salgs om kostninger, og paa S. 66 kommer der et Afsnit om »specielle direkte Omkostninger«. (Denne sidstnævnte Omkostningsgruppe omtales mærkværdigvis ikke i Skemaet over Kalkulationens naturlige Opbygning paa S. 21, men nok i det anbefalede Kalkulationsskema paa S. 104, der ogsaa paa andre Punkter afviger fra Skemaet paa S. 21). Heller ikke iøvrigt følger Forf. konsekvent den angivne Retningslinje. Hele Bogen igennem tales der nemlig om direkte og indirekte Omkostninger, jævnsides med, at Omkostninger undertiden kun betyder indirekte Omkostninger. Virkningen er ikke heldig, navnlig i Betragtning af, at Forf. selv understreger Betydningen af, at der arbejdes med klare og ensartede Kalkulationsbegreber.

H. Winding Pedersen.

Haldor Topsøe: DANMARKS PRODUKTIONSLIV. Reitzels Forlag. 1943, 325 S.

Ingeniør Topsøe vil i sin Bog give et Billede af Danmarks Produktion, specielt af de forskellige Produktionsgrenes samfundsøkonomiske Værdi, og med dette som Udgangspunkt give et Bidrag til Bedømmelsen af Produktionens bedst mulige fremtidige Udvikling i Danmark. Det er for saa vidt en forsigtig Begyndelse til en Planlægning, som Maalet, Forfatteren har stillet sig, i første Linje er det mere beskedne at pege paa Omraader, hvor det vil være ønskeligt, at den tekniske Forskning med Hensyn til ny Produktionsmuligheder skal sætte ind.

Hovedparten af Bogen giver en statistisk Beskrivelse af Produktionen inden for Industrigrupper (i det væsentlige svarende til den af Statistisk Departement benyttede Gruppering) og en Række af de vigtigste andre Erhvervsgrupper i Aarene 1934—36. Det drejer sig om en Indkomstopgørelse efter den produktionsstatistiske Metode af lignende Art som den, Statistisk Departement har under Udarbejdelse, og hvorom Ekspeditionssekretær Kampmann har givet en foreløbig Meddelelse, jfr. dette Tidsskrift 1942. Man faar bl. a. at vide, hvilke Værdier i Form af Raastoffer, Transport og Emballage m. m. de enkelte Erhvervsgrupper modtager fra hinanden og fra Udlandet, og hvilken Værdi de selv føjer til Produktionen og dermed til Nationalindtægten. Et saadant »nationalt Dobbeltbogholderi« har væsentlig Interesse. Med Hensyn til Landbrug samt Bygnings- og Anlægsindustri har Forfatteren — vel næppe altid med samme Grad af Sikkerhed — suppleret den officielle Statistik ved Beregninger, Skøn og i nogle Tilfælde selvstændigt indhentede Oplysninger.

Hele den her omtalte Statistik, som i det væsentlige er summarisk for store uensartede Erhvervsgrupper, kan formentlig ogsaa have Værdi som en første Orientering, naar det gælder om at finde Udvidelsesmuligheder for Produktionen. Men efterfølgende Specialundersøgelser for langt snævrere Omraader maa dog da blive afgørende.

Den stort anlagte Argumentation for, at Udvidelserne bør ske i Industri og ikke i Landbrug er — uanset Resultatets Rigtighed — næppe holdbar. Det kan være rigtigt i de »nationale Kalkulationer« ved en midlertidig Krisepolitik at se bort fra Betalingen af ellers ubenyttede indenlandske Produk-

tionsmidler. Men det er forkert, hvis man anvender denne Betragtningsmaade for saa lange Perioder, at anden Anvendelse af de nu ledige Produktionsmidler bliver mulig. Forskellige indskudte Bemærkninger viser, at Forfatteren godt indser dette; men alligevel indtager Betragtningen en fremtrædende Plads i Beviset for flere af hans vigtigste Resultater, som netop angaar en varig Planlægning af Landets Produktion. Forfatterens teoretiske Betragtninger er ikke uden Charme paa Grund af deres Fantasi og Dristighed. En nærmere Undersøgelse af, i hvilken Udstrækning man kan regne Benyttelse af indenlandske Produktionsmidler som helt eller delvis gratis for Nationen, savnes imidlertid ligesom ønskelige Analyser af Tilpasningen af Produktionsmaader og Prisdannelse ved Udvidelse af bestemte Produktionsgrene. Forfatterens Opfattelse, at saadanne Spørgsmaal helst maa overlades til Økonomerne, er nærmest for beskeden, idet Teknikere og Folk med matematisk-naturvidenskabelig Uddannelse i Tidens Løb har hjulpet til Løsningen af nogle af Økonomiens største Problemer. En omfattende og sikker almindelig Orientering indenfor Økonomien er dog ønskelig, saafremt gode Ideer ikke skal forsvinde mellem for mange stærkt ensidige og helt urealistiske. Navnlig Spørgsmaalet om Produktionsmaadens og Omkostningernes Variation med Produktionens Omfang er i høj Grad nærliggende for Teknikerne.

I en ganske kort speciel Del »Bemærkninger angaaende en dansk Synteseindustris Muligheder« kommer Forfatteren ind paa konkrete Produktionsproblemer fra et Omraade, han har nærmere Kendskab til. Der tages her til Orde for et samvirkende System af Basisværker for den kemiske Industri (Koksværker, Mineralolierafinaderier, Kalkkvælstofværker og Kraftværker). Med disse Værker som Udgangspunkt skulde det være muligt at opbygge en kemisk Industri, som vil blive relativt uafhængig af Import og Importpriser.

Ingeniør Topsøes Bog kan betragtes som en noget usikker Begyndelse eller Skitse til en i høj Grad ønskelig teknisk-økonomisk Udforskning af Landets Produktionsmuligheder. Skal denne Udforskning give praktiske og solide Resultater, maa man under det videre Arbejde dels gaa stærkt i Enkeltheder med Hensyn til de Produktionsgrene, hvor Udvidelser eller Omlægninger kan ventes at give godt Resultat, og dels maa man undersøge de privatøkonomiske og samfundsøkonomiske Virkninger saa alsidigt som muligt.

F. Zeuthen.

MEDLEMSLISTE 31. DECEMBER 1943

MF = Medlem af Folketinget. — ML = Medlem af Landstinget. — MB = Medlemaf Københavns Borgerrepræsentation. — MGK = Medlem af Gentofte Kommunalbestyrelse. - En Stjerne (*) foran Navnet betyder, at vedkommende er Medlem af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse.

Abrahamsen, S. A., cand. polit., Direktør i | Andersen, Svend, cand. polit., Sekretær i Det danske Mælkekompagni.

Agerup, Flemming, stud. polit.

t) 2

> Albeck, Georg, cand. polit., Fuldmægtig i 1. Hovedrevisorat.

> Albrethsen, P. Høeg, cand. polit., Fuldmægtig under Kbh.s Magistrat.

> Almdal, Holger, Inspektør ved Handelshøjskolen.

> Alsing, Inger, cand. act., Fuldmægtig i Det statistiske Departement.

Andersen, Aage, stud. polit.

Andersen, Aksel, cand. polit., Kontorchef under Kbh.s Magistrat,

Andersen, Børge, stud. polit.

Andersen, C. F., Sparekassedirektør, Hillerød.

Andersen, C. L., cand. polit., Revisor i Centralanstalten for Revision.

Andersen, E. R., Hovedkasserer i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Andersen, K., Bestyrer.

Andersen, K. B., cand. polit., Programsekretær i Statsradiofonien.

Andersen, N. P., Civilingeniør, Direktør, Lektor v. Landbohøjskolen.

Andersen, Poul, adm. Direktør i Privatbanken.

*Andersen, R. G., Civilingeniør, Direktør. Andersen, Signe, cand. polit., Fuldmægtig i Direktoratet for Statens Sindssygehospitaler.

Danmarks Nationalbank.

Andersson, Josef, Forretningsfører i Dansk Skræderforbund, ML, MB.

Angelo, A., Civilingeniør, Direktør for N. E. S. A.

Arnborg, H., statsautoriseret Revisor.

Arnholdt, Louis, Vekselerer.

Arnskov, Karengete, Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Axelsen Drejer, A., cand. polit., Redaktør af Andelsbladet.

Baaring, Bernh., Prokurist i Magasin du Nord.

Bager, Olaf, Boghandlermedhjælper.

Bager, Rachel, Frue, cand. polit., Statistiker ved Statens plantepatologiske Forsøg.

Banck, Percy, Assistent.

Bang, Chr. Hjelm, Grosserer.

Banke, Elsebet, Frue.

Banke, Niels, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Prisdirektoratet, Lektor ved Handelshøjskolen.

Barfod, Børge, cand. polit., Lektor ved Handelshøjskolen.

Barlyng, Harry, Skatteinspektør under Nykøbing F. Kommune.

Bartels, Eyvind, cand. polit., Sekretær i Udenrigsministeriet.

Bastrup-Birk, Erik, stud. polit.

Bech, B., cand. polit., Fuldmægtig i Kbh.s statistiske Kontor.

Bech, Holger, Underdirektør i Handelsbanken.

Bech, Karen, Frue, cand. polit., Kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.

Bech, Oluf, fhv. Filialdirektør i Danmarks Nationalbank.

Begtrup, Birgit, Frue, cand. polit., Sekretær i Mødrehjælpen.

Beildorff Petersen, Aage, Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.

Bendix, A. B., adm. Direktør i De forenede Papirfabrikker.

Bengtsson, Holger, Prokurist.

Bentzen, Sv., statsautoriseret Revisor.

Benzon, Aage v., Vekselerer.

Bergendorff, Carl, statsautoriseret Revisor. Berg Nielsen, Viggo, stud. polit.

Bering, Otto, Hovedbogholder i Danmarks Nationalbank.

Beyer, A. F., Revisor.

Beyer, C. K., Civilingeniør.

Bierbum, Frederik, Vekselerer.

Bierbum, R. P. C., Bankdirektør, Holbæk. Biilmann, Vagn, Overassistent i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Bing, Otto, Overretssagfører.

Birck, Ruth, Professorinde.

Bjarne, H., fhv. Finanshovedbogholder.

Bjerke, Kjeld, cand. polit., Fuldmægtig i Det statistiske Departement, Lektor ved Handelshøjskolen.

Bjerregaard, Knud, Direktør under Kbh.s Magistrat.

Bjørner, Bue, Grosserer.

Bjørner, J. L., Direktør.

Black, Clara, cand. polit., fhv. Kontorchef i Fabriktilsynet.

Blinkenberg Nielsen, O., cand. polit., Inspektør i Sparekassetilsynet,

Bloch, Erich, stud. polit.

Bodenhagen, Ib, stud. polit.

Boelsmand, Max, Assistent.

Boesen, Per, stud. polit.

Boldsen, F. C., Direktør i Københavns almindelige Boligselskab. Bonde, Chr., cand. polit., Fuldmægtig i Det statistiske Departement.

Bondesen, S. H., cand. polit., Kontorchef i Landmandsbanken.

Borberg, Lisbeth, cand. polit., Sekretær i Fabriktilsynet,

Boserup, Ester, cand. polit., Kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.

Boserup, Mogens, cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.

Boserup, William, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.

Brahe Christensen, L., Direktør i Tekstilfabrikantforeningen.

Bramsen, Eigil, Direktør i Nye Danske af 1864.

 Bramsnæs, C. V., cand. polit., Nationalbankdirektør, fhv. Finansminister.

Brandt, G., Direktør i Hellerup og Omegns Bank.

Breitenstein, Finn, stud. polit.

Brems, Hans, cand. polit., Lektor ved Københavns Universitet.

Bretting, H. A., Arbitrageur.

Breuner, Ove, statsautoriseret Revisor.

Brink, S., Bankdirektør, Frederikssund.

Brock, Jørgen, cand. jur. & polit., Kaptajn. Brosted, C., Direktør i Krak.

Brun, Alice, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Finansministeriet.

Bruun, Aksel, Fuldmægtig i Haandværkerbanken.

Bruun, Frans, statsautoriseret Revisor.

Bruun, G., cand. polit., Sekretær i Kbh.s statistiske Kontor.

Bruun, V., Hovedbogholder i Landmandsbanken.

Bruun Pedersen, Ove, stud. polit.

Bryning, Knud E, Afdelingsleder.

Bryning, Svend, Kontorchef i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Brøndum, Arne, stud. polit.

Brønsted, E., Frue, stud. polit.

Buch-Larsen, J. L., cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.

Budde, Erik, stud. polit.

Buhl, Vilh., fhv. Statsminister, MF.

Bülow, A. v., Bankkasserer.

Bülow, F. v., cand. polit., fhv. Kontorchef i Det internationale Arbejdsbureau. Bülow, Frits, Højesteretssagfører.

Bülow, Johan, Overpræsident, Kammerherre.

Byrdal, Karsten, cand. jur.

Byrdal, V., Overretssagfører.

Bützow, O., Vekselerer.

Bøgelund-Jensen, S., Direktør i Magasin du Nord.

Bøggild Christensen, Johannes, stud. polit. Børresen, Johs. E., Belysningsdirektør.

Børup, Olaf, cand. mag. & polit., Lektor ved Handelshøjskolen.

Böteling, Carl, Elektrotekniker, Bursø, Maribo.

Carstens, Agnete, Frue, stud. polit.
Carstens, Einar, cand. polit., Sekretær i
Grosserer Societetets Komite.

Christensen, A., Direktør i Fyens Landmandsbank, Odense.

Christensen, Birger.

Christensen, Carl, Vekselerer.

Christensen, E., Direktør i Den danske Mælkekondenseringsfabrik, Nakskov.

Christensen, E., Prokurist i Handelsban-

Christensen, Frantz, Direktør, Langelinies Pavillon.

Christensen, H., Prokurist.

Christensen, Kjeld, stud. polit.

Christensen, Knud, Direktør i Københavns Brandforsikring.

Christensen, Leif, cand. polit., Direktør.

Christensen, Th., Assistent i Rederiet J. Lauritzen.

Christiani, Rud., Civilingeniør, Dr. techn.

Christiansen, Hans C., cand. merc., Salgschef, Lektor ved Handelshøjskolen.

Christoffersen, M., Dr. polit., Sekretær i Ø. K.

Christrup, G. L., Landsretssagfører, Underdirektør i Haand i Haand.

Clausen, V., Civilingeniør, Overingeniør i K. T. A. S.

Clemmensen, Erik, stud. polit.

Clemmensen, Karl Johan, stud. polit.

Cohn, Einar, cand. polit., Chef for Det statistiske Departement.

Cohn, Hans, Direktør, Dansk Hattefabrik, Skodsborg.

Colding-Jørgensen, H., cand. act., Sekretær i Det statistiske Departement.

Dahlgaard, Bertel, cand. polit., fhv. Indenrigsminister. MF.

Dahlgaard, Lauge, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Dahlgaard, Poul, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.

Dalgaard, Fr., Direktør for Arbejdernes kooperative Byggeforening, Landsretssagfører. MF.

Dalgaard, Knud, cand. polit., Direktør under Kbh.s Magistrat.

Dalhoff, Johs., cand. polit., Departementschef.

Dam, Gunnar, cand. polit., Kontorchef i Sygekassedirektoratet.

Dam, Poul, stud. polit.

Damgaard Nielsen, H. O., Direktør i Danisco.

Damm, V. F., Fuldmægtig i Handelsbanken.Damsgaard Hansen, Knud, cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.

Daugaard Bentzen, Erik, stud. polit.

Dehn, E., cand. polit., Redaktør.

Dessau, Axel, Salgschef.

Dessau, Einar, Civilingeniør, Direktør i De forenede Bryggerier.

Dich, Jørgen S., cand. polit., Kontorchef i Arbejds- og Socialministerierne, Generalsekretær for Regeringens Beskæftigelsesudvalg.

Diemer, D. G., H. D., Direktør.

Dige, E., cand. polit., kst. Departementschef i Finansministeriet.

Ditlevsen, L. N., Underdirektør i Handelsbanken.

Doberck, Knud, Afdelingschef.

Dons, P. M., Underdirektør i Danmarks Nationalbank.

Dragheim, Chr., Bankdirektør, Næstved.

Drewes, Poul A., Direktør i Kaffesurrogatfabriken Danmark.

Dreyer, J., Ekspeditionssekretær i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Dreyer, Stellan, stud. polit.

Dybholm, Georg, Kontorchef og Direktionssekretær i Landmandsbanken.

Dyrberg, Carl Nic., stud. polit.

Ebbe, Johs., Direktør for Husmandskreditforeningen for Østifterne.

Ehrenreich-Hansen, N. J., Direktør f. Patent- og Varemærkevæsenet.

Einfeldt, Rob., Kontorchef ved Foreningen Dansk Arbejde.

Elkær Hansen, Niels, cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.

Elsass, Adam, Prokurist.

Elsass, L., fhv. Direktør i Sophus Berendsen.

Engberg, Einar, cand. polit., Sekretær i Generalsekretariatet for Regeringens Beskæftigelsesudvalg.

Engberg, Eugenie, Frue, cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne. Engberg Pedersen, H., cand. polit., Universitetsmanuduktør.

Engberg Pedersen, Signe, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Engelund Petersen, Tage, stud. polit.

Engmann, H., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Finansministeriet.

Eriksen, Axel, Prokurist i Handelsbanken. Essen, Preben v.

Fabricius, Louis, cand. jur., Generalsekretær i F. D. B.

Fagerholt, G., Toldkasserer.

Falbe-Hansen, V., Overretssagfører.

Falkesgaard, J., Sagfører, Direktør i Frederiksberg Sparekasse.

Faurholt, Johs., Direktør i Bikuben.

Faurholt, O. P., Kontorchef i Privatbanken.

Finsen, Aa., Direktør i Københavns Kre ditforening.

Fog, Bjarke, stud. polit.

Frandsen, Erik, Civilingeniør, Direktør i Det danske Petroleumsaktieselskab.

Frandsen, G., cand. polit., Kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.

Frandsen, Gregers, stud. polit.

Frederiksen, Bjarke, Assistent i Handelsbanken.

Frederiksen, H. P., Kontorchef i Handels-

Friedmann, Karen, Frue, cand. polit., Washington, U. S. A.

Friis, Charles Rud., cand. polit., Kontorchef i Grønlands Styrelse.

Friis, E., Grosserer.

Friis, Henning K., cand. polit., fg. statsvidenskabelig Konsulent i Arbejds- og Socialministerierne.

Friis, N. W., cand. jur. & polit., Direktør i Østifternes Brandforsikring.

Friis-Skotte, J., fhv. Trafikminister.

Frølich, Gerda, Frue.

Funder, K. V., Afdelingsbestyrer i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Gammelgaard, Hj., cand. polit., Forstander for Arbejderhøjskolen, Roskilde.

Gammelgaard Jacobsen, Gerda, Frue.

Gammelgaard Jacobsen, S., cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.

Gammeltoft, Carl, Direktør i De danske Sukkerfabrikker.

Gandil, Chr., Forstkandidat, cand. polit., Sekretær under Kbh.s Magistrat.

Geistrup, Povl, Assistent i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Gelting, Anna Sophie, Frue, cand. act., Beregner i Skandinavia.

Gelting, Jørgen, cand. polit., Lektor ved Københavns Universitet.

Georg, Carl, Direktør under Kbh.s Magistrat.

Gersmann, Paul, cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.

Gille, Halvor, stud. polit.

Gille, Inge, Frk.

Glashof, E., Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.

Glavind Hansen, Ole, stud. polit.

i

Glindemann, Poul, Direktør, kgl. Translatør.

Gloerfelt-Tarp, B., cand. polit., Kontorchef i Store Nordiske Telegrafselskab.

Gloerfelt-Tarp, Kirsten, Frue, cand. polit., Kontorchef i Fabriktilsynet.

Glud, Troels, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Goldschmidt, Valdemar, Bankier.

Gormsen, Axel, stud. polit.

Gormsen, E. M., cand. polit., Underdirektør i Landmandsbanken.

Gottlieb Petersen, Birthe, Frue, stud. polit. Graae, Erik, Direktør i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Graae, Poul, cand. polit., Chefredaktør, Politiken.

Graessler, Herbert, cand. polit., Socialattaché, Berlin.

Graff, Ivar, stud. polit.

Gram, Jørgen, Gaardejer. MF.

Gredsted, M., cand. polit., fhv. Kontorchef i Generaldir. for Post- og Telegrafv.

Gregersen, J., cand. polit, Fuldmægtig i Direktoratet for Vareforsyning.

Griis, H. K., Ekspeditionssekretær i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Groes, Anne Lisbeth, Frue, cand. polit.

 Groes, Ebbe, cand. polit., Kontorchef i Prisdirektoratet.

Groes-Petersen, N. C., Grosserer.

Grünbaum, I., cand. polit., Fuldmægtig i 4. Hovedrevisorat.

Grön, A. Howard, Dr. polit., Professor v. Landbohøjskolen.

Grøn, Sigurd, cand. polit., Sekretær i Ligningsdirektoratet.

Grøndahl, H., cand. polit., Sekretær under Kbh.s Magistrat.

Gyde-Jørgensen, H. J. E., cand. polit., Kontorchef i Handelsbanken.

Gyldentorp, R., Direktør for Kreditreformforeningen, Konsul.

Gønss-Jensen, P. E., Prokurist.

Gøtrik, H. P., cand. polit., Fuldmægtig i Tolddepartementet. Haagentoft, E. Haagen, cand. polit., Inspektør, Tuborgs Bryggerier.

Haffner, Hans v., cand. polit.

Hagbard, Jytte, stud. polit.

Hagen, Gunnar, cand. polit. & jur., Kontorchef i Arbejdsdirektoratet.

Hammerum, Folmer, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Hannover, Hans, Direktør.

Hannover, Knud, Direktør i Glud & Marstrand.

Hansen, Carla, cand. polit., Sekretær i Overinspektionen for Børneforsorgen.

Hansen, C. P. M., Kabinetssekretær, Kammerherre.

Hansen, Curt, cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.

Hansen, Enrico, cand. polit., Ligningsinspektør i Ligningsdirektoratet.

Hansen, Erik Alban, stud. polit.

Hansen, Georg, cand. polit., Kontorchef i Jærnindustriens Sammenslutning.

Hansen, Gregers, cand. polit., Kontorchef under Kbh.s Magistrat.

Hansen, Henning, Underdirektør i Sparek.
f. Kbh. og Omegn.

Hansen, H. L., Direktør for Brdr. Braun. Hansen, Henry J., stud. polit.

Hansen, H. P., Assistent.

Hansen, Jens Henrik, Underdirektør i Landmandsbanken.

Hansen, Johs., Ingeniør.

Hansen, Johannes, Sekretær i Industriraadet.

Hansen, Julius, Borgmester i København. Hansen, Knud, stud. polit.

Hansen, Lisbeth, cand. polit., Sekretær i Sundhedsstyrelsen.

Hansen, M. B., cand. polit., Sekretær i Ligningsdirektoratet.

Hansen, Niels, cand. polit., Ligningschef i Ligningsdirektoratet.

Hansen, Palle, statsaut. Revisor, Docent ved Handelshøjskolen.

Hansen, Thomas, Afdelingsbestyrer i Sparekassen f. Kbh. og Omegn.

Hansson, Birger, stud. polit.

Harhoff, Poul, cand. jur., Underdirektør i Landmandsbanken. Harlang, Frantz, Direktør.

Hartogsohn, S., cand. polit., Kontorchef i Danmarks Nationalbank.

Hartz, G. E., Civilingeniør, Direktør for Industriraadet.

Haugen-Johansen, H., Nationalbankdirektør.

Haunsø, Sigurd, cand. polit., Fuldmægtig i Kbh.s statistiske Kontor.

Have, Kresten, stud. polit.

Hedebol, Peder, fhv. Borgmester i København.

Hedegaard, Minna, Frue.

Hedegaard, Olaf, Direktør i Handelsbanken. Hedemann, Carry, stud. polit., Socialraad-

giver.

Heering, Peter, Fabrikant.

Hegner, Henry, Kontorchef.

Heiberg, Esther, cand. polit., Sekretær i 4. Hovedrevisorat.

Heilbuth, Niels, Landsretssagfører.

Helmer, Kurt, stud. polit.

Henius, Hugo, Direktør.

Henningsen, H. C., Direktør for Ligningsdirektoratet.

Henriksen, V., Afdelingsbestyrer i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Henriques, Adam, stud. mag.

Henriques, Carl Otto, Vekselerer.

Henriques, Leif.

Henriques, Walter H., Vekselerer.

Hergel, Hugo, Kontorchef i Udenrigsministeriet.

Herlevsen, E., Kontorchef i Danmarks Nationalbank.

Hermann, Mogens, stud. polit,

Hertz, Emil C., Grosserer.

Hertz, Jørgen, Civilingeniør, Fabrikant.

Hertz, Karsten, Civilingeniør.

Hessel, Karen, Frue, fhv. Protokolsekretær i Rigsdagen.

Hirschsprung, Holger, Direktør.

Hjelm-Hansen, Aage, cand. polit., Redaktør, Berlingske Tidende.

Hjernø Jeppesen, H., stautsaut. Revisor. Hjorth-Hansen, Lili, Frue, stud. polit.

Hoff-Hansen, Erik, Fabrikant.

Hoffmann, A., Afdelingsbestyrer i Sparek. f. Kbh. og Omegn. Holbæk, Svend A., Sekretær i De danske Spritfabrikker.

Holck, Victor, Hovedbogholder, Tuborgs Bryggerier.

Holle, Otto, stud. polit.

Hollensen, Frede, cand. polit., Sekretær i Danmarks Nationalbank.

Holm, Anker, Direktør i Silkehuset.

Holm, Axel, cand. polit., Kontorchef i Kbh.s statistiske Kontor.

Holm, Jacob, Overretssagfører, Holbæk.

Holm, J. C., Sekretær i Otto Mønsted.

Holst, Max, Underdirektør i D. B. Adler.

Holstein, Per, cand. polit. Holten, Hans, Fabrikant.

Horn, Jens, cand. polit., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Horn, Max Wm., Bankier.

Hostrup-Schultz, J., cand. polit. & jur., Sagfører.

Hude, Paul v. d., Underdirektør i Danmarks Nationalbank.

Husted, K., Direktør, Dampskibsrederiet J. Lauritzen.

Huusom, Kai, cand. polit., Kontorchef i Tolddepartementet.

Hvass, F., Afdelingschef i Udenrigsministe-

Hvidtfeldt, Arild, stud. polit.

Hækkerup, Per, stud. polit.

Høeg, E., Vekselerer.

Høgsbro Holm, E., cand. polit., Landsretssagfører.

Høst, H., cand. polit., Hovedrevisor.

Host, Inger, Frue, cand. polit., Sekretær i Arbejdsministeriet.

Høyer, P., Kontorchef i Bikuben.

Høyrup, C. A., cand. polit., Direktør i Dansk Folkeforsikringsanstalt.

Iacobsen, Carl, Civilingeniør, Professor, Direktør i De forenede Bryggerier.

Ibsen, Susanne, stud. polit.

Illum, Svend, Direktør i A. C. Illum.

Ingels, Gustav A. O., stud. polit.

Ingemann Larsen, Jeppe, stud. polit.

Ingholt, Poul, Direktør i Landmandsbanken. Irven, Christian, Underdirektør i De forenede Papirfabriker.

Iversen, Axel, Direktør i L. E. Bruun.

Iversen, Carl, Dr. polit., Professor ved Københavns Universitet.

Iversen, Dorrit, Frue, cand. polit.

Iversen, Johs., Grosserer.

ke

gs

i

.S

r.

ŧ

i

Iversen, L., Dr. phil., Direktør i Statsanstalten for Livsforsikring.

Iversen, Mads, Dr. rer. pol., Kontorchef i Det statistiske Departement.

Jacobsen, Andreas, Direktør.

Jacobsen, A. P., Statskonsulent, Berlin.

Jacobsen, Bent, Landsretssagfører.

Jacobsen, Mogens, Ingeniør.

Jacobsen, N. P., cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.

Jacobsen, Poul, Højesteretssagfører.

Jacobsen, Sven, Civilingeniør.

Jacobsen, Waldemar, Direktør for Hellesen's Enke og V. Ludvigsen, Generalkonsul.

Jantzen, Ivar, Civilingeniør, Dr. techn.

Jarl, C. F., Civilingeniør, Fabrikant, Kryolitselskabet Øresund A/S.

Jebjerg, Arne, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Jensen, A., Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.

Jensen, Aa., Direktør i Pensionsforsikringsanstalten.

Jensen, Aage, Kontorchef i Handelsbanken. Jensen, Adolph, cand. polit., fhv. Chef for Det statistiske Departement.

Jensen, Aksel, Direktør i Creditkassen f. Landejendomme i Østifterne.

Jensen, Bodil, stud. polit.

Jensen, Carl, cand. polit., Underdirektør i Nordisk Ulykkesforsikring.

Jensen, Frederik, Ekspeditionssekretær i Prisdirektoratet.

Jensen, Georg, Direktør i Oscar Siesbye.

Jensen, H., Prokurist. Jensen, Harald, Assistent i Handelsbanken.

Jensen, Inger, Frue, stud. polit.

*Jensen, J., Formand for Træindustriarbejderforbundet. Jensen, Johannes, Forstander, Grundmosegaard, Jyderup.

Jensen, Jørgen, stud. polit.

Jensen, Jørgen P., cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne.

Jensen, L., Inspektør.

Jensen, Mogens, Sekretær i Fælleskontoret for Valutasager.

Jensen, Svend V., cand. act.

Jensen, Thorkel, Kontorchef i Kreditforeningen af Kommuner i Danmark.

Jensen, Vilh., statsautoriseret Revisor.

Jepsen, Ove, Nationalbankdirektør.

Jepsen, Poul, cand. oecon.

Jerichow, Herbert P. A., adm. Direktør i De forenede Bryggerier.

Jernert, C. V., cand. polit., Direktør i Oluf Rønberg.

Jervig, Axel, Vekselerer.

Jespersen, C., statsautoriseret Revisor.

Jespersen, Vilh., fhv. Regnskabsdirektør under Kbh.s Magistrat.

Jessen, Flemming, Prokurist.

Jessen-Schmidt, Bent, stud. polit.

Jessen, W., stud. polit., Direktør for Po-

Johannesen, J. Chr., Sekretær.

Johansen, A., Hovedkasserer for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund.

Johansen, Kjeld, cand. polit., Chef for Kbh.s statistiske Kontor.

Johnsen, C. W. N., cand. polit., Fuldmægtig i Landmandsbanken.

Johnsen, Ivan, stud. polit.

Juhl, J. T., cand. polit., Redaktør.

Juhl-Christensen, P., Ekspeditionssekretær i Arbejdsministeriet.

Junker, Thomas, cand. polit. & agric., Godsejer, Avnsøgaard.

Jørgensen, Alb., Direktør.

Jørgensen, Georg, Revisor.

Jørgensen, J. A., Kontorchef i Arbejdernes Landsbank.

Jørgensen, Knud Tage, Fuldmægtig i Sparek.

 Kbh. og Omegn.

Jørgensen, Kristian R., cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.Jørgensen, Peter, Bogholder. Kallestrup, Lauge R., cand. polit., Sekretær i Arbejdsdirektoratet.

Kampmann, Gerda, Frue, cand. polit., Sekretær i Arbejdsministeriet.

Kampmann, Viggo, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Generalsekretariatet for Regeringens Beskæftigelsesudvalg.

Karnøe, Aage, cand. polit., Sekretær i Fabriktilsynet.

Kauffmann, E. v., cand. polit., Direktør i Handelsbanken.

Kier, Fr., Direktør i Arbejdernes Landsbank.

Kierulf Simonsen, Ingrid, Frue, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Usykkesforsikringen.

Kirkeby, H., cand. polit., Sekretær i De danske Spritfabriker.

Kjær, Edith, cand. polit., Ekspeditionssekretær ved Invalideforsikringsretten.

Kjær, Jørgen, Sekretær i De samvirkende sjællandske Landboforeninger.

Kjærbøl, Johs., Arbejdsminister. MF.

Kjærgaard, Erik, stud. polit., Civilingeniør.
Kjærgaard, Poul, Assistent i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Kjær Hansen, Max, cand. polit., Dr. rer. pol., Professor ved Handelshøjskolen.

Kjærsgaard-Eriksen, Knud, stud. polit.

Kjølby, Henning, cand. oecon., Sekretær i Prisdirektoratet.

Kjölsen, Hans, Civilingeniør.

Klausen, C. M., Prokurist.

Klavsen-Møller, K. E., cand. polit., Fuldmægtig i Ligningsdirektoratet.

Klein, Johs. M., Grosserer.

Knudsen, Valdemar, Revisor.

Koch, H. H., cand. jur., Departementschef i Socialministeriet.

Koch-Jensen, P., cand. polit., Redaktionssekretær, Dagbladet Børsen.

*Koed, Holger, cand. polit., Økonomidirektør i København.

Koefoed, C. A., Statsraad.

Koefoed, P. R., Hovedbogholder i Bikuben.Kofod, Frank, cand. jur., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Kofoed, O. B., cand. jur. & polit., Næstformand i Forsikringsraadet. Kolbjørn, 1b, Forretningsfører for Arbejdernes Oplysningsudvalg, Raadmand.

Korsgaard, K., cand. polit., Arbejdsdirektør. MB.

Korst, Knud, cand. polit., Generaldirektør for Skattevæsenet.

Krabbe, Jon, cand. jur. & polit., Kommitteret i Udenrigsministeriet.

Krag, Erik, fhv. Direktør i Østifternes Kreditforening.

Krag, J. O., cand. polit., Fuldmægtig i Direktoratet for Vareforsyning.

Kretz, Poul G., cand. jur., Finanshovedbog-holder.

Kringelmose, Karl, cand. polit., Ligningsinspektør i Ligningsdirektoratet.

Kristensen, Axel, Direktør for Porcelænsfabriken Norden,

Kristensen, K. J., cand. polit., Ligningschef i Ligningsdirektoratet.

Kristensen, Thorkil, cand. polit., Professor ved Aarhus Universitet.

Kristiansen, Erling, cand. polit., Sekretær i Arbejdsministeriet.

Krog-Meyer, H., Direktør i Den sjællandske Bondestands Sparekasse.

Kryger, Poul, cand. polit., Sekretær under Kbh.s Magistrat.

Kunst, Aage, Grosserer.

Kyed, Johs., Gaardejer, Mejeriejer, Beldringe.

Kæstel, R., cand. jur., Underdirektør i Handelsbanken.

Kølle, O., Prokurist i Handelsbanken.

Kønigsfeldt, C., Kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.

Kønigsfeldt, W., Kaptajn, Underdirektør i Privatbanken.

Langebæk, Tage Holm, Direktør i A. M. Hirschsprung & Sønner.

Langeskov, Sv. A., statsautoriseret Revisor. Larsen, Aage, Kontorchef i Privatbanken.

Larsen, Aage G. E., Fuldmægtig i Handels-

Larsen, Albinus, Direktør, Grosserer.

Larsen, Edvin, Fuldmægtig i Handelsbanken. Larsen, Gustav, cand. polit., Sekretær ved Importørudvalget for de grafiske Fag. Larsen. Hans K., Grosserer.

Larsen, Helge, cand. polit., Fuldmægtig i Det statistiske Departement.

Larsen, O. H., fhv. Professor ved Landbohøjskolen.

Larsen, Poul A., cand. polit., Sekretær i Banktilsynet.

Lassen, Johs., Prokurist.

Lauritzen, Knud, Skibsreder.

Lauritzen, Svend, cand. polit., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Laursen, Agnete, Frue, stud, polit., Cambridge Mass., U. S. A.

Laursen, Johannes, cand. polit., Sekretær i Arbejdsministeriet.

Laursen, Svend, cand. polit., Ph. D. (Harv.), Instructor of Economics ved Harvard University, U. S. A.

Lemberg-Møller, Helga, Frue, stud. polit. Lemberg-Møller, Kai, stud. polit.

Lemche, Fritz, Direktør.

Lersey, Hans, Prokurist.

Levin, Azur, cand. polit., fhv. Kontorchef under Kbh.s Magistrat.

Levin, M. Fredericia, Vekselerer.

Levysohn, Willie W., Grosserer.

Lihme, Wm., cand. jur., Afdelingsbestyrer i Landmandsbanken.

Lind, Lise, Frue, stud. polit.

Lindberg, Niels, cand. polit., Kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsraad.

Lindemann, Alexander, stud. polit.

Lindgren, Erik, cand. polit., Direktør for Direktoratet for Vareforsyning.

Lohse, T. F., Civilingeniør, Overinspektør i Statskontrollen med Smør og Æg m. m. Lomholt, Einar, cand. polit., Sekretær i

Prisdirektoratet.

Lomholt, Jakob Kristian, stud. polit.

Lorentzen, J. Alb., Kontorchef i Direktoratet for Vareforsyning.

Lorentzen, P., Kontorchef i Danmarks Nationalbank.

Ludvigsen, H. P., Direktør.

Lund, Arne, cand. polit., Sekretær i Industriraadet.

Lund, E., Prokurist.

Lund, Fin, Gesandt, Argentina.

Lund, Palle, Assistent i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Lund Petersen, K., HD. & HA., Assistent, Carlsberg Bryggerierne.

Lund, Svend Aage, Civilingeniør, Chefredaktør, Berlingske Tidende.

Lunding, Elias, Direktør, Aktieselskabet Kali-Importen.

Lunn, Vögg R., cand. polit., Prokurist.

Lyngesen, Lynge, cand. polit., Redaktør, Socialdemokraten.

Lystbæk, Sven, stud. merc.

Løppenthien, F., Direktør i Haand i Haand.

Madsen, Chr., Disponent, Hellerup Skolæstefabrik.

Madsen, Jørgen, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Madsen, Karl, Sekretær i Centralforeningen af Tolvmandsforeninger og større Landbrugere i Danmark.

Madsen, O. H., cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Madsen, Peter, stud. polit.

Madsen, Willy, Skotøjsfabrikant.

Maegaard Nielsen, H., stud. polit., H. A.

Marboe, Johs., Grosserer.

Marckman-Hansen, G., Direktør i Amagerbanken.

Marhauer, C. J., Underdirektør i C. F. Rich & Sønner.

Marott, Emil, stud. polit.

Marstrand, Even, cand. polit., Valgmenighedspræst, Allerslev.

Marstrand-Svendsen, Otto, stud. polit.

Martens, Hans E., cand. polit., Fuldmægtig i Nordisk Livsforsikring.

Martensen-Larsen, Florian, cand. jur. & polit., Sekretær i Indenrigsministeriet.

Martinsen, Harald R., cand. polit., Redak-

Meyer, Ernst, Grosserer.

Meyer, Karsten, Højesteretssagfører.

Meyer, Knud, Civilingeniør, Direktør, Krystalisværket.

Meyer, Knud, Fuldmægtig.

Meyer, Otto, Ingeniør, adm. Direktør i Glud & Marstrand.

Michelsen, J., Direktør i Revisions- og Forvaltnings-Institutet.

Mogensen, Poul, cand. polit., Inspektør i Banktilsynet.

Moltesen, P. A., Statskonsulent, London. Monies, Kaj A., cand. polit., Vekselerer.

Mortensen, Erik, cand. polit., Fuldmægtig i Statens Kornkontor, Assistent ved Københavns Universitets økon.-stat. Laboratorium.

Munch, P., Dr. phil., fhv. Udenrigsminister. MF.

Munch-Petersen, Finn, cand. polit., Fuldmægtig i Centralarbejdsanvisningskontoret.

Munck, David, cand. polit., Sekretær i Sparekassetilsynet.

Munck, Ove, fhv. Maskinchef ved Statsbanerne.

Munck, Vagn, stud. polit.

Müller, Flemming, stud. polit.

Müller, Kristian, Kontorchef i Krak.

Müller, Otto, cand. polit., Sekretær i Handelsministeriet.

Møller, A. P., Skibsreder.

Møller, Christen, Professor, Dr. phil., Direktør for Handelshøjskolen.

Møller, Frits Johan, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Ulykkesforsikringen.

Møller, Helmuth, cand. polit., Fuldmægtig i Udenrigsministeriet.

Møller, Henning, stud. polit.

Møller, Kristian, cand. polit., Kontorchef i Den danske Presses Fællesindkøbs-Forening.

Møller Mikkelsen, Carl, cand. jur., Kontorchef under Kbh.s Magistrat.

Møller Petersen, Clara, Frue, stud. polit. Møller, Poul, statsautoriseret Revisor.

Møller, Viggo, cand. polit., Sekretær i Be-

klædningsindustriens Sammenslutning.

Mårtensson, Kai Svend, H. D., Assistent i

Danmarks Nationalbank.

Nalbandian, Svend, cand. polit., Fuldmægtig i Tolddepartementet.

Neckelmann, Hother, Grosserer.

Nellemann, A. W., stud. polit.

Nelson, George R., cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne, Undervisningsassistent ved Københavns Universitet.

Netterstrøm, Sven E., cand. polit., Kontorchef i Industriraadet.

Neubert, Poul, Fabrikant.

Nielsen, Anton E., cand. polit., Grosserer. Nielsen, Axel, Dr. polit., Professor ved Københavns Universitet.

Nielsen, Axel, Landbrugskandidat, Sekretær i Landhusholdningsselskabet.

Nielsen, Einar, cand. polit., Kontorchef under Københavns Sporveje.

Nielsen, Frederik, Direktør i F. D. B.

Nielsen, Hans, stud. polit.

Nielsen, H. C., Civilingeniør,

Nielsen, Johs., cand. polit., Sekretær i Det statistiske Departement.

Nielsen, Jørgen, Assistent i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Nielsen, K. M., cand. polit., Hospitalsdirektør.

*Nielsen, Oluf, Direktør i Landmandsbanken.

Nielsen, Poul K., Grosserer.

Nielsen, Sigismund, stud. jur.

Nielsen, Svend, cand. polit., Vicedirektør i Danmarks Nationalbank.

Nissen, Børge, cand. polit., Sekretær i Fællesrepræsentationen for dansk Haandværk og Industri.

Nissen, Flemming Valeur, cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.

Nissen, Karen, Frue, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Nordentoft, Sv., cand. polit., Kontorchef i Ligningsdirektoratet.

Nordström, Bodil, stud. polit.

Normann, A. C., Forretningsfører, Odense. Normann, Henning, cand, polit., Sekretær i Det statistiske Departement.

Nutzhorn, Fr., Assistent i Nordisk Livsforsikring.

Nyboe Andersen, P., cand. polit., Undervisningsassistent ved Aarhus Universitet. Nybølle, Hans Cl., Professor ved Københavns Universitet. Nyholm, Carl, cand. jur., Formand for Landsskatteretten.

Nørgaard, Helge, stud. polit.,

i Prisdirektoratet.

Nørgaard, Ivar, stud. polit. Nørlund, Inga, Frue, cand. polit., Sekretær

Olesen, Chr. H., Direktør i De danske Spritfabrikker.

Olsen, A., cand. polit., Kontorchef i De statsanerkendte Sygekassers Genforsikring af Begravelseshjælp.

Olsen, Albert, Bogtrykkeribestyrer.

Olsen, Albert, Dr. phil., Professor ved Københavns Universitet.

Olsen, Christian, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.

Olsen, H. F. V., Direktør.

Olsen, P. Bjørn, stud. polit.

Otterstrøm, Vagn, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Ottesen, Carl J., Civilingeniør, Fabrikinspektør.

Oxholm, W., fhv. Stiftamtmand, Kammerherre.

Paldam, Jørgen, stud. polit.

Palna Hansen, H., Assistent, Skelskør.

Palsberg, C. A., Bankdirektør, Roskilde.

Palsby, E. M., Prokurist.

Palsby, L., Vekselerer.

Palsby, Palle, Vekselerer.

Parkov, Inger, cand. polit., Ekspeditionssekretær under Kbh.s Magistrat.

Pedersen, Aage, stud. polit.

Pedersen, Clemens, cand. polit.

Pedersen, Erling, cand. polit., Sekretær under Kbh.s Magistrat.

Pedersen, J. C., Landbrugskandidat, Redaktør,

Pedersen, L., Prokurist.

Pedersen, Niels, Direktør i Østifternes Kreditforening.

Pedersen, Ole Erik, stud. polit.

Permin, P. H., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Sygekassedirektoratet.

Petersen, Børge, Sekretær.

Petersen, Hugo, Vekselerer.

Philipson, Paul, Vekselerer.

Piletræ Petersen, Aage, stud. polit.

Pio, Frantz, Dr. polit., Overretssagfører.

Plesner, K. I., cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Pontoppidan, Erik, Landsretssagfører.

Poulsen, Arnold, Civilingeniør.

Poulsen, Karen, Frue, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.

Poulsen, P., fhv. Direktør i Det danske Mælkekompagni.

Priemé, Ernst, cand. polit., Redaktionssekretær, Politiken.

Prior, Aage, Ekspeditionssekretær i Østifternes Kreditforening,

Prætorius, S. H., cand. polit, Ekspeditionssekretær ved Invalideforsikringsretten.

Raaschou, H., Direktør i Magasin du Nord. Ramm, Godfred, cand. polit., Sekretær i Handelsbanken.

Rand, Artom, Direktør i Københavns Frugtauktioner.

Ranløv, A. P., Civilingeniør, Direktør for Foreningen af danske Handelsmøller og Handelsmøllernes Fælleskontor.

Rasmussen, Gunnar, cand. polit., Sekretær i Ligningsdirektoratet.

Rasmussen, Hans, Formand for Folketinget.

Rasmussen, Knud, stud. polit.

Rasmussen, Tage, cand. polit., Ekspeditionssekretær i 4. Hovedrevisorat.

Rasmussen, Uffe, Vekselerer.

Ravnholt, Henning, cand. polit., Sekretær i F. D. B.

Rée, I. M., Vekselerer.

Reeh, Erik, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Finansministeriet.

Reeh, Inge, cand. polit.

Rehder, M. C., Frk., Dr. rer. pol.

Reiermann Jacobsen, Sven, stud. polit.

Reinhard, Erik, adm. Direktør i Otto Mønsted.

Richter, Steen, Ekspeditionssekretær i Prisdirektoratet.

Riemann, G. E., cand. polit., Direktør i Nordisk Livsforsikring. Riise-Knudsen, O., Mejeriejer.

Ringløv, Poul, cand. polit., Fuldmægtig i Østifternes Kreditforening.

Rishøj Pedersen, Søren, stud. polit.

Rode, Svend, cand. polit., fhv. Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.

Rolf-Larssen, Fanny, cand. polit., Sekretær i Forsikringsraadet.

Rosentoft, A. M., Direktør.

Rostrup, Otto, Civilingeniør.

Rothe, Frederik, cand. polit., Kontorchef i Hypotekbanken.

Rothe, Viggo.

Rottensten, Johan, Kontorchef i De samvirkende danske Landboforeninger.

Rubin, Carl, Fuldmægtig i Landmandsbanken.

Rubin, D. A., Fabrikant.

Rubow, Svend, cand. polit., Vekselerer.

Rudfeld, Kirsten, cand. polit., Sekretær i Arbejds- og Socialministerierne.

Rygner, Bent, H. A. & H. D.

Rytter, Aage L., Direktør for Tobaksindustriens Kontor.

Ryyd, Tove, stud. polit.

Røgind, Sven, cand. polit., Lektor ved Danmarks tekniske Højskole.

Rønne, O., cand. jur., Kontorchef i Østifternes Kreditforening.

Rønne, Torben, stud. polit.

Rønnow, V., Fuldmægtig i Privatbanken.

Rønsted, Karmark, Landsretssagfører.

Rørdam, Kjeld, Højesteretssagfører.

Rørdam, Thomas, cand. polit., Sekretær i Ligningsdirektoratet.

Salløv, Erik, Prokurist.

Salomon, Jacob, cand. polit., Landsretssagfører.

Sander, Fr., Direktør, Carlsberg Bryggerierne.

Sandholt, Paul, Dr. oecon. polit., Fuldmægtig i 1. Hovedrevisorat.

Schepelern, Frederik, cand. polit, Inspektør i Sparekassetilsynet.

Schibler, J. F., Direktør i Magasin du Nord. Schiönning, C., Fuldmægtig.

Schiötz, Grete, Frue, stud. polit.

Schmidt, C. J. W., Regnskabschef i Overformynderiet.

Schmidt, Erik, cand. polit., Sekretær i Direktoratet for Vareforsyning.

Schmiegelov, Arthur, stud. polit.

Schoch, Aage, cand. polit., Kommitteret i Dansk Reklame-Forening.

Schou, Halfdan, stud. polit., Kontorist i Danmarks Nationalbank.

Schou, Holger H., Direktør i C. Schous Fabrikker.

Schou Nielsen, Kjeld, stud. polit.

Schröder, Harald, Vekselerer.

Schultz Petersen, Kaj, stud. polit.

Sehested Hansen, Poul, Vekselerer.

Sehested Rasmussen, Ejner, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Sygekassedirektoratet.

Seidelin, Jes, stud. polit.

Selig, Paul, Salgschef.

Seligmann, E., Direktør for Prisdirektoratet.

Seligmann, Esther Lorentzen, cand. polit.
Sevel, Aage, Kontorchef i Sparek. f. Kbh.
og Omegn.

Simonsen, Jacob, Civilingeniør, Vekselerer.
Simonsen, J., cand. polit., Sekretær i Industriraadet.

Simonsen, Kai, Landsretssagfører.

Simonsen, Marius, cand. polit., Sekretær i Statens Kornkontor.

Simonsen, Poul, Direktør i Bing & Grøndahl.

Sindballe, Jørgen, Fuldmægtig i Foreningen socialt Boligbyggeri.

Sindballe, Kristian, Dr. jur., Professor ved Københavns Universitet.

Skade, H. N., cand. polit., Kontorchef i Det statistiske Departement.

Skade, Rigmor, Frue, cand. polit., Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.

Skak-Nielsen, N. V., stud. polit.

Skarum, Ernst, stud. polit.

Skarum, Lis, Frue, stud. polit.

Skjerbæk, Gunnar, cand. polit., Fuldmægtig i Prisdirektoratet.

Skou, Martin, Direktør i Crome & Goldschmidt.

Skouboe, Esther, cand. polit., Sekretær i Beskæftigelsescentralen.

Skovgaard, Hugo, Bankdirektør, Holbæk. Skovmand, Knud, cand. polit., Sekretær i Centralarbejdsanvisningskontoret.

Skrydstrup, Børge, cand. polit., Sekretær i Tolddepartementet.

Smith, Edmund, stud. polit.

Smith, Helge, cand. polit., Inspektør ved Tobaksbeskatningen.

Smith, Winkel, adm. Direktør for Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Smitt, A. Wagner, Grosserer.

Sommer, Stig, stud. polit.

Sonne, Adolf, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Spangenberg, Jens, Kontorchef i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Steen Hansen, H. C., statsautoriseret Revisor.

Steenstrup, C. F., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Det statistiske Departement.

Steffensen, Johannes, Vekselerer.

Stegmann, Sv., Fuldmægtig.

Stenhus, Poul, stud. polit.

Stensballe, J. P., fhv. Trafikminister, Direktør. ML.

Stigaard, A., Kontorchef i Finansministeriet.

Stjernqvist, Henry, cand. polit., Kontorchef i Det statistiske Departement, MB.

Storgaard, Knud, stud. polit.

Storm Hansen, Kaj, stud. polit.

Stougaard, K. A., Direktør.

Strange Petersen, O., cand. polit., Undervisningsassistent ved Aarhus Universitet.

Strobel, J. P., statsautoriseret Revisor.

Struck, Paula, Frue, stud. polit., H. A.

Strøm Tejsen, Aage V., cand. polit., Journalist, Konsulent.

Suenson, Bent, Civilingeniør, Direktør i Store Nordiske Telegrafselskab.

Sveinbjørnsson, E., cand. polit., Kontorchef i Handelsministeriet.

Sveistrup, Elisabeth, Frue.

Sveistrup, P. P., cand. polit., Kontorchef i Grønlands Styrelse, Lektor ved Københavns Universitet.

Sylow, Helge, Prokurist.

Søeborg, Finn, stud. polit.

Sønderbye, Christian, Bogholder.

Sørensen, C. J., cand. polit., Fuldmægtig ved Invalideforsikringsretten.

Sørensen, E., Afdelingsbestyrer i Sparek. f. Kbh. og Omegn.

Sørensen, Frode, cand. polit., Handelsgartner, Lektor ved Landbohøjskolen.

Sørensen, S., Statskonsulent.

Tallov, F., Prokurist i C. Olesen.

Thalbitzer, Carl, cand. polit., Redaktør, Finanstidende, Direktør i Kongeriget Danmarks Hypotekbank.

Thalbitzer, K., stud polit.

Thalbitzer, V., Amtsforvalter.

Theilgaard, W., Disponent i Dansk Galoche- og Gummifabrik.

Theisen, Ole Friis.

Thiele, Vald., Direktør i Nordisk Gjenforsikrings Selskab.

Thomsen, Chr., Sekretær.

Thomsen, Else Oluf, Professorinde.

Thomsen, Johan, Civilingeniør.

Thomsen, Palle, cand. act.

Thomsen, T. C., Civilingeniør, Direktør.

Thorborg, Johs., cand. polit., Landstingssekretær.

Thorborg, Margrethe, stud. polit.

Thorkildsen, A. M., flv. Kontorchef i Finansministeriet.

Thornsø, V., Vekselerer.

Thott-Hansen, P., Sekretær i Finansministeriet.

Thrane, Hans Erik, stud. polit.

Thuesen, Thue.

Thygesen, J. C., Underdirektør i De danske Spritfabrikker.

Thygesen, J. V., Ekspeditionssekretær i Handelsministeriet.

Tiemroth, Chr., Overretssagfører.

Thykier, Grete, stud. polit.

Tillge, Poul, Direktør.

Tjørnehøj, Erik, cand. polit., Kommunesekretær, Holbæk.

Tobiesen, Poul, cand. polit., Kontorchef under Kbh.s Magistrat.

Toftegaard, Børge, Revisor.

Toftegaard, Jens, cand. polit., Direktør i Bikuben.

Toftegaard, Margrete, Frue.

Toftegaard, Ole Henrik, stud. polit.

Toft-Nielsen, K. E., cand. polit., Direktør.

Tork, J. A., cand. polit., Ekspeditionssekretær i Generaldirektoratet for Statsbanerne.

Torpe, Chr., Redaktør, Ugebladet Landet. Tribler, Axel, Sekretær.

Trier, Ludvig, Vekselerer.

Trier Pedersen, Poul, stud. polit.

Trier, Ulf, cand. polit., Sekretær i Arbejdsdirektoratet.

Trock-Jansen, E., Grosserer.

Uhrskov, Tage, stud. polit.

Uldall-Hansen, Helge, cand. polit., Sekretær i Finansministeriet.

Ussing, Alf, cand. polit., Direktør i Store Nordiske Telegrafselskab.

Wad, T., Direktør i Haandværkerbanken.
Vagn-Hansen, Cai, Sekretær i Indenrigsministeriet.

Vang Lauridsen, J., Ingeniør.

Vang Lauridsen, O., Civilingeniør, Direktør i Margarinefabriken Alfa, Vejen.

Wassard, M. A., Afdelingschef i Udenrigsministeriet.

Vedel-Petersen, Jørgen, stud. polit.

Weitemeyer, R. E., cand. polit., Kontorchef i 2. Hovedrevisorat.

Venge, Mogens, stud. polit.

Vensild, P. Th., cand. polit., Fuldmægtig i Danmarks Nationalbank.

Werdelin-Larsen, H., Fuldmægtig i Handelsbanken.

Wesche, Oskar, Grosserer.

wessel, A., Hovedkasserer i Privatbanken. Vestberg, Jens, cand. polit., Børssekretær.

Vestbirk, Anthon, cand. polit., Kontorchef i Udenrigsministeriet.

Westenholz, Ellen, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Westh, Folmer, cand. polit., Sekretær i Prisdirektoratet.

Westlund, Knud, cand. polit., Fuldmægtig i Østifternes Kreditforening.

Wilkens, Fritze, cand. polit., Kontorchef i Direktoratet for Ulykkesforsikringen. G

K

V

C

L

L

L

S

K

C

S

E

S

Villadsen, Niels Kristian, stud. polit.

Villadsen, Viggo H., cand. polit., Personalechef i Magasin du Nord, Lektor ved Handelshøjskolen.

Winblad, Carl, Grosserer.

Vind, Ove, cand. polit., Kammerherre, Sanderumgaard.

Vinding, Poul, cand. polit., Sekretær i Arbejdsministeriet.

Vinding, Povl, Civilingenier, Dr. techn., Brandchef.

*Winding Pedersen, H., cand. polit., Professor ved Handelshøjskolen.

Winkel, Gregers, Fabrikant.

Winkelhorn, Kjeld, Assistent i Handelsbanken.

Viskum, Folmer, cand. polit., Sekretær i Sygekassedirektoratet.

With, Kai, Underdirektør i Landmandsbanken.

Voegtle, P., Fabrikant.

Vohlert, K., Grosserer.

Vollmond, Aage, Skibsreder.

Vollmond, Carl, Vekselerer.

Wroblewsky, Otto, Afdelingsbestyrer i Handelsbanken.

Wulff, Hertel, cand. polit., Hovedrevisor.
Wærum, E., cand. polit., Afdelingschef i
Udenrigsministeriet.

Zeuthen, Else, Frue, mag. art.

Zeuthen, F., Dr. polit., Professor ved Københavns Universitet.

Østerberg, A. L., Direktør i Bryggeriforeningen, MGK.

Østergaard, Svend Stubbe, cand. polit, Redaktør, Slagelse.

Ialt 804 Medlemmer.

5.222.367.640. 15

DANMARKS NATIONALBANK

BALANCE DEN 29. FEBRUAR 1944.

AKTIVER.	Kr.	Øre
Guld i Mønt og Metal	97.228.035.	10
Korrespondenter i Udlandet	21.331.014.	30
Veksler paa Udlandet og fremmed Mønt	310.225.	10
Clearing Konti med Udlandet	2.118.347.419.	66
Veksler paa Indlandet	1.843.087.	
heraf ved Hovedbanken	507.784.	11
ved Filialerne	1.335.303.	
Laan paa Panteobligationer	1.219.620.	
heraf ved Hovedbankenved Filialerne	1.000.000. 219.620.	
Laan paa Børspapirer	2.794.174.	
heraf ved Hovedbanken	1.402.764.	
ved Filialerne	1.391.410.	
Laan mod Statens Garanti	4.104.686.	79
Statens Regulerings-Konto	124.762.960.	89
Konto-Kurant	34.752.659.	15
Obligationer og Aktier	70.319.235.	88
Skillemønt	1.706.758.	38
Forskellige Debitorer	2.700.213.960.	76
Bankens Bygninger	4.743.000.	00
Statens Grundfondsforskrivning	38.690.801.	89
	5.222.367.640.	15
_		
PASSIVER.	Kr.	Øre
Seddelcirkulation		
Seddeicirkulation		
Coundford		ΔΔ
Grundfond	50.000.000.	
Reservefond	50.000.000. 19.145.438.	71
Reservefond	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587.	71 81
Reservefond	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786.	71 81 61
Reservefond	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000.	71 81 61 00
Reservefond	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000. 2.062.917.058.	71 81 61 00 74
Reservefond Regulerings-Konto Kurssikrings-Konto Danmarks Nationalbanks Obligationer af 1936 Folio-Konto	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000.	71 81 61 00 74 46
Reservefond	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000. 2.062.917.058. 1.549.218.647.	71 81 61 00 74 46 28
Reservefond Regulerings-Konto Kurssikrings-Konto Danmarks Nationalbanks Obligationer af 1936 Folio-Konto heraf ved Hovedbanken ved Filialerne	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000. 2.062.917.058. 1.549.218.647. 513.698.411.	71 81 61 00 74 46 28
Reservefond Regulerings-Konto Kurssikrings-Konto Danmarks Nationalbanks Obligationer af 1936 Folio-Konto heraf ved Hovedbanken ved Filialerne Konto-Kurant	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000. 2.062.917.058. 1.549.218.647. 513.698.411. 61.624.827.	71 81 61 00 74 46 28 95
Reservefond Regulerings-Konto Kurssikrings-Konto Danmarks Nationalbanks Obligationer af 1936 Folio-Konto heraf ved Hovedbanken ved Filialerne Konto-Kurant Finansministeriet Finansministeriets Konti i H. t. Lov af 3. Juli 1942	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000. 2.062.917.058. 1.549.218.647. 513.698.411. 61.624.827. 374.607.614.	71 81 61 00 74 46 28 95 98
Reservefond Regulerings-Konto Kurssikrings-Konto Danmarks Nationalbanks Obligationer af 1936 Folio-Konto heraf ved Hovedbanken ved Filialerne Konto-Kurant Finansministeriet Finansministeriets Konti i H. t. Lov af 3. Juli 1942 Korrespondenter i Udlandet i danske Kroner	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000. 2.062.917.058. 1.549.218.647. 513.698.411. 61.624.827. 374.607.614. 942.966.757.	71 81 61 00 74 46 28 95 98 81
Reservefond Regulerings-Konto Kurssikrings-Konto Danmarks Nationalbanks Obligationer af 1936 Folio-Konto heraf ved Hovedbanken ved Filialerne Konto-Kurant Finansministeriet Finansministeriets Konti i H. t. Lov af 3. Juli 1942	50.000.000. 19.145.438. 12.271.587. 23.486.786. 40.000.000. 2.062.917.058. 1.549.218.647. 513.698.411. 61.624.827. 374.607.614. 942.966.757. 3.749.434.	71 81 61 00 74 46 28 95 98 98 81

PRIVATBANKEN I KJØBENHAVN

K

Ka In Ud Fr Ud In Eg Pa In Uc Ka Ko Fo Bla Ga Fa In Kı O

· Aı

In In U R

G A F P R

AKTIESELSKAB - STIFTET 1857

Hovedkontor: Børsgade 4 · Telefon Central Nr. 1

BALANCE ULTIMO FEBRUAR 1944.

DEBET.	Kr. Øre
Kassebeholdning	314.963.343. 11
Indenl. Banker og Sparekasser: Indskud Kr. 97.129.409.19	011.000.010. 11
Kreditter og Laan > 526.625. 57	97.656.034. 76
Udenlandske Korrespondenter (Banker og Bankiers)	8.265.804.42
Fremmed Mønt og Veksler paa Udlandet	46.266. 19
Udenlandske Obligationer og Aktier	98.283. 00
Indenlandske Obligationer og Aktier	209.421.459. 25
Egne Aktier (nom. Kr. 0)	0.00
Panteobligationer	11.973.328. 65
Indenlandske Veksler	10.826.234. 21
Kasse Kredit	96.227.454. 98
Konto Kurant: indenlandsk Regning	32.346.299, 53
Forskellige Debitorer	19.132.729. 69
Blandt deponerede Sikkerheder under de 4 sidste Poster udgør egne Aktier	10.102.720. 00
nom. Kr. 872.840, 00.	
Garantier	43.368.923. 30
Faste Ejendomme	12.625.000. 00
Inventar og Boksanlæg	0.00
Kuponer, Børs- og Stempelmærker	5.848.432. 47
Omkostninger	928.094. 54
	863.727.688. 10
WARDING.	
KREDIT.	Kr. Øre
	ar. ore
Aktiekapital	40.000.000. 00
Aktiekapital	
Aktiekapital	40.000.000.00
Aktiekapital	40.000.000.00
Aktiekapital	40.000.000.00
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond Andre Reserver: Ekstra Reservefond 8.000.000.00 Kursreguleringsfond 3.000.000.00 Dispositions- og Udbyttereguleringsfond 2.000.000.00 Konto for Skatter 1.000.000.00	40.000.000.00
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78
Aktiekapital .	40.000.000. 00 12.000.000. 00
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78
Aktiekapital .	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53 4.574.469. 00
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Bispositions- og Udbyttereguleringsfond Konto for Skatter Overført fra forrige Aar Konto Kurant: indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m. v. med kortere Opsigelsesvarsel end 1 Maaned Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenlandske Korrespondenter (Banker og Bankiers) Rediskonterede Veksler: indenlandske Kr. 0.00 udenlandske Kr. 0.00 udenlandske Kr. 0.00	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Bispositions- og Udbyttereguleringsfond Konto for Skatter Overført fra forrige Aar Konto Kurant: indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m. v. med kortere Opsigelsesvarsel end 1 Maaned Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenl. Banker og Sparekasser: Indskud Kr. 231.753.670.53 Kreditter og Laan Coudenlandske Korrespondenter (Banker og Bankiers) Rediskonterede Veksler: indenlandske Rediskonterede Veksler: indenlandske Rr. 0.00 Garantier	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53 4.574.469. 00
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53 4.574.469. 00 0. 00 43.368.923. 30 0. 00
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond Andre Reserver: Ekstra Reservefond Superiorist Reserver Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Superiorist Roboto Konto for Skatter Konto Kurant: indenlandsk Regning Indenlandsk Regning Indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m. v. med kortere Opsigelsesvarsel end 1 Maaned Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenlandsk Korrespondenter (Banker og Bankiers) Kreditter og Laan Rediskonterede Veksler: indenlandske Rediskonterede Veksler: indenlandske Kr. 0.00 Garantier Accept Konto Forskellige Kreditorer	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53 4.574.469. 00 0. 00 43.368.923. 30
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond Andre Reserver: Ekstra Reservefond Superingsfond Kursreguleringsfond Konto for Skatter Konto Kurant: indenlandsk Regning Indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m. v. med kortere Opsigelsesvarsel end 1 Maaned Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenlandsk Korrespondenter (Banker og Bankiers) Rediskonterede Veksler: indenlandske Kr. 0.00 Garantier Accept Konto Forskellige Kreditorer Prioritetsgæld i faste Ejendomme	40.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53 4.574.469. 00 0. 00 43.368.923. 30 0. 00
Aktiekapital	40.000.000. 00 12.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53 4.574.469. 00 0. 00 43.368.923. 30 0. 00 19.445.889. 07
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond Andre Reserver: Ekstra Reservefond Superingsfond Kursreguleringsfond Konto for Skatter Konto Kurant: indenlandsk Regning Indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m. v. med kortere Opsigelsesvarsel end 1 Maaned Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenlandsk Korrespondenter (Banker og Bankiers) Rediskonterede Veksler: indenlandske Kr. 0.00 Garantier Accept Konto Forskellige Kreditorer Prioritetsgæld i faste Ejendomme	40.000.000. 00 12.000.000. 00 12.000.000. 00 18.406.079. 78 30.720.638. 02 262.788.638. 30 115.729.767. 37 83.943.685. 47 231.753.670. 53 4.574.469. 00 0. 00 43.368.923. 30 0. 00 19.445.889. 07 0. 00

AKTIESELSKABET

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

Hovedkontor: Holmens Kanal 2

BALANCE ULTIMO FEBRUAR 1944.

DALANCE OLIMO PEDRUAR 1944.		
DEBET.	Kr.	Øre
Kassebeholdning	418.705.800.	12
Indenl. Banker og Sparekasser: Indskud Kr. 157.824.272.52 Kreditter og Laan 397.425.04	158.221.697.	56
Udenlandske Korrespondenter (Banker og Bankiers)	9.682.732.	18
Fremmed Mønt og Veksler paa Udlandet	157.932.	16
Udenlandske Obligationer og Aktier	1.410.813.	-
Indenlandske Obligationer og Aktier	202.485.226.	
Egne Aktier (nom. Kr. 0) Panteobligationer.		00
	14.136.830.	
Indenlandske Veksler	18.355.180.	
Udlaan	51.632.984.	
Kasse Kredit	138.894.204.	87
Konto Kurant: indenlandsk Regning Kr. 9.439.373.50 udenlandsk Regning 729.444.37	10.168.817.	87
Forskellige Debitorer	10.330.255.	91
Blandt dep.Sikkerhed, under de sidste 5 Poster udg. egne Aktier nom. Kr.773.800.00		
Garantier	41.749.681.	
Faste Ejendomme	24.388.989.	
Inventar og Boksanlæg	~ .	00
Kuponer, Børs- og Stempelmærker	11.486.710.	
Omkostninger	1.801.124.	13
Kr. 1	1.113.608.980.	99
KDEDIT		
KREDIT.	Kr.	Øre
Aktiekapital	50.000.000.	00
Aktiekapital	50.000.000. 12.500.000.	00 00
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I — — II	50.000.000.	00 00
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I II i H. t. Banklovens § 13 Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kr.17.122.304.54	50.000.000. 12.500.000.	00 00
Aktiekapital	50.000.000. 12.500.000.	00 00
Aktiekapital	50.000.000. 12.500.000.	00 00 73
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I — II i H. t. Banklovens § 13 Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Kursreguleringsfond Konto for Skatter Overført fra forrige Aar **5.121.594.15**	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696.	00 00 73
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I i H. t. Banklovens § 13 Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Konto for Skatter Overført fra forrige Aar Folio Konto Konto Kurant: indenlandsk Regning Kr. 386.490.114. 27	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898.	00 00 73 69 29
Aktiekapital	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647.	00 00 73 69 29 76
Aktiekapital	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556.	00 00 73 69 29 76 60
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I i H. t. Banklovens § 13 Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Konto for Skatter Overført fra forrige Aar Konto Kurant: indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m.v.m. kortere Opsigelsesvarsel end 1 Md. Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenl. Banker og Sparekasser: Indskud Kr. 213.875.824. 23	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197.	00 00 73 69 29 76 60 20
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I i H. t. Banklovens § 13 Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Konto for Skatter Overført fra forrige Aar Konto Kurant: indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m.v.m. kortere Opsigelsesvarsel end 1 Md. Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenl. Banker og Sparekasser: Indskud Kr. 213.875.824. 23 Kreditterog Laan Kreditterog Laan Kreditterog Laan Kr. 213.875.824. 23 Kreditterog Laan O . 00	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197. 213.675,824.	00 00 73 69 29 76 60 20
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I i H. t. Banklovens § 13 Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Note for Skatter Overført fra forrige Aar Konto Kurant: indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m. v. m. kortere Opsigelsesvarsel end 1 Md. Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenl. Banker og Sparekasser: Indskud Kr. 213.675.824. 23 Kreditter og Laan Oudenlandske Korrespondenter (Banker og Bankiers)	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197.	00 00 73 69 29 76 60 20
Lovmæssig Reservefond I	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197. 213.675,824. 7.614.144.	00 00 73 69 29 76 60 20 23 68
Lovmæssig Reservefond I	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197. 213.675,824. 7.614.144. 0. 41.749.681.	69 29 76 60 20 23 68
Lovmæssig Reservefond I	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197. 213.675,824. 7.614.144. 0.41.749.681.	69 29 76 60 20 23 68 60 60 60
Aktiekapital Lovmæssig Reservefond I i H. t. Banklovens § 13 Andre Reserver: Ekstra Reservefond Kursreguleringsfond Note of Skatter Voverført fra forrige Aar Konto Kurant: indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Konto Kurant: indenlandsk Regning Indlaan paa Bankbog m. v. m. kortere Opsigelsesvarsel end 1 Md. Indlaan paa 1 Maaned eller længere Tid Indenl. Banker og Sparekasser: Indskud Kr. 213.875.824. 23 Kreditterog Laan Rediskonterede Veksler: indenlandske Rediskonterede Veksler: indenlandske Rediskonterede Veksler: indenlandske Rediskonterede Veksler: indenlandske Kr. 0.00 Garantier Accept Konto Forskellige Kreditorer	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197. 213.675,824. 7.614.144. 0.41.749.681. 0.23.147.299.	69 29 76 60 20 23 68 00 60 00
Lovmæssig Reservefond I	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197. 213.675,824. 7.614.144. 0.41.749.681. 0.23.147.299. 0.	69 29 76 60 20 23 68 00 60 00 57
Lovmæssig Reservefond I	50.000.000. 12.500.000. 2.132.696. 26.443.898. 58.312.513. 396.506.647. 165.647.556. 114.821.197. 213.675,824. 7.614.144. 0.41.749.681. 0.23.147.299.	69 29 76 60 20 23 68 00 60 00 57 00 64

Øre

Øre

Sin LIVSFORSIKRING

tegner man i

Nordisk

Livsforsikrings-A/S af 1897

Grønningen 17.

Selskabet er statsanerkendt og statskontrolleret

SØSTERSELSKABET

Nordisk Ulykkesfors.-A/S af 1898

tegner alle Arter af

Ulykkesforsikringer

Ansvarsforsikringerm.v.

BIKUBEN

Forsørgelsesforening og Sparekasse

Silkegade 8 · København K.

Forvaltningsafdelingen

overtager Bestyrelsen af Kapitaler, der vil være at baandlægge i H. t. Testamente, Gavebrev, Skilsmissevilkaar eller lignende, herunder Forvaltning af Legatkapitaler.

De i Afdelingen pr. 31. Marts 1943 forvaltede Kapitaler udgjorde ca. 285 Mill. Kr.

Vedtægt og Reglement udleveres paa Afdelingens Kontor.

Depot- og Laanefaget

modtager Værdipapirer til Opbevaring; forfaldne Kupons-Beløb godskrives paa Konto i Sparekassen eller tilsendes. Køb og Salg af Obligationer besørges. Yder bl. a. Laan mod Haandpant i Obligationer.

Vedtægt og Reglement udleveres paa Afdelingens Kontor.

Telefon Central 133.

BOGANMELDELSER I NÆRVÆRENDE HEFTE

Arne	Lund.	Veiledning	i	industrial	Kalk	ulation	(H	w	in	d	• •	n et	Pe	Side
												-		
	derse	n)												. 456
Halde	or Tops	øe: Danmar	ks	Produktio	nsliv	(F. Z	eutl	he	n)					. 459

MODTAGEN LITTERATUR

Andersen, Poul: Dansk Statsforfatningsret. I. København 1944.

Bak Jensen, T.: Budgettering indenfor Handel og Industri. København 1944.

Høijer, Ernst: Die Bevölkerungsentwicklung in Schweden im Vergleich mit der Deutschlands, Kieler Vorträge Nr. 72. Jena 1943.

Kobbernagel, Jan: Erhvervsretten i Grundtræk. København 1943.

Leppo, Matti: Der private und der öffentliche Anteil am Volkseinkommen. Helsinki 1943.

Rögind, Svend: Samfundets økonomiske Forhold. København 1943.

Schneider, E.: Investering og Rente. København 1944.

e

Vedel-Petersen, K.: Lærebog i Danmarks Statistik. København 1944.

End

775.